

Антологија

СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Доситеј Обрадовић

БАСНЕ
ИСТИНА И ПРЕЛЕСТ
ПУТ У ЈЕДАН ДАН

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригиналno издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

Доситеј Обрадовић

БАСНЕ ИСТИНА И ПРЕЛЕСТ ПУТ У ЈЕДАН ДАН

Садржај

Предисловије о баснах	3
1 Орао и лисица	5
2 Орао устрељен	7
3 Лав и лисица	8
4 Лав, курјак и лисац	10
5 Лав и Магарац	12
6 Лав, Магарац и лисица	14
7 Лав и медвед	16
8 Лав и зец	17
9 Лав и човек	18
10 Лав и дивји вепар	19
11 Лав и бикови и лисица	21
12 Лав и миш	22
13 Лав и бик	23
14 Лавица и лисица	24
15 Курјак, баба и дете	25
16 Курјак и ждрал	27
17 Курјак и јагње	28
18 Курјак и овца	29

19 Курјак и коза	30
20 Курјак и лав.....	31
21 Курјак и коњ.....	32
22 Лисице	33
23 Лисица и дрвена глава.....	35
24 Лисица и грожђе	36
25 Лисица и мајмун.....	37
26 Лисица и купина	38
27 Лисица и крокодил	40
28 Лисица и лав	41
29 Лисица и вран.....	42
30 Лисица и дрвосечац	44
31 Лисица и јарац.....	45
32 Лисица лакома	46
33 Два пса	47
34 ПСИ	49
35 Пас и курјак.....	50
36 Пас касапски и курјак.....	51
37 Пас и његова сен	53
38 Пас, лав и лисица	54
39 Магарац и његов господар.....	55
40 Магарац који промењује господаре	56
41 Магарац и коњ официрски	57
42 Магарац, врана и овчар.....	58
43 Магарац идола носећи	59
44 Магарац у лавовој кожи	60
45 Магарац, петао и лав	62
46 Магарац и жабе.....	63
47 Коњ и магаре	64
48 Коњ и коњушар	65
49 Јелен	66
50 Јелен	67
51 Јелен и виноград	68
52 Јелен и јеленче	69
53 Мачак дивји и петао.....	70
54 Мачак и мишеви.....	71
55 Петао, пас и лисица.....	72
56 Пешлови и препелица	73

57 Петао, лисица и кокошке	74
58 Жабе пањ и хигра.....	76
59 Две жабе	77
60 Две жабе	78
61 Муха	80
62 Два миша	81
63 Мишић и мишица.....	83
64 Змија и земљеделац	84
65 Змија и сељанин	86
66 Паун и чавка.....	87
67 Чавка и остале птице	88
68 Чавка и орао	89
69 Мајмун и делфин	90
70 Мазга огојена.....	92
71 Мрав.....	94
72 Чврчак и мрави.....	95
73 Славуј и јастреб	97
74 Славуј и кукавица и магарац	98
75 Старац и смрт.....	99
76 Јарац и бик и лав	100
77 Жаба и јунац	101
78 Човек уједен од пса	102
79 Птицоловац и кос	103
80 Дивји вепар и лисица.....	104
81 Сатир и човек.....	106
82 Курјачица и курјачићи	107
83 Крава јаловица и волови орачи	108
84 Зецови и жабе	109
85 Касапин и пас.....	111
86 Стар пас и ловац.....	112
87 Човек и два пса.....	113
88 Сељанин и пси	114
89 Лонац и тенџера	115
90 Човек велеречив	116
91 Зец и лав	118
92 Два путника и сикира.....	120
93 Медвед и пчеле.....	122
94 Медвед и Циганин	123

95 Жена и муж пијаница.....	125
96 Кртина и мати њена	127
97 Змија и пила.....	129
98 Аполон и човек лукав	130
99 Медвед и мајмун	131
100 Ован и јелен.....	132
101 Зецови и лисице	133
102 Косу кавезу.....	134
103 Ловац и дрвосечац.....	136
104 Рибари.....	137
105 Стара лисица и курјак	139
106 Комарац и во	141
107 Мишеви и прапорци	143
108 Рис и лисица	145
109 Храст и трске	147
110 Путници и топола	148
111 Човек убог и жена	150
112 Жена и кокош	152
113 Корњача и орао	154
114 Дете и срећа.....	156
115 Петао и граги камен	158
116 Старац и злато	159
117 Папагал и мачка.....	161
118 Папагал и друге птице	163
119 Брат и сестра	165
120 Лисица и курјак	167
121 Лав и миш и лисица	168
122 Јагње и курјак	170
123 Крмача и курјачица	172
124 Лисица, петао, кокоши и пси.....	173
125 Ковач и његов гаров.....	176
126 Јастреб и кукавица	179
127 Старац, јаре и три пандура	183
128 Ђелав човек	186
129 Магарац и коњ.....	188
130 Славуј и паун.....	190
131 Коњ и бик.....	192
132 Чврчак и славуј	193

133	Финикс и голубови	196
134	Гуска возгорђена	199
135	Свиња и храст	200
136	Коњ и зоље	202
137	Стара клисура и врапци	204
138	Лисица и рода	206
139	Орлић и сова	208
140	Бик и јелен	210
141	Магарац и Езоп	211
142	Бакарна статуа	213
143	Херкулес	215
144	Дете и змија	218
145	Бик, теле и пастир	221
146	Лисица и вран	223
147	Лисица и тигар	225
148	Овца и Јупитер	226
149	Козе и Јупитер	228
150	Дивја јабука и ружица	230
152	Три адске фурије	233
153	Врба и трн	235
154	Старац и Соломонов гух	236
155	Славуј и орао	239
156	Препелица и препеличићи	241
157	Херкул и лопта	242
158	Вран и славуј	244
159	Ластавица и славуј	247
160	Ластавица и проче птице	250

БАСНЕ
ИСТИНА И ПРЕЛЕСТ
ПУТ У ЈЕДАН ДАН

*Езопове
и прочих разних баснотворцев
с различних језика
на славено-српски језик
преведене басне*

ЕЗОПОВЕ
и
прочихъ разнихъ
БАСНОТВОРЦЕВЪ,
СЪ РАЗЛИЧНИ ЕЗИКЪ НА СЛАВЕНОСЕРБСКИ
ЕЗИКЪ ПРЕВЕДЕНЕ,
садъ први редъ
съ
НАРАВОУЧИТЕЛНИМИ ПОЛЕЗНИМИ
ИЗЯЪСНІАМИ И НАСТАВЛѢНІАМИ
ИЗДАТЕ
И СЕРБСКОЙ ЮНОСТИ
ПОСВЕѢНЕ
Б А С Н Е.

*Mufarum facerdos virginibus puerisque canto.
Мусей спещеникъ депойчицамъ и деци я поемъ.*

у Лайпсику,
у Типогафїи г. Іоанн Готлоба Еммануила
Брайткопфа. 1788.

Љубезна сербска јуносте!

освештавајући ја ову књигу теби, чрез то ништа друго развје т в о ј е
проштење, зато што с т о б о м не живим и оно што | сам ја од других научио т е б и не
соопштавам, получити желим.

Уздам се да сам на ови начин весма способно средство измислио не само т в о ј е
благосердечно извиновљеније и желајемо проштеније за получити, но и јеште вишу т
в о ј у к мени љубов и похвалу заслужити. Зашто да сам гди нибуд пребивати с т о б о м
изабрао, то не би могло бити развје у само једном месту, селу или граду, а
сприопштавајући ти ову књижицу, свудћу с т о б о м бити и гди год она доспе и дође,
ту ћу се с т о б о м другољубно разговарати, и што добро будем знао драговољно
казиваћу т и, и што је најважније: не само за живота но и кад ме не буде на земљи.

Притом знај, предрага јуносте, што год добро и полезно ове године од мене получиш
да за то ја и ти нашему милостивому и благодјетел|ному З о р и ч у благодарити
имамо. Ибо оно што сам се ја надао јоште после три или четири године сопственим
пристарањем и иждивенијем учинити, то исто у време ове једне године својом
милошћу и даром о н ме је у состојаније исполнити поставио.

Знајући ја колико је њ е г о в о м милостивом и благородном серцу пријатно и драго
све то што се на ползу и просвештеније младих људи учинити може, ови сасвим његов
дар т е б и, п р е д р а г а ј у н о с т е, придајем, совершенно уверен да ће њ е м у зато ово
списаније толико мило и благопријатно бити колико да је њ е г о в о м славном имену
посвештено.

Прими, дакле, радо и усердно ову књижицу, и читај ју са вниманијем: у простим
баснам наћи ћеш висока и општеполезна настављенија; успевај и расти в | мудрости и
добродјетели, на похвалу и чест рода својега, и на славу словесноју тварију создаващо
г о т а Творца. То желећи т и, всесердечно пребивам,

ЉУБИМАЈА ЈУНОСТЕ,

Твој

Обрадович|

Предисловије о баснах

С

ви народи на свету имали су, и до данас имаду, у великом поштовању морална

поученија која се дају у баснама. Езоп, изобретатељ и отац баснах, посветио је своје лидијском цару; Лафонтен своје краљевском принцу. Платон у својој „Републици” претпочтео је Езопове басне самим Омировим списанијам. Сократ божествени, на смрт осуђен будући, у тамници с овима се је забављао | на стихе њих постављајући. Лесинг, уже просвештенија Германији велики просветитељ, својима прекрасним баснама својему је роду велику заслугу показао.

Овакови славни примери дају мени повод из различних старих и нових језика најлепше басне изабрати, и на нашем српском језику на свет издати. Наука која се налази у наравоучењу баснах превелике је ползе, важности и просторности, садржавајући у себи сву моралну философију и висока политическа правила и настављенија. Но предност их над свим другим састоји се што оне савршено пристоје како највећим философима и политиком, тако и најпростијем сељаном који само читати могу и свој језик разумеду. Подобне су ваздуху и води, које, зато што се свуд и ласно имати могу, не чине се од какве цене, а у самој вешти најнеопходније су и најкорисније на свету.

Басна је први изростак и порода чове|ческога остроумија, и њом су се служили велики људи за учинити сваком чувствителне високе и општекорисне науке. Јотам, син пророка Гедеона, обликујући неправду грађана својих, каже им басну како су дрвеса изабирала себи цара. Натан пророк, дајући Давиду цару да позна богомско и неправедно дело које је он учинио против Урији, каже му басну сиромаша човека и његова јагњета. Један од првих и древних Римљана утишава бунту свега разјаренога народа кроз басну трбуха и других делова тела. Млади Херкулес, настављенијем Атине (то јест мудрости), претпочитава труде и подвиге са славом — мекости, покоју и сластољубију без имена и славе. Но нико није тако показао достојанство басне како Христос, Спаситељ наш, уподобљавајући њу царствију небесном, јер прича није ништа друго него (αλληγορία*¹) иносказање наука, а то је и сама басна. Ништа није способније од басне угодити децу к читању, принудити к пажњи и привикнути њих размишљању и расуждању.

¹ *Алегорија. Сагласно принципу местимичног осавремењавања Доситејевог језика и правописа, грчки наводи су преакцентовани по монотоничкој систему савременог грчког језика, на чему захваљујем професору Миодрагу В. Стојановићу.

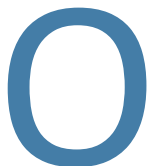
Придодајући ја к свакој басни пристојна изјашњенија, чрез то намеравам приобикнути младе умове да се и сами собом мало помало размршавају, разјашњавају и распрострањавају, у све што чују или читају скроз да проничу, у свачем лажу од истине да распознавају, и сврх свачеса паметно и здраво да мисле и суде!

1

Орао и лисица

рао и лисица учинили су међу собом дружество, и, што би то било

всегдашње и постојано, уговорили су се и сложили да живу у комишлуку да би у потреби један другом могли помоћ дати. Зато изберу један велик храст на којег гранама орао начини себи гњиздо, гди снесе јаја и излеже пилиће. Лисица, при корену у шупљини истог дрвета, начини себи од лишћа постељу, и, трудна будући, ту окоти лисичиће своје. Ова једном по обичају изиђе у лов, а орао, не имајући тај дан шта јести ни с чим своју фамилију нахраниши, и видећи лисичиће подебеле, слети доле, узме их и однесе у гњиздо.

Мало потом врати се лисица и упазиле жалосно позориште: кров која јоште врућа из гњизда тече, бедни лисичићи плачевне гласе дају, а орао им ноктима утробу дера и кљуном им очи вади. Како је лисици било на то оздо гледајући, свако себи ласно представити може. Да од ког другог то страда, не би јој ни по жалости било, но од пријатеља и комишије свога! Не могући ништа друго, чинила је то што сви слаби творе кад им од силних обида бива: проклиње, и правосудноје небо на освету призивље.

По мало дана пастири су пекли на пољу месо, од којег орао уграби парче с прилепљеним на њему угљеном. По случају тааа ветар дуваше: упали се орлово гњиздо, спадну доле орлићи, полак попржени. Како ли ти нам их је лисица радо дочекала, како је с њима пред орловим очима о храст ударала, срце из њих још живих чупала и прождирала, — свако то ласно погодити може.

Наравоученије

„Не држи се с ким се ниси кадар почупати”, вели једна стара пословица. На кога се највише људи туже него на комшије и на пријатеље! Данас се љубе и друже, а сутра се псују и руже. Неки страдају за злобу и неправду своју, а неки за незнање и будалаштину. Не дружи се с ким се не познајеш, и непријатељи се с силнијим од тебе, а навластито не примај никога себи за пријатеља [пре него добро сазнаш како је с прежњи своји живио пријатељи. Правда изискује да никоме ни најмању обиду не творимо; добродјетелј хоће да другима помажемо и добро творимо; а здрави нам разум крепко налаже да се здраво чувамо да нам нико зла не учини, и баш ако би и хтео, да нипошто не може. Ово је најбезбедније и безбрижније. Докле нам год ко може учинити зло ако хоће, дотле нисмо на најбољој нози.

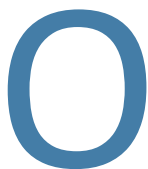
Ми ћемо видети у многим баснама да се је лисица у различним опстојателствима паметно и хитро владала, но овде се је сасвим осрамотила. Она је добро знала да орао зецове и лисичиће радо једе. Ко јој рече с њим дружити се и у комшилуку стајати? Но холо славољубије! Колике је паметне обеспаместило и островидне ослепило? Орла за пријатеља имати није шала, то лепо звечи! Но онајлепше чему нас ова басна учи, ово јест: да се силни не узда у силу своју, ибо „Εστὶν Δίκης ορθαλμός, ος τὰ πάνθ' ὀρά”: „Ј е с т с у д б и н е о к о к о ј е с в е в и д и”. Кажу да се чуде Турци што им много ишту, но ако им се све стане искати шта су они од других отели, мало ће им што остати.

2

Орао устрељен

рао сеђаше на једном високом месту, обзирући се не би ли што себи за

ручак уловити упазио. Но, — како се често случава — ко друге| лови, и сам уловљен буде, и ко за туђом вуном пође, сам острижен дома дође. Ловац, негде ту сакривен, устрели орла. „А, мој горки лову, тебе ли ја овде чекам,“ начне полумртав орао себи говорити. А кад упази на крају дршка стреле орлова пера: „О бедни ја, — издишући рече, — моја ли ме иста убијају пера? Није ми толико ни на стрелу жао колико на моје перје!”

Наравоученије

Човек неправедан и зао подобан је ове басне орлу. Све мисли и измишљава како ће другог озлобити, док сам у зло падне, пак се онда тужи и јауче. Мили родитељи, опростите ми ово примјечаније: кад се отац и мати међу собом не љубе и не почитују, од кога ће чада њихова научити да их љубе и почитују? Подајте деци вашој из прве младости пример добродјетељи, ако желите да вам добра буду, а навластито: „τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς γονεῖς οἷους αὐ εὖξαιό ἔχειν παῖδας: Такав буди родитељем својим какву желиш сам имати децу”. — Право се орао на своје перје тужи. Ништа није жалосније човеку него кад од овојих сродних страда; од кога ће дакле помоћи чекати? Но испитајмо сами себе нисмо ли сами криви кад нас сродни и пријатељи не љубе. Ко је самом себи на свету пријатељ, никад неће верна пријатеља стећи. И ко самом себи угађа и служи, луда сасвим има гооподара. |

3 Лав и лисица

Л

ав дуго живећи, оматори и врло остари, и не могаше нити брзином ни

спагом својом, као у младо доба, другу животињу надјачавајући прождирати. Мислећи дакле и на сваку руку размишљавајући у тако бедним опстојателствима шта ће од њега најпосле бити, дође му на памет да често, овде на земљи, оно што сила и снага не може, мајсторија и хитрост учини. Претвори се болестан, уђе у своју пештеру и колико је год дуг простре се и пружи. Пукне глас и свуда се пронесе па се они страшни и на гласу лав с душом мучи и да је при концу. Ко што жели, то ласно верује: многа животиња, једно друго не чекајући, навали које ће пре, под именем посештенија, издисањем лава своје очи насладити. А ови ти, кад једно кад друго дочепавајући, себи као болеснику на понуду посвештава. Најпосле ето ти нам и лисице, која кроз врата вирећи: „Како си, стриче?” пита. „Зло, моја мила ћерко, та ходи ближе да ме нагледаш . „Прости, чико, немам кад, хити ми се, — одговори мудра зверка — а и неће ми се, јер видим многе трагове к теби, а ниједан од тебе”.

Наравоученије

Свак ће себи врло ласно у овој басни науку наћи. Људи пакосни и неправедни што не могу с силом и снагом, то с хитростију, лукавством и с при|творностију чине. Кажу за онога искуснога политика папу Ксиста да је, пре него папом постане, све погрбљен ходио и на чаршаву од мреже ручао; а како ти га учине папом, исправи се и укочи боље него иједан кардинал. „Нашли смо Светога Петра кључе — рекне једном свом пријатељу који се овој премени чуђаше — не треба нам више сагнути ходити”. А кад упазим мрежу на својој трапези, почне псовати свога слугу, старца Онуфрија: „Видиш да си без мозга, — говорећи — што ће ти више мрежа кад је сва риба уловљена?” Проворљив и лукав човек по времену се влада, и преоблачи се кад у курјачју, кад у лисицју, а кад је до потребе и у овчју кожу, и самога свеца. „Чувај гуске кад их лисица исповеда и кад им курјак проповеда”, вели једна инглеска пословица. Ми смо тако у овој нашој кожи да и сами себи не ваља сасвим да верујемо. „Не веруј, куме, пасја су уста” и „лакоме су очи при погачи”; ово ми сви, хвала богу, знамо, нити је потреба да ја топрв кажем. Блажено и богом благословљено чистосердечије. Но опет, нека с памећу и разумом бива, а навластито с онима које не познајемо. „Која фајда што ме је мој отац учио да ја никога не преварим, кад ме није научио како ћу учинити да и мене други не превари”, вели Жил Блаз.

Лисица нам овде паметну науку даје: да не хитимо у нашим претпријатијам: „Прости, чико, немам кад, трагови ме плаше”. Мучно је човека познати, и колико су кога глађе

речи и слађе, толико више ваља стајати на опази и добро сматрати какви су око њега трагови, сиреч: ко је, како поступа, и како се је пре владао. Има више од две хиљаде година како се Еврипид тужи да је мучно човека познати, говорећи: Τὶ δὲ χρίου ὡς κίβδηλος ἡ τεκμήρι ἀνθρώποις ὥλασε θεὸς ἀνδρῶν δ' οὕτω χρή τον κακὸν διειδέναι, οὐδεὶς χαρακτήρ ἐμλέφουκε σώματι? Зашто је злату које је лажно — знаке људма дао бог, а мужу с чим ваља зла разазнати никаква белега не стоји на телу”. (Нека ми|ко не прими за голу сујету што јелински гдигди мешам: ови ми је језик од младости мио, и рад бих да се многим од наших младића смили; зато гдишто примешавам, ако ништа, на срећу: често малена варница велику ужеже ватру.)

4 Лав, курјак и лисац

Л

ав, први и најстарији од свију лавова и цар свију животиња, находећи се

слаба здравља, не излажаше из своје пештере. Многи лавови, царски министри, прочих звериња кнезови и поглавари, и сами мајмун, мајмунски биров, кроме једне лисице, сакупе се за посетити и нагледати лава, цара свом. Курјак, први курјачки муселим, офавно паметозлопствоваше на једнога комишију свога, старога лисца, зашто што ови, најдебље гуске хватајући, себе самога чашићаше без најмањег курјаку пешкеша. И тако ови непрестано вребљаше способно време како ће лисцу скувати попару. Сада, дакле, не видећи га у скупштини, почне на њем клеветати, говорећи да сам он не само не поштује но и презире и за поруганије држи лава господара.

У то време приспе и лисац, и чује с врата курјачју похвалу; но чинећи се као да ништа не зна, дерзновено уђе, стане наспред пештере и учини лаву понизњејшу реверенцију. Лав, сав разјарен, не гледајући на његов поклон и комплименте, с громовитим гласом: „Тако ли је то - начне говорити — кад сам ја здрав, ти си први при мени; а кад сам болестан, онда си последњи!”, „Сама љубов и верност моја к теби и попеченије о твојем здрављу причина су што ја касно долазим и лекарство ти носим”. „Које је то? Казуј, и не сумњај о мојој благодарности”, рече лав. „Жива курјака заповеди одерати — одговори лис — и врућом се његовом обложи кожом, и у мало времена, тако ми лисца и његове коже, биће ти лакше!” Макне цар главом, скоче лавови на курјака, ичепају ти нам га и начну га дерати. Бедни курјак стане курјачки дречати, а лисац к њему: „Како си свирао, комишија, тако сад играј!

Наравоученије

Ово исто бива људма којих ум није просвештен чистом науком, који живу у глупости и варварству, и којих су качества и склоњенија својствам четвероножних животиња подобна.

Цар који не обилази земље своје и не тражи далеко од себе даже до самих најодаљених граница прогнату и сакривену истину; који не иште да позна оне који га окружавају, и верује оном ко пре дође и оном који уме лепше говорити, хитрије лагати и искусније ласкати — подобан је ове басне лаву, који верује све што му курјак каже. А кад дође лисац, само уме ли он боље слаткословити и лагати, нек се онда држи курјак! Човек љубокористан и лаком приличан је нашем курјаку, који злоби на лисца не зато што он краде и туђе отима, него што I њега крађе своје учасником бити не удостојава. Лисац нам овде не игра сасвим достојну осуђенија персону, и он лаже како најбоље зна и

може, ал' ваља му простити, јер му је до главе. Кад виле дођу к очима, тешко оном ко не уме шеврднути. Мало је С о к р а т а и К а т о н а на свету који, у овако критическим окресностима, не би овог истога лисца себи за приклад узели. Но овога се оном народу није бојати којим правдољубив и просвештен владјетељ управља и гди праведни закони сву силу имаду, гди су и сами подани просвештени и добродјетељни, и знаду шта су они свом цару како општем оцу дужни, и шта је њихов цар њима како својим синовом и фамилији дужан. Питали су једног старца Инглеза гди људи најбоље живу. „Онде — одговори старац — гди се слаби не боји силнога, нит сељанин плаши пред спахијом, гди се сиромах богата не стиди, нити поштен човек мари што непоштен о њему говори, и гди јавни непоштен жиг на челу носи.” Један босански везир питао је старце Бошњаке: „Хе, кметови, кажите ми право: који вам је најбољи био паша откад је цар Босну освојио?” „Честити везиру, они који је отуд пошао а к нама не дошао”, одговоре простосрдечни старци. |

5 Лав и Магарац

Л

ав и магарац пођу у лов. Магарац својом виком поплаши и узбуди многу

животињу; и учини ју бежати из шуме, на коју лав нападајући нахвата силу. Онда магаре, поносећи се, упита лава: „Хе, сад ми кажи што ти се чини од мојега гласа!” „Пак још питаш, — одовори лав — и ја сâм да те не знам ко си, бих се од твоје вице уплашио.”

Наравоученије

Ова басна приличествује онима који се чине страшни док их људи не сазнаду, а потом нико се на њих и не обзире, и колико они више вичу, толико се већма други смеју. Простак и дете од свашта се препадају, и малодушан човек у всегдашњем живи страху као зец. Јеја кад гди завиче, плаше се баке, јер то значи да ће ко умрети. А гди се људи рађају а не умиру? Јоште се то место није нашло! Да и нема совуљага на свету, и опет би људи умирали. Не ваља децу плашити, јер се многи из самога обичаја до глубоке старости ужасавају и јежи им се кожа од оних ствари које нит су кад вид'ли нити ће видишти. Ако се у помрчини боје да о што главом не лупе, и да у какву јаму не упадну, имаду разлог: нека се боје и чувају. Ако ли се пак плаше да што у мраку не виде, лудо мисле: шта ће видити кад се у помрчини не види? Али старе баке кажу то и то, и друго. Наше се баке у том љуто варају, и боље је нек ћуте. „Нек ћуте”, ласно је то рећи, али баба Чава зна и каже толике примере како се је привидило томе и томе пролазећи ноћом покрај гробља на месечини, и како се вештице преобраћу у кокошке.

Не верујте, моја децо, све су то голе лажи! Но слушај|те како то бива. На гробљу су велики крстови од којих се на месечини виде сени, пак ко се је научио из младости плашити, пролазећи туда, види те сени, или каква пса да туда протрчи, или мачка ком се у ноћи сијају очи, или који иструнут крст гди се сија и пламти: онда ти му се ужеже мечтаније и узбуди кров, ужас нападне на њега, а јошт кад је сам! Ето како су постала сва привидјенија и страшилишта, летући змајеви, виле и аждаје. једну ноћ на месечини, наша стара слушкиња Угринка уплаши се од своје сени; јао њој кукавици, викне, пак бежи колико игда ноге могу. По срећи, изиђе неко пред њу са свећом: позна и сама од шта је бежала. Свећа је просвештен разум који нам показује истину, а мрачно сујеверије чини нас бојати се слабе кокоши и покојних у гробљу костију које нису кадре ником никада зла учинити. Премудро нас учи П и т а г о р, у златни своји стихови, часа се ваља бојати и часа не: „Πρήσσε δε ταῦθ ἃ σε μη βλάψει λόγισαι δε про ёргов, δεῖλά μεν екπρήξας φόβου χρηστά δε τέρлов: Делај то што те неће увредити и размишљај пре дела, зло кад учиниш бој се, а о добру весели се”. Буди добродјетелан,

буди разуман, пак ћеш онда рећи к свим сујетним страшилиштам оно што је наше басне лав магарету рекао: „И ја да те не знам ко си, бих те се уплашио”.

6

Лав, Магарац и лисица

Л

ав, магарац и лисица пођу скупа у лов с уговором: што улове да разделе.

Кад довољно лова налове, лав рекне магарацу да добитак па|метно разуели. Ови разложи све на три једнака тала, дозвољавајући другима да изаберу шта се коме љуби, придодајући да ће он с којим му драго талом што остане задовољан бити. „Је ли, то ли се зове паметно делити? Почекај мало, да те научим памети!” одовори му срдити лав, пак онда тресне с њим о земљу и распара му трбух. „Дели ти сад”, рекне лисици. Ова натовари све у једну гомилу, а за се остави само једног зеца, па каже лаву шта је, чије. „Ај, ај, премудра лисицо, ко те научи тако паметно делити? „Магарећа будалаштина, господару”, одовори ова.

Наравоученије

Та των ανοήτων παθίματα των φρονίμων εἰσι μαθήματα: Безумних страданије разумнима је ученије”. Смислен и разуман човек не само учи од паметнијих од себе, него и од самих лудих има чему научити се, зашто гледа добро што они чине и како злоупате, пак све то узима себи за науку и чува се, а будала неће ништа од паметна да прими, ибо, при прочеј лудости, ово му је највећа: да се сам себи најпаметнији чини и за срамоту држи од другог што научити. Малоуман човек и високоуман, оно што не зна о том ни поњатија не могући имати, оно што зна чини му се да је то све што се може знати; зато што је себи једном завртио у главу, ако ће бити и криво и недостаточно, хоће да тако остане. Ако је лењив, неће себи да разбија главу да даље постигне; ако је слабоуман, а он није кадар; ако ли је пак (то што је најгоре) високоуман, а он неће нипошто себе да понизи да од другог што прими, а јоште, што је црње и опачније, хоће силом и на љуту срамоту и друге да научи, пак говори пуст што му год на памет дође. Ступа напред, нити се обзире, као | слепац кад по блату бежи, иде само на срећу, куд пуче да пуче. А разуман човек, ако ће колико знати, опет слуша с великим вниманијем што други говоре. Оно што зна рад је и боље знати, а оно што не зна не мисли да зна; радо и весело што је добро и паметно и слуша и прима од ког му драго, и тако од дан до дан паметнији и разумнији бива.

Но да дођемо к нашеј басни. Лав овде представља неправедна и силовита човека коме ништа није право ни паметно што њему није на корист. С таквим бесовесним и бешчеловечним звером правду тражити, то значи: себи погубити на главу навлачити. Простосрдечно и бедно магаре увјештава нас да се с силним не дружимо. Чему нас лисица учи, то остављам нека свако погоди.

7 Лав и медвед

Лав и медвед пођу по једној дубрави од глади лекарство тражећи. Намере се

заједно на једно дебело јеленче, које, један с једне стране а други с друге, ласно ухвате и убију. Да га разделе на полак? Сваки, есапећи по празнини трдуха свом, види уда ће му полак мало бити; сваки би рад све имати. Почну се дакле око њега чупати и дерати, док оба изнемогну и у несвест падну. Лисица, видећи их тако расположене, лагано одвуче јеленче. „Ај, ај! Зла нам срећа и с нашим лакомством, — рекну они једва крећући се — за лисицу ли ми мал' главе не изгубисмо!”

Нравоученије

Неситост и лакомство хиљаду зала на људе навлаче, сеју свуда раздор и несогласије, завађају и раздељавају сродну браћу и драге пријатеље. „Νήπιοι! ουδέ ἰσασιν ὅσω πλεόν ἦμιον παντός. Будале! нити знаду колико је више полак од свега”, виче, жалећи се, старац Исиод. Блажена реч, којеј кад би људи следовали — шчастљиви би били. Полак с согласијем и с правдом, више је и напредачније, јер је с благословом божјим, него ли све с неправдом и с проклетством. „Farina de diavolo va presto in semola. Брашно ђавоље иде брзо у мекиње”, паметно вели талијанска пословица. Ко с неправдом тече, с врагом растече; ко с туђим уздисањем кућу зида, неће му унуци у њојзи живити. Ово су истине тако јавне, а тако познате, да није потребно о њима више говорити.

8 Лав и зец

Л

ав, тражећи што за ручак, упazi здрава зеца у међи заспата. Могаше га ласно спачати, но видећи подаље јелена, пусти се за њим. Зец се пробуди и побегне, а јелен утече. Онда се лав врати к зецу, ал' нађе место чисто. Почне лизати усне и махати главом: „Ето ти моје памети, хоћу јелена, нећу зеца!”

Наравоученије

И ово је против лакомства: избирач није свагда погађач, и ко хоће всегда веће, губи често из вреће. Бољи је један зец у чанку, него два у пољу. Правда да ова правила нити су за свакога, нити за свако време. Ко се всегда боји да не изгуби, мало ће кад добити. „Audacem fortuna juvat: Слободног срећа помаже”, веле Латини. Ко се одвећ ветра плаши, нек не иде на море, и ако се мраза боји — нек не сади виноград. Пак што би било? Ништа него скудост и недостатак.

Чему нас дакле ова басна учи? „Μηδὲν ἄγαν: Ништа преко мере”. Ухвати зеца, па онда трчи за јеленом. Разуман човек нити је страховив, нити пак преко мере слободан. Ко би рад да никад ништа не изгуби, мучно ће што добити. Велика је различност с разумом или без разума што изгубити. Што други вредни и паметни чине, зашто не би и ми чинили? Ако ли нам се пак што противно случи, нико паметан неће нам се ругати. Предострожност и разум нека свачим управљају. Ти учини све што надлежи, пак се уздај.

9 Лав и човек

Лав и човек почну се инатити о својим преимуштествам. Човек хвали

људе, говорећи да су вреднији и јуначнији од лавова, а лав неће то нипошто да призна, но напротив утврђава да је један лав јачи од неколико људи. Њихово преније потезало се задуго, док по случају намере се *Негде* на икону Херкулову, гди бијаше изобразен ови како дави лава. „Видиш то?” рекне човек. „Видим, а ко је то написао? упита лав. „Човек, а да ко ће написати? . . .” „Хе, мој брајко, видиш да си ... мал' не рекох ... рече лав. — Да лавови умеду писати као ви, ја бих теби сто икона за једну показао како лавови људе даве.”

Наравоученије

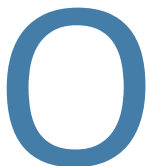
Не ваља ласно веровати што један човек или народ о себи говори и пише, јер свак себе описује како лепше зна и може. Ваља слушати што други о њима мисле и утврђавају. Правда да је не само лав но и коњ и во много јачи од човека, но не имајући човеческе хитрости и разума, принуђени су покорити се човеку. Сама храброст и јуначество једнога народа без науке и мудрога прављенија подобне су зверској снаги; бране се за неко време, ал' најпосле морају рећи „ејвала”, и покорити се. Наука, мудрост, мудро и законо прављеније, искуство, просвештених народа подражаније, а сврх свега трудољубно и добродјетељно једнога општества житије: ево што саставља његову праву храброст и јунаштво, и без тога или је у рабству или ће с временом бити. Бог и натура тако су одредили: како човек скотом, тако и разуман неразумним да влада и управља.

10

Лав и дивји вепар

ба ова, у један жарки дан летњи, жедни дођу на један извор прохладити

се и жеђ угасити. Но лудо високоумије с луђим својим породом инатом свуда свој нос увлаче, дођу и к овом чистом и изобиљном извору, и заваде ова два звера ко ће пре пити. Од речи дођу к ударцем. Вепар зубма, а лав с ноктима, један другог окрваве. Попрестану мало за одахнути и с већим устремљењем сраженије обновити. У исто време орли и гаврани, гледајући битку и њушећи крв, долете са свих страна, облећући и радујући се. „Нисмо ли ми луди — реку ова два непријатеља — да се овде деремо и убијамо на радост наших општих душмана?“ Помире се и напију се, један с једне стране, други с друге, и оду свак својим путем.

Наравоученије

Ништа није способније људе за помирити колико кад сами расуде да они са својим взаимним разрушенијем општим својим злотвором не само радост но и ползу причињавају. Неправда — адски пород! —, властољубије, несита грабежа жеђа, неразумна освета — колику су витешку и сродну кров пролиле, која би дужна била самом отечеству и општеј слободи посвећена бити! Жале мусулмани христјаном уступити оно исто што су од христјана силом похитили, а не мисле да бог и правда хоће да с временом опет сваком своје буде. Ко је | пре неколико времена икада чуо даје Бошњак или Арбанас икада Турчин био? Нити су пре били, нити ће до послетка бити. Но они веле: каква је то правда да им Руси и Немци отимљу оно што су они од других отели? Нека само послушају ово што ћу рећи, пак нека сами суде. Што је за све народе боље него за само један народ, то је роду чловеческому воопште и полезније и правије: гди се наука уводи и распрострањава, гди поредак и закони царствују, гди се куга међу људе не пушта, ту је за све људе боље и праведније. јошт једно: у свим немачким и росијским владјенијам нико се добар, ни христјанин ни Турчин, солдата не боји, но гледа у њему чувара свога; а у турској земљи, колико је даље од Цариграда, толико више бедни христјанин пред агом и његовим слугама, пред спахијом и пред јаничаром, дркће као овца пред курјаком. Сада дакле христјанин и Турчин, ко има чловеческо у прсима срце, он ће сваки дан к небу погледати и рећи: бог ће дати што ће боље бити.

11

Лав и бикови и лисица**Л**

ав, видећи три бика всегда заједно у љубави и у согласију, не смејаше на њих ударити. Пошље дакле лисицу те их завади и растави. Онда лав, на сваког понаособито ударајући, свој тројици дође дође до главе.

Наравоученије

Несогласије христјана подигло је Турчина; њихово согласије понизиће га. Неслога браће сатире и у срамоту их погружава, а блажена слога и јединодушије возвишава их и прослављава.

Мусулмански закон њих учи да се моле богу да бог не соједини крштене царе и краље. Молим их нек ми кажу каквога бога они себи представљају од кога просе вражду, несоједињеније и неслогу међу људе? Христос спаситељ христјаном заповеда да просе од бога всеопште согласије и соједињеније у познању јединога преблагога бога творца, у правди, поштењу и добродјетељи. Ево какав је христјански бог кога Христос проповеда. Напоље дакле између свих поштених и паметних народа лукаве лисице, које са човеческа сујеверна измишљенија несоједињеније, вражду и мрзост проповедају и вооружавају брата на брата свога и поштене комшије једног на другога! једини боже, соједини у име твоје све царе и краље, и ако кад који од њих усхоте неправедним бити, да му други не даду! Соједини све људе у љубави, правди и добродјетељи!

12 Лав и миш

Лав утруђен легне у хлад почивати, и ту заспи. Миш туда ходећи, дође му

у главу да претрчи лава. Лав се презне и ичепа миша. „Ниједна веро! На толиком пољу преко мојих ли леђа ти пут себи нађе? Што ћеш сад, казуј?” „Великомо|жни лаву”, — одговори миш с *l* умилним гласом, — „весма сам сагрешио, признајем и исповедам, но молим те да ми опростиш; нећу више то учинити, ово ће ми бити први и последњи ред. А и расуди, молим те, каква би слава лаву била да утуче миша?” Лав се осмехне и пусти га без вреда. На неколико дана ухвати се тај исти лав у дебелу мрежу коју ловци лавом и медведом стављају, из које лав не могући размрсити се стане рикати колико игда може. Миш чује, притрчи, види и позна благодјетеља свога; не отлажући времена, почне грести мрежу и мало помало прегризе једно уже. Онда се мрежа распе, и лав се избави. „Чудне ствари што видим на свету!” — Сав зачуђен рекне лав. — „Ко би икада рекао да и миш лава од смрти може избавити?”

Наравоученије

„Еоті кат парѧ муоті хѧріс: Јест и у миша благодарност”. Прекрасна пословица која нам препоручује благородњејшују, сладчајшују и красњејшују од свију добродјетеља, благодарност. К благом богу к слатким родитељем, к милостивим благодјетељем, к праведним и трудољубивим царем нашим, к разумним и правдољубивим судијам и правитељем — благодарност! Божествени и слатки чувствителном срцу сојуз, који содржава милионе људи у согласију и љубови — благодарност! Ко хвали, на неколико хиљада година после, Сократа, Марка Аврелија и милога Тита, и ко ће их хвалити довека? Небесна прекрасна кћи б л а г о д а р н о с т! Чувствованије ове добро|дјетељи учи мало детешце да се умиљава на прсима родитељнице своје, и грлећи је с слабима рукама благодари хранитељници својеј. Страшни звери благодјејанијем укроћавају се, лав и медвед ласка онога који их храни, во и коњ служе господару своме, и верни пас умире за њега. Коме није благодарност довољно награжденије за учињено благодјејаније, нека га нигда не чини, боље. А неблагодаран ... уви! је ли могуће да је човек неблагодаран? Не дај, боже, такога у роду!

13 Лав и бик

Стар лав сретне млада и јака бика, и не уздајући се јавним сраженијем

победити га, приступи к њему крошко и, пријатељски поздравивши га, каже му да је зготовио велику част, и молига да му у гости дође. Бик, више из љубопитства него ли части ради, пође да види каква је лавска част. А кад дође на лавов стан, не видећи ту нити какво приуготовљење нити ватре на огњишту, подозре навјет, и види да му се о кожи ради. Покаже лаву своје рогове, пак се врати и без „Остај збогом”. „Та причекај, пријатељу, 'оди, поседи мало, сад ће част бити готова!” „Начаст ти твоја част; части се с ким си се и досад частио”, одговори паметни бик, пак оде својим путем.

Наравоученије

Све овој подобне басне уче нас предострожности и чувању. Правда, није лепо да је човек без узрока и преко разлога нити подозрителан нити неувјерителан, но с онима које познаје. А оне које не познаје, не мислећи о њима никакво зло, дозвољено је не наглити се, но чекати за моћи по њиховом поступку и начину живљења о њима судити. Добронараван и правосердечан човек ласно верује, ал' се ласно и превари, пак ако је у маленој вешти, нек иде. Боље се кадгод и преварити него за сваку безделицу и багателу подозреније имати. Кад се обаче до чести или какове нибуд важне вешти тиче, нико паметан неће другому за зло примити што се ласно у што не упушта док здраво не расуди и све окресности посла добро не позна. Никада се поштен човек не срти што други истражују да га добро познаду, јер он добро зна да колико га боље сазнаду, толико ће га више љубити и почитовати. А мало добар човек колико више може крије своје трагове, добро знајући да је пропао како га сазнаду. Колико се замршенији и потајенији један посао види, толико више ваља стајати на опазу. Пакостан, кад о највећој пакости мисли, онда најмајсторскије измишљава речи. Зато излишни комплименти, ласкателства, церемоније, необична похваљивања и улагивања пред паметним људма никад нису што добро значила. „Chi mi lusinga più di quel che suole, o m' ha inganato, o inganar mi vuole”, весма разумно веле Талијанци: „Ко ме год ласка више него обично, или ме је преварио, ил' ме преварит' хоће”. Зато ове басне бик врло се паметно влада. Зове га лав на част: иде да види, јер га се не боји. Не види то на што је зват: — неће више ништа да зна.

14 Лавица и лисица

Лисица је похуђавала лавицу зато што ова ретко и по један пород рађа.

„Ретко, и по један,” — одговори лавица — „али кад родим, а ја лава родим”.

Нравоученије

„Ουκ εν τω πολλώ το καλόν: Није у многому добро”. Колико ова басна, толико и пословица приличествују онима који што чине — добро и совршено чине. Напротив, неки се све врте и окрећу, а кад им на посао погледаш, а оно мућак! Млого којешта почињу, а ништа не свршују; ако ли што кад и сврше, а оно не ваља, па залуду им мука. Зачињу и рађају неке главе премноге ствари сваки дан, но чемује све то подобно? Лукавим лисичићем, или оним малим летњим мушицама које у исти дан кад постану — у тај их и нестане.

15 Курјак, баба и дете

Курјак гладан хођаше којекуда тражећи што да изе. Дође увече на крај села

пред једну кућу и чује дете гди плаче и бабу гди га страши, говорећи да ако не умукне и не пође спавати да ће га намах дати курјаку. Ови стане чекати с| великом жељом неће ли баба то учинити. Док се дете утиши, престане плакати и запита бабу хоће ли га дати курјаку? „Не бој се ти, рано моја, одовори баба — ако курјак дође, ми ћемо га набости на они гвоздени ражањ што стоји за врати”. Онда ти курјак стане бежати, мислећи у себи: „Међер бабе у овом селу једно говоре а друго мисле”.

Наравоученије

Људи који своје пристрастије и користољубије за совет примају подобни су овом курјаку. Ласно верују оно што желе, нимало не размишљавајући је ли то могуће или не. достојни су не само преваре но и поруганија; прво: што неправедно, а друго: што будаласто желе и запевају. А наша нас бака учи да ако што у срдитости и страсти и речемо да ћемо учинити, кад се гњев и страст утоле, о том ни да не мислимо. Август цесар, отпуштајући од себе учитеља свога Аполодорија, запроси га да му даде свој последњи совјет како ће се владати. „Кад се год расрдиш, — одговори му учитељ — немој ништа ни учинити ни заповедити док не читаш греческо азбуки од алфа до омега.” „Ал' док ја то читам, проћи ће ме гњев”, вели му цесар. „То ја и хоћу”, одговори учитељ. Плутарх, за неку велику погрешку весма разгњеват на свога слугу: „Иди ми с очију”, рече му — „да нисам овако срдит, бих те здраво избио.” А Платон моли комшију да му протуче слугу. „Туци га сам”, вели му они. „Не могу, јер сам одвећ срдит.”

Гњев уподобљава човека зверу. А човек, ништа не ваља да чини као звер, без расужденија.

16 Курјак и ждрал

Курјак жуерући овцу, стане му кост у грлу. Стане завијати и јаукати,

молећи свакога ко туда пролазаше и му извуче кост, обештавајући велико награжденије. Дугошијасте ждрал полакоми се на плаћу, завуче главу у курјачије грло и извуче кост, пак оно летећи више њега искаше плаћу. А курјак, показујући му своје курјачке зубе, каже му: „Зар ти је то малена плаћа што си из оваких зуби извукао главу здраву и читаву?”

Нравоученије

„Κακοὺς ἐν ἔρδοντι μάταιοτάτη χάρις: Злим благотворјаштему, сујетњејша благодарност”, вели Теогнидес. Ко познатом злочинцу помаже и добро твори, шта ће од њега чекати? Зао човек међу добрима ништа друго није него курјак међу овцама, којему нико конака не ваља да дâ, но како га гди упаци, „курја!” нека виче. О злом сажалџеније имати, то је на погибел мирним и добрим људма. Зато право веле наши стари: да је гори јатак од пустахије. Кад се човеку прст на зло да, ради свакојако да га излечи; а кад види да сва рука од њега бједствује: „Режи брже боље” виче, и за избавити сву руку не мари за који му драго прст. Бедни су онде људи гди зли већу силу и власт имаду, и принуђени су као она бака говорити: „Мој синко, добро је и пред сотону каткад свећицу ужећи, јер је зао, ваља га се бојати”. Питали су једног старца Херцеговца кад ће злију нестати. „Кад се сви добри насупроћ њих сложе и подигну”, одговори паметни старина.

17 Курјак и јагње

Курјак пијаше на једном извору. Јагње, не видећи га, далеко ниже на потоку

дође напиту се. Како га они спази, викне на њега: „Ту си ти дошло мутити ми воду, да од тебе не могу с миром ни бистре воде напиту се, је ли?”

„Та вода, господару, од тебе к мени тече, како ћу ти ју ја замутити? То није могуће”, одговори ужаснуто јагње.

„Ха, ха! По гласу те познајем, ти ли си онај који ми се лане у ово доба ругаше?”

„Лане, у ово доба? Помагај! Тада ме није ни било на свету; мати ме је овог пролећа ојагњила.

„Видим да си ти умно и паметно, и да се умеш добро одговарати”, рече му курјак. „Но залуду, све ти то данас преда мном неће помоћи.”
Скочи на њега и прождере га.

Нравоученије

Живо и дјејствително описаније силна неправедна и слаба неповина! „Ко те пре? Кадија. А ко ти суди? Тај исти кадија. Не питам те више, знам шта ће ти бити”, — веле Бошњаци. То значи: курјак те пре, а курјак ти суди. Имати право онде гди насиље и неправда влада и суди, то је толико колико и сасвим криву бити. Да што надлежи делати у таквим окресностима? Ја друго средство не знам разве к небу очи подигнути и отуда прави суд чекати. А хоће ли то бити? Хоће, без сумњенија. Ибо неправда преврштава престоле силних! Онај Вечни и Премудри, који је све што видимо створио и одржава, он све види, и воздати ће сваком по делу, ако то насилником и не|праведним и није драго. Али може помислити ко: што ће данас изеденом јагњету помоћи ако сутра курјаку кожу здеру? Јагњету ништа, њему је свеједно: та га курјак изео та човек, зашто ни јагњету ии курјаку није никакво поњатије о правди и о неправди дато, а што им се није дало, то се од њих неће ни искати. А човеку је то дато; зато ако је колико ко у злу отврднуо и окорео, опет га зло мучи и растрза. Дакле, не мора ли луд бити ко мисли да му је ово чувствованије залуду дато? Ево како о овом пре неколико хиљада година старац Исиод мудрује: „Ιχθύσι μεν και θηροί και οἰωνοίς πετεινοίς ἐσθειν ἀλλήλους, ελεῖ ου δίκη ἐστίν ἐλ' αὐτοῖς, ανθρώποις, δ' ἐδωκε δίκη ο θεός: Рибама и зверовом и птицама летућим дозвољено је да једно друго једе, зашто нејма правде над њима, а људма је дао правду бог”.

18 Курјак и овца

Курјак, сав издрпат од паса, лежаше при једној реци. Упази недалеко овцу,

пак је почео молити да се смиљује о њему видећи га у такој невољи, и да му донесе мало воде. „Ја бих то ласно и радо учинила”, — одговори овца — „но ако си и сав издрапат и осакаћен, и тако си курјак, пак се бојим да ниси гладнији нео жеднији”. |

Наравоученије

Ево добитак злонаравија и неправде! Пакостан и сасвим зао човек, ако ће не знам у какву невољу пасти, и ако ће се колико смирити и молити — нико се у њега не уверује и сваки га се одвраћа и гнуша. Нема дакле горе несреће од злонаравија и неправде, нити већег благополучија од добродјетељи. Богатство стећи може и зао и неправедан човек, може се сав ваљати у сласти и изобилију, високе науке и достојинства може приобрести. Али благонаравијем и добродјетељију украсити се, то злом и неваљалом срцу није дато. Злотворитељан човек подобан је овоме курјаку: кад легне на смртну постељу, сав раздрпат од своје совјести за неправде и зла учињена, нити ће га ко жалити нит о њему собољезновати, но свакако ће рећи: ето човек који није положио бога помоштника себи, но упова на себе и на неправду своју.

19 Курјак и коза

Курјак упази на високом каменитом месту козу гди пасе, и не уздајући се да

ће је ту моћи ухватити, науми к себи је домамити, говорећи: „Сестрице, ту ти није најбоље, стрмено је место, можеш се убити, а ни паше ти ту доста нема; сиђи у долину, боље ће ти бити”.

„Јест, баш! Не знам откад су козе курјачке сестре, и откад |су курјаци тако милосрдни постали! Иди, иди, слуго, овде ти лажи не пролазе. Огледај се гди у поток, пак ћеш видети стоји ли ти лепо да се чиниш добар.”

Наравоученије

Курјаков совјет овде чини се добар и полезан, али за њега, а не за козу. Зато и коза паметно ради гонећи га од себе, његовом совјету и притворној доброти ругајући се. Курјачка нарав кад се најбоља чини и најлепши совјет даје, онда је се ваља највећма чувати.

20 Курјак и лав

Курјак уграби негде из стада овцу, пак пође носећи је даље од пастира и

паса, да је с миром изе. Сретне га лав и отме му је. Онда ови, издалека стојећи, рекне лаву: „Неправедно моје отимаш! Неће ти пробитачно бити”. А лав к њему, смејући се: „Е баиш! Зар си је ти с правдом стекао или од пријатеља на дар получио?”

Наравоученије

Ово се допада онима који туђе силом или с преваром узму, пак после изгубе.

21 Курјак и коњ

Стар курјак упазил добра коња. Не поузда се јавно на њега ударити, бојећи се

ил' да му не утече, или да га неће моћи надвладати. Намисли да га с преваром придобије. Приступи кротко и упита га за здравље. Коњ подозре лукавство и науми с клинцом клинац истерати. Каже му да се у осталом добро наводи, но да се је стражњом ногом на ивер набџ и да га нога љуто боли. „То је најлакше, ходи да ти зубма извадим ивер”. Стане коњ и подигне ногу, а кад види курјака близу, лупи ти нам га у губицу, те му све зубе распрска, пак одскаче преко поља. А курјак остане јаучући и себи говорећи: „Досад си лагао, а сад си баш долагао!”

Наравоученије

Овако се најпосле свакому догоди ко се у неправду, лаж и превару узда. |

22 Лисице

Једној лисици упадне реп у шкрипац. Она за избавити осталу кожу прегризе

себи реп и утече. А потом, за сакриши своју срамоту, сазове проче лисице из комишлука и начне их увјештавати да и оне одрежу себи репове, говорећи да је лакше и лепше лисици без репа неголи с репом. Онда једна од старијих и искуснијих лисица, придосетивши се њежином лукавству, одговори: „Док си ти реп свој имала, ниси нас на то совјетовала, а сада, гди си ти без репа остала, хотела би да и ми наше одрежемо, је ли? Видиш ти памети? Хоће једна лисица многе да превари.”

Наравоученије

По свој прилици већ су се људи били почели одавно варати, будући да је Езоп принужден био толике басне против преваре измишљавати. Ко је какав, рад би да су и други тако. Чивути турски и пољски срде се на немачке Чивуте и држе их за јеретике што ови свуд наоколо подбријавају браде. Што слепо не чини сујевјерије? Жид, ако ће најзгаднији бити, он из суда из којег христјанин једе и пије неће ништа окусити. А зашто? Беда га знала. А расколник сиромаш крепко верује да ко обрије браду сасвим изгуби образ и подобије божје, и не сумња нимало да бог не седи на небу с великом брадом. Ово ја овде не спомињем само за шалу, нипошто! Но рад сам да се људма почињу давати разумнија поњатија о непостижимом божеству, да не приписују неразумно неописаному суштеству човеческо подобије телесно. Има мајмуна у Африки који су много већи од човека, управ на две ноге ходе и браду имаду; словом, по телу подобни су човеку, осим разума и словесности. Ако ли хоћемо да што у човеку нађемо по образу и по подобију божју, то не ваља тражити у телу, које он подобно има с неки мајмуни, но у разумној словесној души, способној мудрости, правди и божественој добродјетељи, која преимуштва никакав орангхутанг (сиреч африкански мајмун) нејма. Ову разум и словесност узми од човека, он већ није словесни човек но бесловесна животиња.

Лифландски сељани, ако су и луторани, из обичаја носе браду. Ако га упиташ зашто, а он каже право: „Волим се напити ракије за оно што бих дао за бријање”. А наш Ердџан вели: „О лас јака коља, к нум фаче нимик”. Ово пролази јер има неки разлог. Али Турчин кад хоће да му се све верује што каже, зато што он носи браду, ту нам не торна конат. Плутарх имао је прекрасну браду (право ваља казати, има и брада весма лепих), но он врло виче и изобличава неке лажљиве философе онога времена што се за саму велику браду издају за то што нису.

Лепо је слушати мојега доброга пријатеља софополитскога епископа, кад га ко запита је ли нужно епископом имати браду? Одговара: „Давнашњи је обичај, зато је морам носити: ја себе чувствујем да бих без браде могао бити епископ како год и с њом, но сад за њен атар ја не оставих моју епархију.” Нек' де сад чујемо дисидемонскога владику, који већу част памети у бради држи, како он резонира: „Брада је чесна и света вешт која чини човека још толико чесним и преподобним. Света, велим и доказаћу: пророци, Христос и апостоли сви су браде носили. Сме ли ко против Христа и апостола што рећи?” Та не сме, господине, помагај! Али Ана и Ка|јафа, и Ирод и Јуда, и они су браде имали, пак зато нису ни длаке бољи били. Онда је то у Жидова општи обичај био, како год и данас. А да што ћемо сад? Да обријемо браде? Не. Нека оне стоје с миром онде гди су још у обичају, но ваља казати већ једном људма да с брадом или без браде бити, то не придодаје човеку најмање мрве ни памети, ни науке, ни добродјетељи, сљедователно нити чесности ни достојинства.

Ето ти нам наше лисице која, сама без репа, хоће да и друге своје одрежу! Може и то гди бити, но овде баш није тај догађај, ибо лисици одрезати реп толико чини колико човеку нос; једно и друго ужасно боли. А натура је у тому премудри учитељ. Оно што она није учинила да се реже не може се одрезати без љуте бољетице, а оно за што не мари ил' се резало или не, него од самога обичаја зависи, оно се реже пак и не осећаш, како све власи на телу и нокти.

23 Лисица и дрвена глава

Лисица уђе у дућан дрвосечца и нађе ту између осталих вешти и једну

дрвену главу весма мајсторски саделану, коју је позадуго гледала и тамо вамо преметала, но не чујући од ње никакве речи, тури је говорећи: „О чудне главе без мозга!”

Наравоученије

Ово приличествује онима који све своје достојинство у вњешном украшенију полажу. Ово говоре|ћи не похуждава се свакога по његовом чину и состојанију пристојно одјејаније и украшеније. Без нужде издрпате измрљате хаљине носити, то је скупост или худост достојна негодованија и згадности. Но само за вњешње украшеније старати се, велико нешто у тому полагати, и с округли мустаћи, или обрвама, или калпаком, или перуком, или златоизвезеним хаљинама поносити се, а о украшенију душе и памети, срца и нарава својих нимало не марити, ту управ принадежи: „О чудне главе без мозга!”

24 Лисица и грозђе

Лисица, видећи на једној високој лози грозђе, покушавала се свакојачо како

би га дохватила, а кад види да ни на који начин не може до њега доћи, онда отиде говорећи: „Јошт је кисело, ништа не ваља, трну од њега зуби.”

Наравоученије

Оно шта ко не може имати, нек се чини као да неће, ако хоће да му ко не рече: „Мац!”

25 Лисица и мајмун

Ч

ешвороножна живошиња сакупи се да избере себи поглавара, и одсуде да ко

се од њих покаже најпаметнији и искуснији, ономе да даду началство. Онда мајмун, толико је својим играњем, окретањем и скакањем све проче у удивљење привео, да сви јединодушно реку да је он достојан примити жезал прављења. Лисица је томе весма негодовала, но шта ће једна парама толикима? Онда ућути, а како негде упазе парче мяса у шкрипцу, довеуе ту мајмуна и каже му да је она нашла то сокровиште, но да га не сме узети будући да по закону то владјетељу принадежи. „Имаш право, мудра лисицо”: одговори, пак потрчи да га узме, и ухвати се у жељезо. „Играј сад”, — рече му лисица посмејавајући му се. „Памет требаје а не окретање оном ко хоће многима да влада и управља.”

Наравоучење

Ове лисичине речи довољно доказују што ова басна хоће.

26

Лисица и купина

Л

исица прелазећи преко плота поклизне, и за не пасти ухвати се за купину,

раздере и окрвави све шапке о купинино трње. „Чемерна ми | твоја помоћ”, — почне се тужити на купину, — „боље би ми било да сам пала него што сам од тебе помоћи искала. Мени кукавној! Како си ме осакатила!”

„Ко ти је крив?” одговори купина. „Ко ти се рече за ме хватати и од мене помоћи искати, кад ти добро знаш како ја помажем?”

Наравоученије

Добро треба гледати од кога ко помоћ иште и благодјејаније чека. Овде лепо приличествује и она басна која каже да је коњ пре био слободан, пак се завади с јеленом о једну ливаду, и за изгнати јелена зовне човека на помоћ, да себи метути узду и на се узјахати: и тако истера јелена, али остане за вавек роб човеку.

Многи инатећи се за једну ствар, хајде у процес, пак се затру. Боље је кад што и изгубити него увредити добра пријатеља и од добра комшије учинити себи зложелатеља. Која полза с срамотом што придобити и зло име заслужити? Тешка је ствар туђе благодјејаније, али се не може иначе у општеству живити; ми другима ваља да помажемо колико можемо, и у потреби од других помоћи да иштем. Узајамио сам што кому, а он ми је вратио и захвалио, што хоћу од њега више? Али бих ја хтео да он потом све по мојеј ђуди живи, и за мој атар да лаже; ако ли неће, а он је неблагодаран. Нипошто! Ја сам неправедан који од њега изискујем што он не може или му не пристоји. Данас сам ти учинио добро, а сутра си ми неблагодаран, но у такој вешти гди правда и чест изискује да си ми неблагодаран, — поштен си човек, не бој се! Ако ли те ја неблагодарним наричем, ја сам зао и неправедан, слѣдователно и недостојан твоје благодарности. Зато опет пофторавам: да добро ваља гледати од кога се помоћ и благодјејаније иште. Преблажен они човек који сваки | дан добро твори само зато што себе пред богом дужна к тому чувствује, не престаје благодарећи вечному Творцу што га је у состојаније положио да то може чинити, и наводи пребогато награжденије унутрењем своје совјести свидјетелству да је исполнио чесна и богољубива човека дужност.

27

Лисица и крокодил

Л

исица и крокодил дочну се инатити о благородству. Крокодил стане казивати какова су мужества његови прадедови чинили, по тому доказујући да је он најблагороднији од свију животиња. „Доста већ, — одговори лисица и по кожи се познајеш да си од старине”.

Наравоученије

Ваља знати да је крокодил једна страшна звер која живи у води и на суву. По виду подобан је гуштеру, али је ужасно велик. Неки су тридесет ногу дугачки. У Египту, у реци Нилу, има их премного и прождиру људе и другу животињу. Кожа му је скаредна видиш, покривена с дебелим љускама, и тако тврда да је весма мучно пробити.

Ова басна припада онима који се одвећ хвале и поносе с благородством својих прародитеља, а сами ни на што нису способни. Похвална је вешт благородство у вредном, разумном и благонаравном младићу, а неваљалу и строптивонаравну више на срамоту служи. Колико је ко више од отечества примио | и ужива, и колико више отмености од њега изискује, толико му је више дужан служити и њему на ползу живити. Ако ли ко хоће да до подне спава, а до поноћи којекакве бездјелице и бешчинија да твори, он нека зна да се је на срамоту својих благородних родитеља родио. Ништа није хуђе и горе него благородна младића с таквим мишљењем из младости напојити да се је он за леност и бездјелије на свет родио. По обичају даваће му се титул „благородни”, но он, кад га год чује, нека га слободно прима себи на обличеније, ако његове нарави и дела нису благородна. „Εὐγένεια ἐστὶ ἀρετὴ βροτοῖς. Благородство јест добродјетељ људма”. И паки: Ἀνὴρ ἀρίστος οὐκ ἀν εἶη δυσγενής: Муж преизрјадни никад није неблагородан”. Зато благородни и имући у једном општеству колико више средства и удобности имаду, толико је већа њихова дужност добро и благородно воспитаније својеј деци давати, које се састоји у науки, трудољубију и благонаравију, да им се не рече као крокодилу: „По кожи се познајеш да си благородан”.

28
Лисица и лав

Л

исица први ред сретши лава, тако се ужаснула да мал' није мртва пала.

Втори крат устраши се, но не тако као пре. А трећи раз толико се ослободи да приступи и с њим познанство учини.

Наравоученије

Различне ствари чине нам се страшне јер их не познајемо, које потом чрез опхожденије и познанство весма нам обичне бивају. Врло је зао обичај плашити децу измалена, тако да потом у довољном возрасту боје се свашта и уклањају се од страних људи. Лажи, лукавства и сваког неваљала посла, који бива себи или другому на вред и штету, тога их је потреба учити да се и сраме и боје. Но о овом смо и на другом месту опомињали, које за довољно находим.

29

Лисица и вран

В

ран нађе негде комад меса и држаше га у кљуну стојећи на древу. Лисица

оњуши месо, притрчи под древо, и почне хвалити врана говорећи: „Мили боже, красне птичице! Лепа перја што имаде! Да јошт има какав глас, не би над њом птице на свету било!” Врану то | није мило било да га лисица при толикој његовој лепоти за мутава држи, отвори кљун пак стане гакати. Падне месо доле, уграби га лисица и прождере, говорећи и посмејавајући му се: „Е, мој врану, имаш свашта, ал' памети нејмаш!”

Наравоученије

Какви смо ми људи на овој нашој земљи? Хајде да се право један другом исповедимо и да већ не тајимо да смо свакојаки и чудновати! Како то? Ево овако, слушајмо само. Кад нас ко превари, жао нам је и тужимо се, а у исто време толико не желимо него да нас други варају, пак ко нам је вешт и ко нас лепо уме варати онако баш како ми желимо преварени бити, то је наш човек! Који уме живити и опходити се с људма, нек иште само: даћемо му и кошуљу с леђа. Јесмо ли ми црни, а ради би бити бели, може ли он само мајсторски доказати да смо ми и од лабуда бели, — то је памет, и ако баш нико то неће веровати; хоћемо ми јер нам је то драго; то је нами доста, он нас вара како ми запевамо. Хоћемо ли да нам он много говори и да нас чини смејати се? Нека трпа, нек' се чини будалом, нек' не штеди своје сродне и пријатеље само за угодити нама, — то ми хоћемо. Позна ли он да је нама мило говорити а да он слуша? Нека ћути, нека нас гледа заблени, нека нам се чуди, и каткад нек' подвикне: „Чуда, људи!” Ако се ми чему смијемо (иако ништа није смешно), из свега грла нек' се смије. Рекосмо ли ми да што јест, ако он и не зна шта је то, нама' нек' повикне: „Како не би било?” Чу ли он да ми што нађосмо да није тако, ако он и савршено зна даје тако, нек' не губи времена, но нека виче за главу: „То не може бити”. Но он нам се рута тако нами похљепствујући, он нас за будале држи и вара нас. Ништа за то, то ми и желимо. Ако ли би њему пало на ум да он за љубов истини другојаче поступа, да нами противослови, што ми утврђавамо да он одриче, и што ми велимо да није и да не може бити да се он усуди рећи да то јест и да може бити, — он није за нас, он неће да нас вара, нек' иде куд му драго! .

Ево, браћо, по вишој части какви смо, или из слабости, или из незнања, или из самољубија, | или, што је најгоре, из високоумија, зашто она три прва даду се с временом поправити, а ово последње кад нами облада, неће већ да нас пусти. Да што ћемо сада? Добро ако само хоћемо да почнемо сами себе одваравати, ακουτέον και

παρά των ἐχθρῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ διορθωτέον, совјетује Плутарх; да слушамо што и наши непријатељи о нама говоре, да се не срдимо, па ако у чем без пристрастија познамо да они имаду право наше недостатке обличавајући, да се исправљамо. Великој души и од самога непријатеља истина је драга, а слаби ум ни од пријатеља неће да је прими. Нек' престанемо сами себе варати, пак неће смети ни други, или ако се усуди, а он неће моћи, пак ће се осрамотити. Не ишtimo похвале пре него је заслужимо, и баш кад је заслужимо не ишtimo је, сама ће доћи ако смо је управ заслужили. Ко је силом хоће, она од њега бежи. И ово добро да упамтимо: што нам год у другима није мило, од онога да се всегда чувамо. Ко себе много хвали, није нам нимало угодан: не хвалимо се дакле. Ко хоће сам да говори, а другом не да или не слуша, досадан је другима. Мери, дакле, у говорењу. Ко говори о другима зло пред нама, и о нама ће пред њима: не говоримо, дакле, зло о другима, разве кад је зло јавно, познато, и кад може неповинима повредити; онда сваки чесни човек мора зло за зло признати и противити му се колико више може. И опет ово је лепо правило: што нам у другима није мило, тога да се чувамо. Што у добрим и паметним људма похваљујемо, за тим да настојимо; што год видимо да просвештени народи творе на општу ползу, творимо и ми колико можемо. Не чинимо се паметнији од свију, ово је знак варварства. И чувајмо се лисичје похвале.

30 Лисица и дрвосечац

Л

исица, од ловаца, прибегне к колиби дрвосечеца, молећи га да јој допусти

сакрити се у колиби. Овај дозволи. Ал, ето ти стигну и ловци, и упитају га није ли гди упазио једну лисицу туда да протрчи. Ови речма одговори да није ништа смотрио, но у исто време покаже им прстом на колибу. Ловци се томе не досете у хитошти, и отрче даље. Лисица, која све то примети, како види да се ловци одале, изиђе и пође на другу страну, ни „хвала“ ни „збогом остај“. Дрвосечац стане је укоравати за таку неблагодарност. „Да ти је прст с устма согласан био, умела бих ти ја благодарити, а тако ништа. Него залуду ти добро, осрамотио си се“.

Наравоученије

Тако бива свакоме ко не чини добро сасвим и како ваља. Свак му вели: „Или куј, ил' не мрчи.“ Сам прави, пак сам поквари: залуду му мука. Чини као поп Муждало кад служи, помиње свога села поглаваре, а како изиђе из цркве и дође с њима у крчму, а он их пита: „јесте ли чули како ја вас спомињем? Да вас је анатема свију што вас је год!“ А старац Ждеривук мало кад које недеље не зове комшије на част само да их се напсује. „Μη μ' ἐλεσιν στέργε νόον δ' ἔχε καὶ φρένας ἄλλας: Немој ме речма љубити а ум и мисли на другу имати страну“, вели стари Теогнид. Но, са свим тим, благодарност је | лепа добродјетелъ и рађа се из благородна срца. Погрешке ближњих наших ваља заборавити, јер смо сви погрешкама подложни, а добро учињено, никада.

31 Лисица и јарац

Лисица и јарац жедни сиђу у један бунар пити. А кад се напију, онда јарац,

обзирући се, рече: „Што ћемо сад? Како ће се ово изићи?” „Е, о том се ти стараш? Не брини се“, — одговори лисица — „само ти слушај мене, пак се не бој. Стани управ подупревиши пређне ноге к зиду, сагни главу, и наклони рогове спред.” Јарац, на све готов, учини што му се рече: онда лисица, попевши му се на леђа и рогове, искочи напоље, и скачући око бунара почне се ругати јарцу. И колико више ови виче и псује, наричући је лукаву вероломницу толико му се она више смије, говорећи: „Мој јарче, да ти имаш толико мозга колико браде, ти не би нипошто сишао у бунар пре него би добро знао како ћеш изићи.”

Наравоученије

„Σκόλει το τέλος: Сматрај последак”. Ово је премудри совјет. У две речи велику науку садржава. Немој ништа почињати ни предузимати пре него доволно не расудиш и добро не сазнаш какав ће чему последак бити. Последак не само овога привременога, скоротекућега и краткога времена живота, но и саме бесконачно простируће се вечности. Не реци ништа чега се можеш после застидити, не учини ништа о чем се можеш раскајавати. „Ρίψας λόγον τίς οὐκ αναίρειται πάλιν: Баци ли реч ко, не поврати је опет”. — „Да сам знала, — вели — не бих се удала”, и: „Ко би се томе надао!” — ово се сваки дан чује, а мало ко паметнији бива. „Проклет час кад сам то рекао!”, „Да сам врат сломио кад сам на тај пут пошао!” - ево како многе чујемо да говоре. А зашто? Само зато што сами нису кадри били расудити, а паметније од себе нит су хотели питати ни слушати. Упамтимо дакле мудрога Исуса Сираха речи: „Помишљај последњаја твоја и во вјеки не согрјесиши.” Ове стихе упамтио сам из детињства однекуд; лепи су, нека их придодам овде:

Что либо дјејем, зло или благо;
Многоцјено ли или зјело драго,
Всја дјела наша, добра и лукава,
Всјем будут јавна, не молчит бо слава.|

32 Лисица лакома

Л

исица упази у колиби чобанској сир, млеко и месо. Провуче се кроз тесно оканце, и тако се наждере да после с пуним трбухом нипошто не могаше извући се. Јао њој и помагај, што ће сад! Види је друга лисица, и совјетује јој да чека ту док јој спадне трбух. „Да ако дођоше пастири са пси? Јао!” „Ако они дођу, знаш што ће ти бити, што ме питаш!”

Наравоученије

И ова је басна подобна предидућеј, но при тому приписује се и оном који се на туђе лакоми.

33 Два пса

Један човек имао два пса. Једнога од њих научи ловити, а другогa пренебреже

дома. А кад би било до јела, једнако би давао обојима. Онда ловац почне укоравати и жалити се на другогa пса, говорећи: „То је баш наопако! Ја се мучим и ловим, а ти смрдиш дома, а кад дође до јела, онда: **та мени, та теби!**” — „Мучи, браше”, одговори му други пас — „не говори само у ветар! Ја томе нимало нисам крив, него наш господар, који ме није научио трудити се, него с туђим трудом хранити се.” |

Нравоученије

Ликург, лакедемонски законодавац, хотећи својим грађаном да дâ познати какову силу воспитаније имаде не само над људма но и над скотови, узме два кучета од једне феле, заједно од једне кучке окоћена, пак једно научи ловити зецове, а друго ништа него ждерати и лежати. Сазове једном све граждане у једну велику салу, гди дâ поставити чанак мяса и пустити једног зеца. Заповеди пустити и два речена пса у салу. Онда ловац полети за зецом и не обзирајући се на месо, а други склопи нам се над чанак не марећи да је ту хиљаду зецова. Видите, браћо моја, два пса једнога рода и заједно окоћена, но какову различност међу њима воспитаније узрокује! Не учимо, дакле, децу нашу измалена мекости, сластољубију и лености, но мужеству, воздержанију и трудољубију.

Свему је свету познато какви су људи Лакедемоњани били док су међу њима Ликургови закони цветали. Совјетује један премудри Инглеz (лорд Чистерфилд) свог деветогодишњег сина, говорећи: „Чини ти све што ја хоћу док ти буде осамнаест година, а потом за всегда ја ти се обештавам да ћу чинити све што ти будеш хтео.” Младић који се паметно влада до осамнаест година, после тога све ће бољи и паметнији бити. А који се дотле размази и поквари, чудо велико ако се икада побољша, разве ако је одвећ од природе добра срца. „Јуност (вели премудри Халер у својему „Алберту”) даје се ласно савијати куд је мудро воспитаније управља; њејзина јоште чиста душа прима с подобноју готовостију љубов к добродјетељи и к истини.”

„Και πάνη αγαθή γη αμεληθείσα χερσεύεται: И весма блага земља, пренебрежена, дивјачи”, говори Плутарх. Мужествени и храбри народи без васпитанија и науке, шта су? Шта ли би могли бити? Али ко ће ово једном народу или општеству дати? Нико него њихови управитељи и поглавари. А кад ће они то дати? Онда кад сами буду учени, разумни, отечеству прави доброжелатељи, и не само речма но делом

благодјетели и верни служитељи. А док они такви не буду, шта ће бити? Све овакове речи и наравоученија биће у ветар.

34 ПСИ

ладни пси упазе у реки коже, од табагџија ту мештнуте да се киселе. Ради

бијаху јести их, но не могући за дубину воде к њима приступити, договоре се да пре испију воду а потом да изеду коже, и тако пукну пијући пре него до кожа дођу.

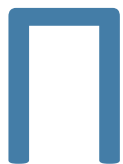
Наравоученије

„Stultum consilium non modo effectui caret, sed ad perniciem quoque mortales devocat:
Будаласти совјет не само дјејствија лишава се, но и у погибел људе привлачи.”

35 Пас и курјак

ас спаваше у једну летњу ноћ преу авлијом. Дође курјак и хоћаше га изести, а ови му почне говорити да сад у њега не дира јер је одвећ мртав; каже му да ће сутра свадба бити у кући, да|ће се он тако нахранити да ће одебљати: „Дођи”, рече му — „после четири дна, пак ћеш барем имати шта изести”. Курјак верује и оде, а кад у уречено време дође, нема пса напољу; зове га ови кроз проиће, опомињући га о уговору. „Кад ме други пут нађеш пред авлијом”, — одговори му пас — „не чекај свадбе”.

Наравоученије

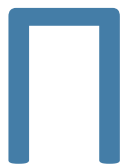
Од напасти и зла ваља да човек гледа како може да се избави и курталише.

36

Пас касапски и курјак

су касапском досади се све уједном месту живити, и зажели му се и даље

куд поћи и видити што се и по осталом широком свету ради. Украде се једно вече од куће, стане путовати и дође ноћу у једну велику шуму. У призорју сретне га један мршав курјак. Да удари на њега, — не сме, видећи га велика и здрава; намисли дакле с њим познанство учинити; поздрави га и упита далеко ли је наклоњен. Ови му каже своје намјереније.

„Е, мој брајко”, — одговори му курјак — „нико више не путује од мене, пак ме видиш какав сам ти. Нудер послушај ти моје речи, ја ти задајем моју курјачку веру да по с|вету ходити, то је истом дангубица. Нема ти бољег света од онога гди је коме пун трбух! Да ти хоћеш мене упутити гди ја могу тако одебљати као ти, тамо бих ја ишао.”

Увери се пас, и толико више штому се почело било већ и гладнити, и одговори курјаку: „Добро, кад је тако, а ти хајде са мном; ја ћу ти наћи господара у нашем селу који ће те добро хранити, само да му у ноћи од лупежа кућу чуваш.” „Нико му је од мене неће боље чувати”, одговори курјак. И тако пођу.

При освитку упазу курјак да је псу огуљен врат. Пита га шта то значи. „Ништа, не питај.” — „Та кажи истом, нека знам, свашто је добро знаши.” — „Прекодан вежу ме ланцем за врат, а обноћ пуштају ме слободна.” „Шта то рече, јаћан! Ланцем за врат? Дакле начаст ти твоја господска храна, ја се томе нисам научио.”

Наравоученије

Ко би рад у једном општеству што добро уживати, потреба му је и своје дужности прилежно и верно исполњавати. Човек није као курјак за самоћу од бога створен. Једна рука без друге зло стоји, а без прстију обадве јошт горе. Благополучије општества состоји се у једнодушном свакога својих дужности исполњенију, и колико ко више од општества прима и ужива, толико су веће и важније његове дужности. Курјак би хтео да га други храни; његова курјачка памет дотле достиже да је добра ствар пун трбух, али му ланац није по ћуди. О| туђој муки умети живиш, то је врло ласно, нити изискује много памети и науке.

Кажу Филипу, македонском цару, да се наводи један човек који једе за шесторицу: „А може ли он и радити за шесторицу?” упита цар. А кад чује да он ради за једнога:

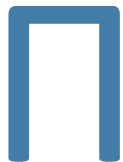
„Напоље из царства ниједну веру, и ако се игди опет појави, даћу га обесити! Такови би људи упропастили земљу. Није луд ко три погаче изеде, него онај који му их да.

Давно се чита у цркви: ком се даде много, много ће се и искати од њега. Ал' се је то досад разумевало да ће се само на другом свету искати, пак су се многи при том есапу добро находили. Ћутећи мислили су у себи: „Нек' је нами добро овде, а одунд се јоште нико није дошао тужити да му је зло.” Но и томе се већ људи домислише, пак почињу баш и овде изискивати много од онога коме се даје много. Ко хоће да га зову „свети”, или нек је прави светац, или нек не мути. Ко носи пречесно отеческо име на себи, нека показује љубов и попеченије отеческо о чадам својим. Кад се за малу плаћу пристојна изискује служба, за велику праведно је изискивати велику. Ово напомињем јуности нашеј, навластито оној која се воспитава на службу општества, буди црковну или гражданску, нек се израна почиње упознавати с дужностима својима, које свакомучесномучловеку и правомучпатриоту морају бити нерушине и свете, и нека не мисли као неки свештеник с Грахова у Босни, кога су питали зашто апостол Павел вели: „Ко жели епископства, добро дело жели?” А он одговори: „Како није добро дело, кад јаше на ату како исти паша?”|

37 Пас и његова сен

ас, носећи парче мяса, пролазаше покрај једне реке. Упази у реци сен своју,

и помисли да је то други пас с месом. Учини му се они комат мало већи, залети се да га уграби, упусти свој комат, те му га однесе вода, пак остане чудећи се како у један мах оба комада пропадоше.

Наравоученије

„Non si vede quel che si possiede, per che si mira quel che si brama: Не види се оно што се има, зашто се гледа оно што се жели.”

Мудра натура учинила је човека да с малим може бити задовољан, и ко је паметан да у овом јестеству следује, може ласно благополучан бити. А лакомство принуђава све то више желити, и привлачи људе к неправди и к несрећи: „О, да ми је јошт то, јошт оно!” Пак овом „О, да ми је!” нејма ни краја ни конца; подобно је врућини у којој колико више ко пије, толико му се већма распаљује жеђа.

Поштено стећи и паметно уживати, себи и другима добро творити, овоје добродјетељ. Боље је и туђину моћи дати неголи и од свога изгледати и просити. Ово је таква истина да јој нико не може противословити. Но на туђе лакомити се, богатијим завидити, с неправдом добивати, од себе и од својих без нужде штедити, у всегдашњем беспокојству живити, — ово је злоба која се овде похуждава, и ово се зове среброљубије, које може бити у малому како год и у многому, у сиромашу како и у богату.

38

Пас, лав и лисица

Л

овски пас види издалека лава и потрчи за њим. Лав се окрене, стане, пак рикне. Пас се уплаши и побегне натраг. Лисица то видећи, рече псу, посмевајући му се: „Е, луда главо, лава ли се усуђујеш гонити, којем ни самом гласа не можемо поднети!” — „Ко би се надао да он тако риче?” — одговори осрамоћени пас.

Нравоученије

Ова нас басна учи да пре ваља познати снагу наших противобораца, а потом изабрати способан начин како ћемо се на њих ополчити.

39 Магарац и његов господар

М

агарац гледаше с завидљивим очима да његов господар толико

миловаше једно своје мало пашче, мислећи у себи: „Ја се толико мучим, воду и дрва носећи, пак једва толико ми дају јести да од глади не погинем; а она поган мала са својим улагивањем толико добра ужива! Нек' дер се и ја почнем улагивати, не би ли што боље било.”

Како упази једном свођа господара пред кућом на столици у хладу заспата, привуче се | лагано, наслони му главу на раме код уха, пак затегне колико му год грло може: „Хиаа! Хиаа!”

Тргне се ови, викне слуге, спопадну сви који мотку а који ајдамак, и измажу здраво нашега појача.

Наравоученије

Кога к чему природа није створила, нека се у оно не пача.

40

Магарац који промењује господаре

М

агарац служаше уједног башчована, и видећи му се ту одвећ тешко,

зажели променити госу. Ови га прода једном циглару, гди непрестано носећи земљу и цигле, и не имајући такове зелени као при дашчовану, јошт више о промени почне молити. Циглар га прода табаџији, при којему носећи коже на воду, дома и на вашар, рекне сам седи: „Сад сам дошао онде гди ми надлежи! Овај прави коже: он ће и моју скоро начинити”.

Наравоученије

Ко је принуђен служити, нека не мења често господаре; и ком је добро на једном месту, нека га добро чува. Ко нејма друге вредности него товар носити, њему је код башчована најбоље.

41

Магарац и коњ официрски

М

агарац, гледајући официрског коња како га добро хране и служе,

ублажаваше га, наричући га у добар час рођеним, будући да о малом труду толико добра уживаше. А себе сасвим злосрећна вмењаваше, ибо при толиком товарењу и муци ни плевне до изобилија нема.

Дође време на војску поћи. Падне коњ убијен; види га магарац гди лежи сав у крви. „О, о”, — рекне — „зато ли тебе онако господски храњаху! Ја сам се дакле у добри час родио, а не ти!”

Наравоученије

Врло разумно и справедљиво говори славни латински стихотворац Виргилиј: „O fortunatos nimium sua si bona norint agricolas!”

Срећни би се земљедјелци звали,
Своја добра кад би познавали!”

А навластито кад живу под мудрим и законим прављењем, гди се не боје насиља и неправде. Кад су разумни и приљезни домаћини да имаду своје потребе, једно просто јело њима је и слађе и здравије него богатим десет. Страсти, попеченија, гордост, завист, ревност, славољубије, које раздиру срца и душе великих фамилија, њима су сасвим непознате ствари. Колико више земљедјелац деце има, толико је богатији. Једним словом, ако је само трудољубив, паметан и поштен, он је блажен човек на земљи.

42

Магарац, врана и овчар

М

агарац с рањеним леђма пасаше на ливади међу овцама. Долети му

врана на леђа и почне му кљуцати рану. Магарац се стане бацати ногама, бежати по ливади и дречати. Овчар не могаше то гледати без великог смеја. Курјак, однекуда на то сматрајући, рекне: „О, јадни ми курјаци, несрећни ли смо ти на свету! Врана му једе живо магаре, а он се смеје. А нас како од далека упаци, стане га вика као да се помама”.

Наравоученије

Неке су ствари саме по себи тако смешне да и невесео мора им се смејати. Видиш пијана како се јуначи да управ иде, а посрће, — свако се томе смеје. Но стару и немоћну смејати се што посрће, то је права лудост и знак зла срца. На клизавици падне човек, препадне се, скочи на ноге, обзире се гледајући јесу ли га многи видл'и и не само не срдди се ако се ко томе смеје, но и сам се себи смеје како је пао и застидио се. Али кад ко падне и поквари ногу, ил' разбије главу, ако ће и пијан бити, ту већ није до смеја, но до сожаљенија и помоћи. Грбаву, сакату и лишену ума смејати се, то је знак худа и неваљала воспитанија. Шалити се и просто смејати, весма су различите вешти од ругања и посмејавања: прве проишходе од добра и незлобива срца, а последње из зла и пакосна. С плачуштим плакати, то смо дужни човечеству; а са смејаштим сја не всегда смејати се, кад се они на зло другога смеју. Оваковим Спаситељ наш вели: „Горе вам смејаштим сја!” Безлобни смеј знак је весела. А ко је достојнији всегда веселим бити од благонаравна и добросердечна човека? Златне и слатке речи: „Весели сја јуносте в јуности твојеј, и ходи во свјех путех твојих без порока”. Онда управ можеш рећи: „Sine crimine lusi: Без греха сам се играла”.

43 Магарац идола носећи

М

агарац у дан празника ношаше у литији идола, којему сав народ

клањаше се као свом богу. Магарац се помами од гордости, мислећи да се то поштење њему чини, пак почне скакати. Људи, бојећи се да он не збаци њиховог бога, шчепају патарице и почну ти га уздуж и попреко, док позна које, кога ли носи.

Нравоученије

Ко има велико достојинство на себи, не ваља да себи даје онакове слободе које ни најнижега реда људма не пристоји. Дobar и паметан на колико се већа достојинства возводи, толико бољи и паметнији бива, а злу и луду подај му власт, пак ћеш га онда управ познати. Разумно наши стари веле: „Кад се Циганин оцари, обеси и свог оца”. А Инглеz вели: „Many man claims only to show his elevated littleness: Млоги се пење само да покаже своју узвишену маленкост”. И паки: „Ape is ape, though he be in silk: Мајмун је мајмун, ако | ће бити и у свили”. У варварству и у глупости сва велика господа страшна су и ужасна, а гди света мудрост и просвештеније царствује, онде највећа господа најбољи су људи. Кад цесар по Аугартену хода, пак чујеш малену децу да говоре: „Овде да станемо, овуда ће он проћи”, — ком се не би то место рај земни чинио?

44 Магарац у лавовој кожи

М

агарцу се досади твар носити. Нађе негде лавову кожу, замота се у

њу и пође плашити све што пред њега изиђе; узнемири и растера сву питому животињу по пољу. Скоче људи на оружје, пак изиђу да виде која је то беда. Кожа лавова, али глас магарећи! А кад упазе и уши, онда се досете лукавству, оставе оружје, а попадну коце и лесковце, опколе магараца, скину му лавову кожу, пак га науче памети.

Наравоученије

Сада да се ко попне на амвон и да почне мирне и поштене људе проклетству и анатеми предавати, ако би вид'ли да му је мозак покварен, би га метнули у хоспитал; ако ли би пак познали да се он у некакве коже облачи да плаши и узнемирује људе, би га другојачије научили памети.

Од превелике су ползе народу паметни, учени и добродјетељни свештеници, сма|трајући их како мудре совјетнике, учитеље и наставнике општества. Зато о воспитанију и науци на то опредељених младића велико попеченије треба имати. Ужас напада на човека читајући историју и видећи колики је немир и вражда међу људе уведена; неповина и праведна крв проливена; царства и краљевства пропала и од варвара опустошена била; наместо небесне слоге и љубови, адска вражда, мрзост и гоњеније међу људе уселиле се, — из узрока немирних на авмону глава. Хоће велики цар Петар Први да просвети и укрепи царство своје, а патријарх му не да; виче, и у име божје заповеда да се наука не уводи. Неучен не може науку трпити, јер зна да како наука дође, сва власт која је на сујеверију основата и утврђена да ће пропасти. Бежи стрмоглав пред сунцем помрчина.

Науку, дакле, свештенству! Кад они буду учени и добродјетељни, сав ће народ добар бити, и онда ће се испунити Спаситељево пророчанство: биће једно стадо ови људи и један пастир, бог.

45 Магарац, петао и лав

М

агарац пасаше с петлом у друштву, кад ето ти однекуда лава. Петао

по случају кукурикне. На лава од природе ужас напада кад чује петла да поје: ужасне се, дакле, и почне бежати. Магарац помисли да лав од њега I бежи, пусти се за њим и удаљи се од петла. Онуд лав скочи на њега, и да му познати ко је лав, ко ли магарац.

Наравоученије

Онда се ко највећма осрамоти кад себе заборави. Лав од природе боји се петлова појања, не стиди се од тога и бежати. Разуман човек, кад види да једном разговору или послу није вешт, а он слуша и сматра што други говоре и чине, и всегда се ползује. А неразуман и нерасудан то не може.

Кажу за некаква ђака самоука да га нико није могао надговорити. То се ласно може веровати, јер ко ће луда надговорити! Рекли су једном философу при пићу: што ћути, рећи ћеду да ништа не зна. „Баш сте погодили!” — одговори ови. — „При пићу ко најмање зна, највише говори.”

Смислен се стиди пачати се у то чему није вешт, а несмислену се велика срамота чини ако он свуда свој нос не увуче. Апелес, славни живописац, предлагао је народу своје иконе, и слушао би мњеније многих о њима. Дође папуција и каже му да би та папуча на ови начин боље стајала. Послуша зограф и поправи папучу. Онда ти се он понесе, пак почне нешто и о ноги беседити: „Доста! — отвешта му Апелес. — Папуција нек не иде даље од папуче.“ Мегавизос, персиски сатрап, дође к Апелесу гди ови изображаваше. Слуге и оружјеносци његови блистаху се у злату. Ученици Апелесови сматраху на господина са удивљењем, а кад ови почне разговарати о живописству, о којему ништа не знађаше, почну ученици: „Хи, хи, хи.” — „Не говори више о том,” — пришапће му мајстор — „јер видиш да ти се деца смеју; а да знаш како говориш, и сам би се себи смејао”.|

46
Магарац и жабе

М

агарац, преносећи товар дрва преко баре, упадне у блато. Уздисаше и

мучаше се да се извуче. Онда жабе почну му се ругати, говорећи: „Видиш да си рђа! А да стојиш овде всегда као ми, што би онда чинио?”

„Мучите будале“, — одговори магарац. — „Зар мислите гди је вами место, да ту сваком мора бити”.

Наравоученије

Није се нимало чудити што нису сви људи једнога начина живота. Најпаче у овоме се види премудро расположење човеческога рода: да се за различна званија људи способни находе, и свакојака склоњенија имаду. Ко није ковач, чуди се како ковачи у лето на великој врућини у ковачници поваздан лупају. А они се томе нимало не чуде. И да то тако бива, то је велико добро за општество. Кад ми коминција чисти комин ујутру и у њему пева, радо га слушам и видим онако црна и чађава, и драговољно дам му на напатак, размишљавајући да је он весма потребан у општеству. Ово и овому подобно сваки расуждавајући, другољубно гледа на најнижњег художества и рукодјелија људе, и почитује их кад они поштено живу и својим праведним трудом свој хлеб заслужују.

47 Коњ и магаре

Коњ и магаре путоваху заједно. Бедно магаре, преко мере натоварено, почне

под бременом изнемогавати; моли коња да му помогне и понесе неку част бремена, јер иначе он је готов изуахнути. Коњ, гордељив, неће ништа да зна ни да чује, док магаре сасвим не ослаби и падне мртво. Онда његов господар натовари на коња не само све бreme, него и магарчеву кожу. Сад ови позна, но без времена и ползе, да би за њега много боље било да је послушао магаре и да му је помогао.

Наравоученије

„Праведан муж штеди душе скотова својих”, — говори пророк. Ко би рад да га скот служи, а неће да носи о њему могуће попеченије, бесловеснији је од скота. Ону исту животињу коју кољемо за храну нашу ваља је клати колико се брже и лакше може, да се задуго не мучи. Ко је немилостив к скоту, немилостив ће бити и к човеку, само ако му се власт над њим да. А кад човек има неке дужности к животињи, колико више мора имати к себи подобном словесном створењу? Човек који зна да је маловременан на овој земљи, и који има поњатије о богу, о правди и о бесмертију душе, може ли кад бити немилостив и немилосердан? Оно што у овој басни мрзимо у бесловесном коњу, како нам се мора чинити у разумном човеку?|

48 Коњ и коњушар

Коњу коњушар зоб крађаше и продаваше, а наместо тога чешаше га и праше

на дан по двапут. „Ниткове!” — рече му коњ. — „Залуду ти мене толико тареш и око мене лажеш, кад ти мени моју обичну зоб не дајеш.”

Наравоученије

Ово пристоји онима који не исполњавају своје дужности, пак истом мисле с „лажи-мажи” другима очи да замажу. Чесни и њежни човек стиди се и своје искати, а безобразни и лахѹѹдермоѹ, дебелокожни, и оно што је дужан, и што и може и мора дати, одлаже: сутра, по подне, мало почас, и тако све тера напред. Чини му се да се толико већма господи колико му се више иште. Дар и поклон кад си наумио чинити, не одлажи. „Bis bene facit qui cito facit: Двапут добро чини ко брзо чини.”

49 Јелен

Јелен дође на реку пити, и ту гледајући своје рогове хваљаше их за величину и лепоту, а ноге, чинећи му се одвећ танке, весма похуђаваше. Кад | ето ти: упаци ловце са пси. Пусту се преко поља и остави их далеко за собом. Но уљезиши у густу шуму, ту му се заплету рогови, и тако га стижу и убију. „Бедни ја!” издишући рекне. — „Колико касно познајем да су ми ноге од рогова много боље биле!”

Наравоученије

Колико се варамо ценећи вњешну тела лепоту, а душе и срца красоту, тојест разум и благе нарави за ништа или за мало држећи! Ово неразумно мњеније навластито женском у је полу штетно и погубелно; ибо оне по вишој части у лепоти сву цену своју и достојинство полагају. Да су многе неразумне, за лепоту своју, од самих древњејших времена пропале и до данас страдају, томе се није толико чудити. Али кад видимо многе премудре и добродјетелне да су, без сваке своје кривице, за саму превелику красоту, жалосни живота конач имале, како Лукреција, Виргинија и Кама галатска, и премноге друге, ово је права жалост! Лепота је без разума цвет у блату. А кад ни жени не пристоји у самој лепоти сву цену своју полагати, мужеском полу мора то бити сасвим срамотно. |

50 Јелен

Јелен ђорав придомисли се пасти покрај мора, здравим оком на суво окренут, од стране морске не бојећи се ништа. По случају пролазећи туда рибари, устреле га. „А, неверно море,” — рече уздишући — „баш ти ли ме издаде од кога сам се ја надао да ће ме сачувати.”

Наравоученије

Никад нико не може знати откуда га беда и напаст може наћи. Многократно избегнемо велика бједствованија; а онде гди мислимо да смо у безопасности, изненада и напрасно нађе нас невоља. Разумно је, дакле, всегда чувати се.

51

Јелен и виноград

Јелен, бежећи од ловаца, сакрије се у зелен виноград. А кад прођу ловци, онда он почне чупати лишће и јести. Упазе ловци гди се лоза нија; приступе, виде јелена, и убију га. „Праведно страдам,” — рекне ови сав у крви. — „Зашто вређам лозу која ме је сачувала?”

Наравоученије

Никад никога не ваља вређати, а за највише оне који су нам кадгод добро учинили и љубов показали.

52 Јелен и јеленче

Јелена је питало јеленче: „Бабо, како то бива, ти си много већи од пса, и гледај колики су ти рогови, пак зашто бежиш како чујеш пса да лане?” „Пси су, синко, кавгације”, — одвешта стари — „а ја од природе на кавгу мрзим, пак се волим уклањати.”

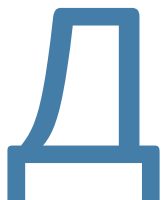
Наравоученије

Срећан је човек таква сложенија који се ласно не расрди, и који може у време срдитости расуждавати. Ко мрзи на кавгу и уклања је се, избежава и избављава се многог зла и немира у животу.

53 Мачак дивји и петао

ивји мачак ухвати петла и каже му да хоће зато да га убије што он у ноћи виче и не да људима с миром почивати. „Моје је појање људма у ноћи врло мило, — одговори петао — „јер по њему познају које је доба ноћи, и ком је потреба — устаје, а коме није, он спава спокојно. — „Ви сте петлови без сваком закона, имате више жена него Турци, и нимало не гледате на сродство и пријатељство”, вели му мачак. — „То је у нашем закону допуштено, |— одговори ови — „и из тога се нашим домаћином млога јаја легу.“ „Хо, не могу се ја овде с тобом ваздан инатити, јер сам ја гладан”, каже му мачак, удави га и изе.

Наравоученије

Зао човек тражи узрок за учинити зло, а кад не може да нађе, а он и тако чини што је наумио.

54 Мачак и мишеви

М

ачак дође у једну стару кућу гди се нахођаху многи мишеви. Почне ловити једног по једног. А кад виде мишеви таку напаст, договоре се да не слазе више доле, но да ходају горе оо гредама, гди мачак не може доћи. Онда се мачак учини мртав и пружи се без увиженија. „Не превари”, рекне му један стари миш. „Мешину од твоје коже да видимо, не би к њојзи приступили, некамоли теби јошт неодерату!”

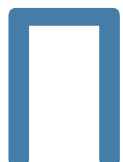
Наравоученије

Кад једном совршено познамо лукавство и злоћу неких људи, не ваља им се више уверавати, баш ако ћемо их видети да се осуше од поста и покајанија и, штоно реч, да се живи посвете.

55 Петао, пас и лисица

Петао и пас велики путовали су скупа. Омркну на пољу и нађу велики храст, шупаљ. Петао се попне на гране, а пас легне у шупљину за преноћити ту. У ноћи, петао по својим обичају запоје. Лисица чује и приштрчи ту; но видећи га на висини, каже му да је она од старине имала велико пријатељство с његовим родом, и да би рада и с њим загрлити се и поцеловати. „Ја сам томе врло рад, дражајшаја лисице”, — одговори петао — „но уђидер у шупљину и пробуди вратара мога.” Уђе ова. „Хе, ко ту спава” викне. Скочи пас на њу, шчепа је за гркљан, и учини конач пријатељству.

Наравоученије

Кад год ко с лукавим и злим има што распачавати, нека гледа да га замрси јошт с ким који га је кадар научити памети. А док се ко види слабији од свога противоборца, нек се с њиме не хвата за перчин.

56

Пешлови и препелица

Н

еко имађаше два петла, пак купи и препелицу припитомљену и пусти ју

међу њих. Ови је почну кљуцати и терати који с једне који с друге стране. Бедна препелица сакрије се негде и почне оплакивати злошчастије своје, које је довело туђу међу туђе, гди је не могу трпети. А кад мало почас упази и петлове гди се почну дерати и туђи, утеши се говорећи: „Међер су ови зли и проклети који и сами себи очи ваду”.

Наравоученије

Нек се не уздамо да ћемо икада мира и покоја с онима моћи имати који између себе нису кадри у миру и слогѣ живити. Ко ће се у оне људе поуздати који живу с сродни своји у мрзости, вражди и неслогѣ? Који се између себе не љубе и не почитују, лудо се уздају да ћеду их други или љубити или почитовати. Злаје птица која своје гњиздо скврнави! Разуман и вредан човек кад мисли гди међу стране да се намести, он најпре иште да сазна како они људи међу собом живу.

У целој Албанији нећеш учена човека наћи, зашто ту сва мудрост и достојинство у пушки и ханџару стоји. Земље прекрасне, људи здрави, храбри и природно хитри и остроумни, но која полза кад су им сва ова прекрасна дарованија јестества из детињства на зло окренута и упућена? Тешко ту оном ко је миран и добар! Сваки час мора сваки готов бити убити, ако није рад убијен бити. Отети, упалити туђа села, разграбити, убивати, то су њихови всегдашњи и најмудрији разговори. Места великољепна, штоно реч — рају подобра, а у њима људи дивји зверови. Гди је највећа слобода, ту је најгоре смуштеније, јер је слобода без мудрих закона и прављенија дивја и зверска. Варвари варваре и неучени неучене никад нису у добар поредак довели и поставили. Хоће се просвештен владјетељ и силни закони.

57

Петао, лисица и кокошке

У

одсуствију петла види лисица много кокоши у једној авлији, и не смејући

ту на њих ударити, каже им кроз плот да је мир учињен међу свом животињом, и да се сад не имају бојаши кокоши лисица, да могу слободно по пољу шатати. Радо и весело оне чују то и пођу, кад ето ти петла. Пита их: далеко ли мисле. Кажу му ове све што су чуле. „Видиш да сте луде, праве кокошке без мома! Које икада до данас чуо да ће лисица што добро казати кокошкама?”

Наравоученије

„Τὼν κακῶν καὶ πονηρῶν κακίотαι εἶναι αἱ συμβούλαι: Злихи лукавих злејши јесу совјети.”

Учени и разумни неће ми за педантичство (гордост о науки) примити што ови совјет често пофторавам. Свим нам је познато да у неке погрешке посведневно падамо, чрез њих страдамо, и опет се од њих довољно не можемо сачувати, а то јест: совјет и увјештаније лукавих и користољубивих људи. Много пута добри човек и љубезни пријатељ може нам из незнања недобар совјет дати. О оваком се овде не говори: њему није за зло примити, он нити је мислио нити је имао намјереније да нас превари, но, сам у превари будући, с најбољим својим срцем и намјеренијем морао нас је преварити. Овде се говори за оне који за своју корист, за лукаву, што зову, политику, из злобе и лукавства, с намјеренијем и са знањем, дају нам такe науке|и совјете како ћеду нас лакше куд они хоћеду за нос вући.

А да како ћемо их познати? Имајмо само јестествени здрави разум, пак ћемо их ласно сазнати. Расудимо какви су људи који нас совјетују, јесу ли добри, јесу ли разумни, и јесу ли у животу своме показали такoва дела да љубе ближњегa свогa како себе. И ако су такoви, у добрим смо рукама, увјеравајмо се им без сумњенија. Ако ли их познајемо за двоструке, фалишне, користољубиве, чувајмо их се колико више можемо. Ако ли пак не познајемо ни њихову доброту ни злоћу, ни разум ни неразумије, остаје нам да ислѣдимо њихова намјеренија и да се извeстимо зашто нам они таки совјет дају а не другојачи. Здрави разум и проницателно расужденије благородни је и прекрасни дар божји, о којему смо дужни док смо год живи старати се у совершенство га доводити, и без њега нити мислити што ни творити.

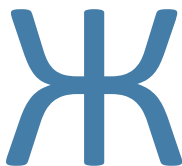

58

Жабе пањ и хигра

абе живјаху у једном рити у непрестаном несогласију и междоусобној

кавги. Почну желити себи поглавара, који би их у добар поредак поставио. Падне по случају један велики пањ у рит. Онда се оне уплаше и стану за неко време мировати. Но видећи потом да се пањ не миче, почну опет зло живити. Тада им се пошље хидра која их начне хватати и прождирати. Од тога времена жабе мирују и до данас, и свако вече се совјетују, но кад се го|д совјетују, све говоре а ниједна не слуша, много говоре а ништа не творе, и зато од њихова совјета ништа се добро не рађа.

Наравоученије

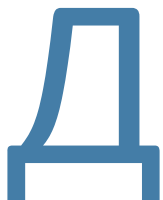
Жабе овде представљају такве народе који без науке и добрих закона живу у смуштенију. Пањ значи лениве поглаваре који леже као нечувствени, нити су кадри што добро учинити. Хидра се приуподобљава мучитељу који смири људе, али им сам зло твори.

Учи нас ова басна, дакле, да род човечески не може благополучан бити нити у безначалству и пустом самовољству, нити пак под владјетељем ленивим, који за своје подане нити мари нит се стара, нити, на конач, под мучитељем који их само прождире. Хоће се, дакле, цар! Но цар просвештен, трудољубив, праведан, човекољубиви отац, просветитељ и премудри законодавац народа свога. Шчастљив народ којему милостиво небо таковога владјетеља пошље! Но тада је управ шчастљив и достојан имати га кад га љуби како о ц а, радо слуша и повинује му се.

59 Две жабе

Две жабе пребиваху уједној барици, а кад им се ова у лето осуши, пођу даље тражити воду. Нађу један дубок бунар. Онда млада жаба |рекне старој: „О, прекрасне воуе! 'Ајде да скочимо унутра.” — „Можемо ласно скочиши доле”, — одговори стара — „али ако се и ова вода осуши, хоћемо ли моћи напоље искочиши?”

Наравоученије

Одавде свак себи може ласно наравоученије вообразити, сиреч: да ништа не почиње пре него добро размисли и позна како ће докончати.

60 Две жабе

Д

ве жабе обитаваху наблизо у комшилуку, једна при путу у плиткој, а друга подаље у дугој бари. Ова често совјетоваше ону другу да се премести к њојзи, представљајући јој да је безбедније за жабе у дубљој бари живити и даље од пута куд сваки не пролази. Ова јој одговори да она и сама зна да је то тако, али залуду, кад се је тако привикла на томе месту да га нипошто променити не може. То јоште говорећи, кад ето ти кола прођу туда, погазе је и сатру.

Наравоученије

Ми смо људи подобни птицама, које се све у једнаким мрежама хватају и опет неће да се чувају. Од истих погрешака од којих су не само наши стари страдали, но и ми богзна колико смо| пути чрез њих злопатели, и опет нећемо да их се чувамо. Прасету одрежи реп и уши у лубеница; нек оно сутра само место нађе куд ће се провући, опет ћеш га ти онде наћи. Но птичице и прасе без разума су, није им се чудити; али ми, с разумом будући, право би било да смо паметнији. Н о н а у к а ј е з л а м у к а , и много гора него ко мисли! Чему смо привикли и што смо из детињства научили, то и тако хоћемо да буде и да остане, ако ће свет пропасти, и ми с њим. Video meliora proboque, deteriora sequor: Видим што је боље и припознајем, а за горим идем”, — вели бедна Медеја. Такову ужасну силу има над човеком наука и обичаји. Ми се чудимо другима што неће да се освесте, а они са своје стране не могу да се довољно начуде нами, а себи неће нико да се чуди. Како се гди састанемо, другима кукуље кројимо, и свакоме ману находимо и парчета којекаква пришивамо, и што њему није ни на ум пало, то смо ми кадри измислити, а сами смо себи чисти и непорочни колик' да смо данас од мајке рођени.

А да кад смо таки, зашто се ово говори? За милу дечицу и за непорочну и безлобну јуност! Сваки родитељ природно жели и настоји да његова мила чада и вреднија и боља и паметнија од њега буду. Њима то не може завидити, ибо свето јестество то не да. Ми, већ стари, сами себе не можемо тако ласно побољшати како можемо нашу децу. Ова, која јошт нису сасвим навикла ни злу ни добру, у најспособнијем су времену кад на зло, на лукавство, на неправду и на сваку будалаштину могу омрзнати, а свакоме добру привикнути. Ако се из детињства не отрују с зли обичаји, него ако се упоје и напуне с благонравијем, с љубовију к поштењу, к истини и к свакој благородној добродјетељи, благо њима! Таки ће за всегда остати, и пород ће још бољи по себи оставити! А благо ће пред богом и оним родитељем бити који се о томе постарају и потруде да њихови унуци и унука унуци бољи, паметнији, слъедователно и

бла|гополучнији постану и буду. Ибо истинито и право благополучије из просвештенија ума и добродјетељи рађа се и происходи. Ево како мудрује сврх тога најпросвештенији у Европи народ (нек ми се дозволи њиховим језиком казати): „He that communicates truth with succes must be numbered among the first benefactors of mankind: Они који сприопштава истину с успехом мора бити причисљен међу прве благодјетеље човеческог рода.” Блажен народ гди се ово мисли и верује! Обичавајмо, дакле, јуност на добро; од тога све зависи.

61 Муха

М

уха упадне у лонац с масном чорбом. Ту се здраво нахрани. Хотећи

потом да изиђе, не може, јер јој угрезну ноге. Почне махаши с крили, помоче се и крила. Колико се већма она копрца да се извуче, све то већма види да тоне. Тада почне сама себи говорити: „Ала сам, јадна, несрећна на овоме свету! Кад сам се најбоље у животу најела, напила, окупала и насладила, баш ли онда морам погинути!”

Наравоученије

Живо изображеније сластољубивих људи! Како им се мучно растати од својих сласти! Не спомињу нимало оно што су уживали, но жале и туже|за оним што остављају. Кад помисле шта га им је вина у подруму, пуне клете меда и масла и суве крметине, толики теоци и јагањци што јошт неизедени остају! Ко то жив прегорети може! Они дукати, од којих ни зраци божјег сунца нису им већма очи просвештавали ни срце услађавали, а оне хиљаде раздате ком узајам, коме на интерес! Све ли то мора остати? О свету! Така ли је на теби правица! Баш ли онда морам скончати се кад најбоље могах поживљети? Лекаре зовите! Плаћајте нек се по свих црква бденија и молитве творе! Бог и свеци за новце чудеса чине! Што ћу на други свет, гди нити се једе ни пије?

И тако одвећ сластима предат човек рад би као Метусал живити, само да се више наслади. Разуман се храни да живи, а безуман би рад живиш само да се храни и гоји. „Богатство ашче течет, не прилагајте срца. Блажен је само они богат који општеству добро твори и после себе лепо име оставља, а без тога ево што му вели Евангелије: „Безумне, у ову ноћ ћеду душу твоју од тебе искати! А што си сабрао, кому будет? Остаће деци? Сину глупому не помошт богатства, ашче не купит мудрости изрјадства.” Богата си сина оставио кад си га разумна и добра оставио.

62 Два миша

М

иш грађанин пође на село посетити другог миша, свога пријатеља.

Ови га радо дочека у једној сењушници, изнесе му и предложи што год најбоље има, ораха, лешика, сувих дивјачица и комадић окорела сира, што је он за празник штедио. Све је то грађанину ништа. Кани се хоће ли неће ли; његови господски зуби нису томе научени; закуси што, ал' не може да прогута. „Е, мој убоги пријаче, — машући главом почне сељанину говорити. — „То ли је ваша на селу храна! Та ходи, брате, у град, ако си рад знати шта је живот.”

Ови готов. Пођу; к вечеру стигну. Уведе грађанин свога госта у подрум богата домаћина гди он живљае: ту су шунке, сир пармезан и свакојака печења за вечеру остављена. Чуди се сељанин, и својим очима не верује. Кад ето ти домаћина с лова, загрми авлија од лупе коња и лајања паса. Ужасне се гост, бежи по буџаци, невест месту, не зна гди ће се сакриши. Хедва га утиша други, говорећи му: „То је ништа, не бој се!“ Почну нешто окушаши, кад ето ти у подрум слуге, слушкиње, кад по печење, а кад по што друго, а мишеви сваки час беже стрмоглавце куд који може. Почне сиромаш сељанин заклињаши грађанина да га изведе из града, говорећи му: „Хвала ти, брате, и аратос на господству с толиким немиром!”

Наравоученије

„Beatus ille qui procul negotiis ut prisca gens mortalium рампа rura bobus exercet suis: Блажен онај који далеко од метежа, на подобје првог рода људи, оца свога њиве с своји оре волови.” Да је ико други на|свету ово рекао, не би му се тако веровало како високослаткопојуштем Хорацију. Он, љубезник Августа цесара, срце и душа М е ц е н е, Августова првога министра, он који, да је хтео, могао је всегда с Августом живити и соцарствовати, не само овако је говорио, него ови исти живота начин за себе је изабрао.

Ваља овде приметити да често они који нису богати богате осуждавају, како и ружне, находећи лепшима од њих којекакве пороке, о њиховом се трошку смеју; они који нису у каквом званију и достојинству, с великим проицателством истражују и находе које нибуд у господи недостатке, да их могу само с једне или с друге стране понизити и к себи, ако је икако могуће, ближе привући. Зато добро погађа неки Италијан говорећи: „Non è bella che detesti una brutta: Нема лепе која мрзи на ружну”, — зашто свака завиди лепшој од себе.

Но један који пише и жели поправити нарави људске, сасвим ваља да је чист од овога порока који се рађа из зависти. Зато надлежи добро знати да богатство, власт и господство прекрасне су вешти у оном паметном и добродјетелном мужу који их употребљава како на своју тако и на свога отечества ползу; а у ономе се опорочавају и осуђују који их има само да се више мучи. А с друге стране, оне сељане наш Хорациј ублажава који су трудољубиви и паметни, којих су чисте кућице у којима живу и судови из којих се хране. Живити заједно с говечетом и с крмчетом, с кокошкама и с паткама, ово је скотски а не људски. У сваком состојанију људи потребно је распознавати и раздељавати разумна од неразумна, вредна и поштена сељанина од ленштине и здрава читава, без нужде просјака. Ко ово различије није кадар учинити, он меша добро са злим и превраћа јестества ред, из шта се ништа добро не може родити.

Ово расположеније вешти свакоме је нужно, а за највише оному који за многе пише. Тешко оном коме реку: „Врачу, исцели себе”, и „Учитељу, научи најпре се|бе”. Слепац слепца кад води, што ће им бити, може свак ласно погодити. Али ваља и ученоме гдишто опростити, „јер је сам господин бог на карару”, вели Кара Мустаф-ага. И право има.

63 Мишић и мишица

М

ишић, кад прирасти и почне из рупе истркивати, упази први пут у

животу мачка. Пита мишицу каква је то ствар? „Не питај, мој синко, зла и опака! Зове се мачак. Само то добро упамти: да кад га год видиш у кући, не излази из рупе, да те чудо не нађе.“— „Мачак, мамо! Та и име му је страшно! А гледај га како смиром стоји, никоме се и невест не чини, само се лиже и глади. — „Не веруј му, велим ти, да ти зло јутро не дође. И кад се он најневештији чини, онда га се највећма чувај!“

Луди мишић не може да мирује, извирује, провирује, рад би га боље видети. Кад га види од јаме окренута, промоли се: „Јошт малчицо ближе, да га боље видим...“ Паф! мачак с шапом. „Ци, ци, цију!“ — „Ха, цију!“, вели му мати. — „Нећеш да слушаш, сврбе те леђа, нашао си ко ће те чешати“.

Наравоученије

Овако бива маленој деци кад оца и матер не слушају. |

64

Змија и земљеделац

З

мија живљаше у једној јами близу куће земљеделца. Ови, из некаква

сујеверија, многократ могући, не хоћаше је убити. Његово дете нехотице згази на змију, а она га уједе. Врисне дете. Шчепа отац сикиру да утуче змију, но она брзо увуче се у рупу, само што јој човек одреже реп. Умре дете и закопају га пред кућом. По довољном времену изнесе земљеделац пред змијино обиталиште хлеба и соли, и почне звати змију да се помире; но не знам чињаше ли то с добрим или с злим намјеренијем. А змија му одговори: „Све је то залуду, мој комшија! Док год ти гледаш гроб сина твога, а ја мој одсечен реп, прави мир међу нама не може бити.”

Наравоученије

Људи који један другом велико зло учине, ако се кад и помире, опет нек се један другог чувају. Ово је змијино мудровање. И по несрећи, и за људе служи, док гођ су јоште неправедни. Али кад би хотели да од неправедних постану праведни, и од злих да буду добри, онда ова змијина политика не би за њих била. Ми, како словесни и разумни, правду божију пред очима имајући, у свачему здрави разум ваља да следујемо. Познајући да од вражде међу комшијама и од паметозлобија за прве обиде никакво се добро не рађа, него зло и несрећа и њихова и наша; а од блажено|га мира, слатке љубови и согласија, опште комшијско блаженство и благополучије произлази: зато све прежње мрзости и обиде вечном заборављењу ваља предати, а само о томе старати се, и све што год можемо творити, како ћемо у напредак боље стајати.

Бог преблаги дао нам је словесни ум и разум да се с њима на добро наше служимо, а не на зло и на несрећу. Свак поштен и паметан нека расуди: је ли право и разумно зато што су се наши стари за закон мрзили, проклињали и гонили, да и ми то творимо? Зато што су они несрећни били, да и ми несрећни остајемо? Није ли боље и паметније да, ако смо христјани (како се наричемо), да једанпут послушамо Христа Спаситеља, који нам вели: „Мир мој дајем вама! Мир мој остављам вам! Само по том ћете се познати да сте моји ученици ако љубов моју и мир мој међу собом будете имали.” Али, вели тај и онај: то! и то! и то! Браћо моја, лажима су кратке ноге. Све што није паметно, оно је лудо; све што није од бога, оно је од врага. Христос, Спаситељ наш, није мрзио ни на Јудеје, ни на Самарјане, ни на Хананеје, ни на Римљане; и кад се моли, не моли се само за апостоле, но за све, говорећи небесноме о ц у : „За све те молим, учини да сви познаду тебе, истинаго бога и кога си ти послао, И с у с а Х р и с т а”. А на кога је мрзио? На јавне, лажљиве, лукаве лицемернике, који под видом благочестија и светиње курјаци су били, и лисице и змије јадовите. Такови су га и

убили, а ако би опет дошао, опет би га убили ако би само могли. Зато: мир и љубов, ко хоће да је христјанин; ко ли пак неће, а он нек се тако не зове; доста је лагао, нек престане већ. |

65 Змија и сељанин

Змију у време зиме полусмрзнуту нађе сељанин, и из некаквог

старопреданаго сујеверија сажали о њој, унесе је у свој дом и положи је под топлу пећ. А кад се ова разгрије и размрзне, почне по кући мошати се, звиждати и своју јед просипати. Сељанин, видећи такову погану нарав и неблагодарност, истра је опет на мраз, гди се она смрзне и сконча своју једовиту ћуд.

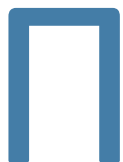
Наравоученије

Достојно возмездије и награжденије злоћудна и неблагодарна човека, који благодарјеније с злодјенијем возмеждава! Злоба, која међу најгори варвари, гнусна је и мрска. Ако ће се како човек, за какова нибуд несрећна опстојатељства, са своји пријатељи завадити и раздвојити, ништа мање нека никада не смеће испред очију времена љубови и пријатељства. Света је реч наших старих: „Спомени се хлеба и соли!” Премудро Греци совјетују „Μίσει ως **φιλήσων**”: Мрзи као да ћеш опет љубити.” Ништа није способније вражду угасити и мрзост колико воспоминаније прежње љубави. Но све је то всује кад је срце од младости иштећено и отровано. |

66 Паун и чавка

тице скупе се да изберу себи поглавара. Паун почне се ширити међу њима, хотећи да за красоту његових перја њега изаберу за поглавара. „Ти се ту всује мучиш и печиш,” одговори му чавка. — „Што ће нама твоје перје помоћи кад почнемо с орлом војевати? Најмудријега, најслобоунијега и најјачега за владјетеља ваља изабрати, а то је орао.” Тако и учине.

Наравоученије

Учи ова басна какове началнике потреба имати.

67

Чавка и остале птице

Кад птице изберу орла за цара, договоре се да се у уречени дан саберу, и да се

свака од њих, која је за што, покаже. Чавка, стидећи се да се ту у свом природном виду јави, скупи свакојака шарених птица перја, нашара се с њима и дође. Онда птице, познавши њену мајсторију, почне свака своје извлачити перје. Онда чавка остане чавка.

Наравоученије

Нек се нико не издаје за оно што није, нек се не чини да зна оно што не зна, и да има оно што нејма. Чавка је најпоштенија кад се показује као чавка. |

68 Чавка и орао

Ч

авка види орла гди слети на једно јагње, уграби га и однесе. Онда и ова

залети се на овна, замрси нокше у овнову вуну, пак не може да одлети. Ухвати је овчар, шичупа јој крила, и да је деци да се с њом играју: „Ево вам, децо, чавка” — рече „која хоће да је боља и од орла.” Онда је деца вежу концем за ногу, пак је хране и с њом се играју; а кад јој понарасту крила, украде се и одлети с концем на нози. Замота се конац око гане, и тако остане висећи. Тада се почне она тужити на се говорећи: „Ала сам сасвим луда чавка! Прво, што се упуштам у тело преко силе моје и снаге, а друго: што не хотећи трпити децу, морам, овде погинути.”

Наравоученије

Јавна је и ове басне наука: не упуштати се у шта није ко кадар, и за избегнути већега зла, подносити и трпити мање.

Мајмун и делфин

Корабљеници, путујући по мору недалеко од Атине, имађаху са собом и

мајмуна. Дигне се таква силна бура да се корабаљ преврати и потопи. Морнари се спасу пливајући, а мајмун почне утопавати се.

За делфина кажу да је риба к људма милосердна, и многога од потопљенија избави. Видећи мајмуна и мислећи да је човек, узме га на се и понесе га к брегу. Упита га, пливајући, одакле је и ко је. Ови каже да је из Атине и рода племенита. Упита га делфин познаје ли Пиреј (овако се зове пристаниште атинско). Мајмун, мислећи да је то некакав човек: „Како га ја не бих знао? Он је мој рођак.” — „Је ли рођак? Лажљива главо, хоћеш да се утопиш, пак јоште лажеш! 'Ајде, ниси за живош!’ Збацни га са себе, и тако ти нам се ова благородна паралажа утопи, и долаже.

Наравоученије

Лаж је таква злоба да кад и не бива на штету и вред другога, ништа мање скаредна је, мрска и сасвим непристојна поштеном и паметном човеку. Она има неко сродство с шалом, ибо обично, шалећи се, људи не говоре оно што мисле; но неки из шале тако обикну лагати да и без сваке шале лажу. Колико је истина благородна добродјетел, толико је лаж худа и срамотна. А у крајњеј нужди (може ко рећи) што ћемо делати? Крајња је нужда таква вешт да се њојзи ни правила не могу давати ни закони приписивати. Чесни и разумни муж уме нужду од нужде отличавати, нити сваку бездјелицу за нужду прима. А расудимо само: ако дозволимо да се за нужду може лагати, мораћемо допустити да се и свако зло за нужду може учинити, пак онда | збогом с овога света и правда, и поштење и свака друга добродјетел! У време војне слагати и преварити непријатеља и општега злотвора и лупежа, и — кад се не може иначе — с лажом избавити неповина и праведна, себе или другог кога, од зла и неправедна, мени се чини да овде и сама лаж измењава своју натуру. Овакови догађаји нити се често случавају, нити ја о њима овде говорим. Јестествени и грађански закони за овакова опстојателства приписују нам нужна правила по којима смо дужни владати се. Овде је реч о лажама које бивају или из зла воспитанија и обичаја, или из преизлишњег и неправеднога користољубија на вред, на штету и противу чести и добра имена других људи.

Лаж која бива из незнања, може се рећи неповина. Али је (хвала богу) мало таквих, јер нико не може рећи: нисам знао да не ваља украсти и другом зло желити. И исту

истину говорити с намјеренијем за учинити другоме пакост и зло, то значи: истину злоупотребљавати и добро на зло преокретати.

Младу децу, дакле, ваља чувати од свакога и у шали и без шале лагања и с злим и лукавим намјеренијем говорења, како год од једа и отрова. Ибо, ако се из детињства томе науче, за живота се неће моћи одучити. А овакови зли обичај прави је отров душе, срца и нарави.

70 Мазга огојена

М

азгу човек хотећи продати, хранио је с јечмом, да се огојена боље може

продати. Кад се ова добро упита и одебља, возгорди се и рече своје | гosci да је за коња прода а не за мазгу, говорећи да отац њејзин није био магарац него ат. Добро! У време вашара одведе је човек онде гди се добри коњи продају. А кад је узјашу и почну је с коњма утркивати, тада, и за дебљину и као мазга, остане страг. Боду мамузи, шибају с бичем: „Помагај! Не више!” — рекне ова задушивајући се. Каже право да је мазга и којег је рода.

Наравоученије

За права бога се ко издаје да је великога рода, кад он сам не ваља. Вредан човек, достојан и у свому отечеству заслужен, не само почиње благородство своје, но и родитеље своје облагорођава. Срамити се својега рода, то је права худост.

Агатоклес, сиракуски краљ, будући лончарев син, но за велике заслуге отечеству учињене, на таково достојинство возвишен, не само није се срамио очина состојанија, но и всегда на трапезу своју, међу златне судове, и земљане заповедао је метати, и то је исто служило на већу славу његове вредности.

Један персијски цар, идући у лов, дође по случају у колибу некога пастира, види ту дете благообразно и остроумно, заиште га од оца. Добри отац, отпуштајући од себе сина свога, да му совјет да он добро чува кабаничицу и штап с којима је за овцама ходио, и да никада не заборави шта је пре био. Ово дете, именем Алија, постане с временом први царски везир. Ови имађаше у двору свому једну собу у коју никога не пушташе, но сам сваки дан по једанпут ту улазаше и богу се мољаше. На велике људе често се и велика завист диже. Његови зависници оклеветају га и налажу на њега да је он с неправдом и грабежом собу једну злата напунио | у коју никада никога не пушта. Цар, који га иначе љубљаше и почитоваше и за највернијега к себи држаше, пође да се сам о том увери. Убеди везира да му отвори своју тајну собу: ови, принуђен, отвори му је. Но шта ту види? Овчарску кабаничицу и жезал и ћилим ту прострет, на кому се он богу мољаше. Пун удивљенија цар, и зачуђен, пита га шта то значи. Каже му ови совјет родитеља свога. Тада цар загрли га к прсима својима и, са сузам у очима, љубећи га, вопијаше: „Алија, предраги Алија! Ти си божји човек! Ти си столп царства мога!”

71
Мрав

Кажу да је у древње време мрав био човек земљеделац, који, не

доволствујући се са својим трудом, лакомљаше се на туђе, и гди што могаше крађаше. Прокуне га сав народ, и тако ти се претвори у мрава. Но всује: вид промени, а нарав злу не измени; ибо и до данашњега дана мрав туђе жито краде и носи.

Наравоученије

И ова басница увјештава нас да се чувамо из младости злих обикновенија. |

Чврчак и мрави

Ч

врчак дође у зимње доба к мравом, молећи их да му узajме које зрно жита

да се прехрани и да од глади не погине. Питају га мрави: „Што си летос чинио?” — „Свирао сам,” каже. — „Свирао си? А ти сад играј, да те глад прође. 'Ајде, тепи се с наших врата.”

Наравоученије

Леност је смртни грех. Из ње се рађају многа зла; скудост, убожество и несрећа из ње проиисходи. Смрди човек у лености, живот му је исти на теготу. Лежи докле га ребра не забоду, и једва чека да му дан прође. Жени и човеку ружно је и срамотно без посла стајати ако су и колико имући. Ко год не мисли о добру, мора о злу мислити, зашто је натура ума човеческа таква да он всегда мора у чему нибуд упражњавати се. Ленивац се није родио да живи, него да труне и да гније јоште за живота. Ако се убог роди, просјаком мисли скончати се, нити је општеству, нити је својој фамилији, нити је себи на ползу. За таква наши Србљи обичавају рећи: „Боље да је мртав него што је жив; нашто му таки живот?” А Далматини веле: „Ни за што није него за калуђере”, јер код њих просјак и калуђер једно значи.

Кад су Атинејци почели од добродјетељи својих старих одуставати и лености предавати се, онда је то било кад Тимон, видећи такве беспослене, каже им даје наумио у својој авлији зидати и једно велико гранато древо, што му је на путу, пресећи, дакле нек не губе времена него нек иду поизвешати се ту, зашто за тај посао нигде тако древо неће наћи.

Сунце и месец и сва божја створења чему нас с непрестаним и неуспаватим својим движењем уче него да се всегда упражњавамо. Ком није нужно никакво рукодјелије, занат и трговина, имајући с чим живити, он да има не сто него хиљаду година живити, има се о чем трудити за просветити и к већем совершенству ум, срце и душу своју довести. Скотско је, кад се најде, само лежати ако га пуштају, зашто он сиромас с умом и с памећу нема никаква посла. Богат и благородни кад позна праву цену и способност своје словесне и разумне душе, не сумња да више посла у овом кратком животу имати може него икаков трудољубиви тежак, занатлија и трговац.

Видећи мале пчелице како нам са својим трудољубијем слатки мед сокровиштествују, можемо ли пренебрегавати мед и неумирајуштеје богатство словесне и бесмертне

душе? Зато, децу и девојке, навластито кад су имућних и благородних родитеља, к трудољубију из младих ноктију потреба приобичавати, а кад једном обикну, онда њихова принадлежећа упражњенија не само неће им се трудна чинити, но забавна, пријатна и мила.

73 Славуј и јастреб

Славуј појаше у пролеће и увесељаваше свакога који га чујаше. Ухвати га јастреб, и хоће да га изе. „Немој ме убијати”, — вели му славуј — „видиш како ме људи радо слушају и називљу ме слатким| пролетњим певцем?” — „Што је мени до пролећа и до оних који те слушају? Мени је само о том старост како ћу ја мој трдух напунити.”

Наравоученије

Мудрост, наука, слава и добродјетељ, — све је то онима за ништа који све своје блаженство траже и налазе у чанку и бокалу. Док је њима само пун трбух, свему се осталом смеју и ругају.

74

Славуј и кукавица и магарац

С

лавуј у пролеће по обичају појаше. Вели му кукавица: „Хоћеш да се опкладимо д ја лепше од тебе певам?” — „Ако хоћеш, хајде, али ко ће нам бити судија?” — „Ено они који онде пасе. Видиш колике су му уши”, одговори кукавица. Почну појати. Али што магарац зна што је славујево појање? Он каже да кукавица лепше кука. Изгуби славуј опклад, но утеши га пастир говорећи: „Не стиди се, мили славују за тебе је то веће поштење што се твоје појање магарацем не допада.”|

Наравоученије

Ако ће не знам што ко творити, не може сваком угодити. „ουθ' ο θεός οθ' ὤων πέλει πάντας ἀνδάνει: Ни бог, кад кишу даје, свим не угождава.” Колико је људи, толико је ћуди. Кад би сви људи били довољно и разумни и правдољубиви, не би било међу њима ни кавге ни несогласија, и много би боље за све њих било. Но недостаје неком једно, неком друго, а неком и обадва.

Древни Египћани изображавали су судију без очију, говорећи да њему није потреба гледати на оне који се суде, него само слушати што говоре; но без сумњенија изискивали су да њихов судија чловечије уши имаде и здраво проницателно расузденије, јер иначе ништа им не би помогло што је слеп.

„Правда и мир сретају се, љубов и истина љубе се”, — вели псалмопјевац. Предрага добрим срцама имена, кад ћете сву власт нашу над људма примити? Кад нестане међу њима варварства и невјежества и злобе. Ко не зна, мора из незнања тумарати којекуда, а ко је злобан, залуду зна, кад га злоба ослепљава.

75 Старац и смрт

Старац носаше бреме дрва. Весма умрућен, бацаи бреме, говорећи: „Хе, проклета смрти, гди си те не дођеш да ме узмеш с овога света, да се не мучим!“ Кад, ето ти смрт стане пред њега, онако ружна као што је пишу, па га пита што ње зове. „Та ништа,“ — одговори сиромах старац, уплашен, — „да ниси дошла, волио бих, ал' већ кад си овде, помози ми натоварити ово бреме на леђа да идем брже кући, јер ме чекају.“

Наравоученије

Ником није мило умрети, ако ће како бедно живити. Далматинци знаду различне веселе преповестиче сврх ове материје. Кажу да један старац спреми се да пређе преко планине Вучјака, чујући да тамо негде има место гди ниједан старац не може живити. А кад чује да се на планини појавио страشان медвед, а он ти бежи кући. А другоме се дасади живљети, пак узме уже и пође у шуму да се обеси, пак тражи и тражи и у целој шуми не нађе како би хтео дрво; а кад огладни, а он се врати у село: „дајте, чељади,“ — виче — „што ужинати! Мал' не умре' од глади! Проклете шуме! Ништа ти нејма да ваља у овој нашој Далмацији! Ни дрвета не може човек наћи на ком би се лепо и љуцки могао обесити!“ Јошт једну, пак нећу више. Један старац све би говорио да би оном добро платио ко би му казао како може умрети. Нађе се добар човек који му се обешта казати и без плаће. Рече му да стане код једне међе, а он оде подалеко, узме пушку, пак почне на њега нишанити. А старац беж' у међу, говорећи: „Та луд је сасвим; би ме упљејао на место!“ Довде је за шалу.

Нити смо с нашом вољом дошли у ови живот, нити пак ваља да желимо из њега изићи док нас не позове Онај који нас је овде поставио. А кад позове, онда — ил' нам се хоће или неће — морамо путовати. Наша је сва дужност старати се да кад нас позову, да смо готови поћи с чистим од злобе срцем и совјестију. Не знамо време и час кад ће то бити, зато ваља сваки | дан и час да смо готови. Блажена душа чиста и добродјетељна којеј всегда у ушима оне слатке и прерадосне речи звоне: „С е ж е н и х г р ј а д е т, и з и д и т е в о с р е т е н и ј е ј е г о.“

Јарац и бик и лав**Б***ик упаци из далека лава страховита, уплаши се, побегне и сакрије се у туђу*

појату. Домаћи јарац узме га терати, претећи му с рогови. „Бре мируј, добар јарче,“ вели му бик — „док само лав прође, нећу ти ја појате изести!“ Али ко ће мантиу памет дати! Све се залеће, кад страг кад с ребарке. Прође лав и удаљи се. Онда бик, излазећи, лупи мимогред јарца, те се стане преметати по кошари и стане га „бекеке кее.“ „Е, бекекечи сад ту“ — рече му бик — „Не вељах ли ти ја да мирујеш док си чишав.“

Наравоученије

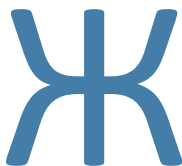
Неки новопогоспођени, илити слуге при великој господи, кад виде поштена и бољега од њих човека у беди и у утјесненију, и они на њега наскачу. А кад бог дâ те се време окрене другојаче, онда им дође јарчева зановетка на главу. Разуман човек, колико га више шчастије узвишава, толико он бива слатконаравнији и чло|вечнији. А худ и високоуман, како му се стане шчастије осмијавати, сасвим полуди, заври му се мозак, нити га већ његова кожа вмјештава. Почне наскакивати на боље од себе, и тако остане смех и поруганије последним родовом.

Размотримо с вниманијем ови прекрасни карактер благородна срца. Адријан, кад постане римским цесаром, упаци једног свога великог непријатеља, који се уклањаше испред њега. „Нит ме се више бој“, — рече му Адријан — „нит сакривај од мене; ја сам већ цесар!“ Јошт једно подобно овом. Лудовик Дванаести, будући јоште херцег бургундски, имађаше неке од госпде велике непријатеље, који му на сваки начин пакост дјејаху. А кад ови постане краљем, почну га совјетовати неки да се освети над своји злотвори. Онда он рекне ове вечне памети достојне речи: „Што ви мислите, људи? Срамота би била краљу францускому да чини освету за обиде учињене херцегу бургундскому!“ Прекрасне, божествене душе, достојне господства и царствованија!

77
Жаба и јунац

аба на крај баре упаци јунца на ливади, пак се начне хвалити другим

жабама говорећи: „Ја да хоћу само, могла бих бити колико год оно јуне онде!” „Бути, не лудуј!, — веле јој друге — гди ће жаба бити колико јуне.” — „Не верујете? Стан'те мало.” Надме се колико игда може, пак пита: „Јесам ли?” |— „Јеси луда! Та ниси слепа, погледај на се, пак на јуне!” Ова се стане још више надимати, док пукне и изиђу јој црева.

Наравоученије

„Θνητὸς ὢν μὴ ὑπὲρ ἀνθρώπων φρονεῖ: Смертни будући, немој више човека мудровати”. Познај себе! Храни меру у јелу и оделу! Не ревнуј већим од себе, и не завиди богатијим, нити им се подоби. Колике би фамилије поштено могле живити, пак пропадају зато што хоће да се сравне с већима од себе. Чесна и благоразумна жена не тражи славу своју у многоцјеним одјејанијам. Луда и неразумна с хаљинама се поноси, и крадом се обгледа гледа ли је ко. Не познајући цену разума и благородство срца и душе, ако се не сјају и не шуште на њој хаљине, мисли да је пропала. Кад би (сачувај боже!) све жене оваке биле, тешко би оном било ко би ово писао! Пропао би и он и с књигом заједно!

78

Човек уједен од пса

О

вај хођаше по комшилуку и питаше шта би на рану привио да се излечи.

Неко му рече да узме врући сомун, да га натопи крвљу што из ране тече, да га да оном истом псу који га је ујео, и да ће се тако излечити.

„Врућ сомун? — одговори ови. — Знам ја нешто друго шта ћу му дати ако ми он само до руке дође! Какво ти је то лекарство? Кад бих ја то учинио што ми ти велиш, ваљало би колико је тог паса у селу да ме сви уједају”.

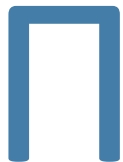
Наравоученије

Тешко овци међу курјаци, и тешко мирном човеку онде гди ко је јачи он је и старији, гди насиље влада, глупост и варварство законе даје и заповеда! У таквом без закона месту мора човек за љуту невољу овога лекара совјет слушати, мора онога истога који га дави и мучи с својом крвљу хранити. Бедно состојаније, гди невјежа има власт трпати, блебетати и бљадословити, а они који зна мора мучати и са страхом слушати гди неправедан и бесовјесни заповеда, а поштен и добар принужден је повиновати се. Ту припадаје она Еврипидова реч: „'Αὐν τῶν βουνῶν χωροῦσι πληαί: Уз гору теку источници.”

79 Птицоловац и кос

птицоловац стављаше мрежу птицама. Гледали га косови и питају га шта ту прави. Он им каже да зида град. Кадон оде те се сакрије, | онда један кос, љубобитнији од других, пођеда види какав је то град, пак се ухвати. Птицоловац притрчи, закоље га, пак с њим у торбу.

Онда они други косови реку му: „Хе, лукава и зла главо, кад је твој град таки, несрећни ће бити они грађани који у њемдођу живити.”

Наравоученије

Две нас полезне вешти ова басна учи. Прво, да излишне љубопитство многима на вред бива. Мало нам је о нами и нашим стварма мислити и старати се, него хоћемо и туђе тајне да знамо. Блажени мир и покој срца поглавито је благополучије наше на земљи. Но колико га мало почитовати умемо! За сваку бездјелицу бацамо га и губимо, и узнемирујемо себе и друге. Будала је ко хоће да зна шта се у свачијем лончићу вари. И ко свуда нос завлачи, завуче га често онде гди не ваља, и страда, што и ове басне кос.

Ко што мисли, куда ходи, о чему с ким говори, зашто се смеје, немирна глава све то хоће да зна, и што не зна, а она погађа и све на зло толкује и окреће. Па кад се једно цело општество оваковим скаредним обичајем отрује и окужи, какова нарави болест! Колики немир и смуштеније!

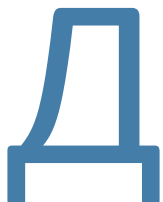
Мирно и чисто од свакога лукавства срце и блага душа јоште у овом животу почињу пречувствовати сладост царства небеснога, а лукава и зла срца јошт се овде почињу мучити. Истребљујмо, дакле, из рода нашега такове обичаје, не дајмо им нигде међу нами станка ни конака.

Друго чему нас учи ова басна ово је: да гди су зли градоначалници, зло ту стоје грађани; но гди је добар владјетељ, тога се није бојати. О овоме смо на више места говорили.

80 Дивји вепар и лисица

Дивји вепар оштраше зубе под једним храстом, а лисица га питала мисли ли се с ким борити те оштри зубе. „Не мислим,“ — одговори он — „али ако дође до невоље, боље нек' су готови.“

Наравоученије

Блаженство би било на свету да се може да човек о злу ни мисли, ни говори, нити пише. Благо оном ко нити мисли ком учинити зло, нит се томе од другога боји! Али док год има зла на земљи, они који пишу мораће о њему писати, само с тим намјеренијем да се истребљује колико се више може. А тада ће се најпре почети истребљавати кад сваки почне од себе и од своје куће. Ко хоће да су му други праведни, нека и сам таков к њима буде. „Јелика хошчете да творјат вам человјеци, творите и ви им подобраја“, учи нас наш небесни учитељ.

Ја не смећем с ума како нам је теготно и досадно кад нам ко често то, пак опет то каже. Ми онда ако и не смемо, или нам је жао рећи му, не можемо да не мислимо: „Та гди ти је памет? Помагај! Казивао си нам то“. Или: „Говори што друго, или се смилуј пак ћути и не дави нас.“ Обаче о добродјетељи и о благоразумном владању често напомињати и говорити сасвим је отлично од вишпереченога, ово је томе подобно: кад смо уверени да смо коме мили и драги, и кад то желимо и томе се радујемо, по сто пута на дан љубезним својим да нас назива, мило нам је чути. Ко управ љуби просвјештеније разума и добродјетељ, њему се никад неће омразити о свему што к тому управља и споспје|шествује слушати и говорити. Бити добродјетељним како би хотели и како знамо да су многи били, то често, за слабост нашу, није у нашој власти, али љубити и у другима разум и богољубна дела, њима желиш уподобити се, за тим чезнути и настојати, то можемо, и то нам врло и помаже за управити на добро стопе наше. Совјетује нас басна да се за свако наше нужно дело за времена спремамо. Оно што ваља да буде данас, не отлажимо на сутра: „Ο την ευκαιρίαν των πραγμάτων αμελών εκτεσείται της των καλών θύρας: Ко благовременство вешти пренебрегава, испасти ће добру испред двери“, вели Исидор Пилусиотски. Ленивац чека сами дан путовања да се на пут спрема, пак онда: Хе, нема тога, ни овога, ни онога! Ништа ти није горе него с одлагалом имати дело. Време младости блажено је време садње и сејања, ко жели да му јесен мужескога возраста плодита дође, и да му зима старости спокојна буде. И што је најважније, не само ово маловремено, но и вечно благополучије од младости зависи. „Б л а ж е н р а б ј е г о ж е о б р ј а ш ч е т г о с п о д и н ј е г о б д ј а ш ч а“.

Примечаније

Ја добро памтим какав сам у детињству био, и по томе и по другој деци судим; што сам у оно време добро чуо и научио, много ми је у животу помогло. А при томе и доста добро нарав деце познајем, јер сам с њима свуда имао дело за заслужити мој хлеб. Знам да кад се мало приобикну оваковим наравоучителним разговором, весма се у њима услаждавају и ползују. Сад кад се већ приближујем к педесетој години во|зраста, овакова списанија на различни језици мила су ми. Дакле то што је мени најдраже, најрадији сам љубимим мојим сприопштити, а уздам се да се не варам мислећи да сваком човеку мора за тим много стајати како се од зла чувати и добро живити.

81 Сатир и човек

Сатир је дивљи човек, или ти велики мајмун подобан човеку. Ови једном

спријатељи се с правим човеком и пођу у друштву путовати. Ово се случи у зимље доба; зато, зебући човеку руке, прикучаваше их к устма и гријаше их. Сатир га пита шта то чини. Они му одговори да грије руке. Дођу у крчму, гди им се донесе вруће јело. Онда човек, за не опарити се, опет дуваше, расхлађујући то. Дивјак, зачуђен, зашта га зашто сад дува. Ови му каже да расхлађује одвећ врело јело. „Е, кад је тако, а ти остај збогом! С таквим мени пријашељство није угодно из којег уста и вруће и хладно излази.”|

Наравоученије

„Муж двоједушан и двојезичан неисправљен во всјех путех својих”. Наши веле: Не да се ухватити ни за реп ни за главу; окреће се као ветрени петао; мења се као месец; други час, друга памет у глави; други дан, другојаче намјереније. С најбољим срцем, за своје непостојанство, ником није кадар добра учинити: његови исти сродни и пријатељи не смеду се на њега наслонити: о њему се управ може рећи да у ветар говори; да све што добро рече — учини, био би знаменити човек. „Βουλεύου μεν βραδύως, ἐπιτελεῖ δὲ τὰ δόξαντα σπουδαίως: Совјетуј се полагано, а совршуј што за добро нађеш скоро.” Куј гвожђе док је вруће. Поредак у свачему полезна је и похвална вешт. Ништа не твори без времена, а време способно к чему нипошто не упуштај.

82

Курјачица и курјачићи

Курјачица се разболи и лежаше у бедном состојанију. Питали је курјачићи:

„Та, мајко, имаш ли гди кога пријатеља од ког би се могла каква нибуд помоћ искати?” „Хе, моја јадна децо,” — одговори она — „ми смо курјаци зле и опаке ћуди! Кад смо здрави, сами се о себи и с штетом другога старамо; ко ће нам дакле у невољи пријатељ бити?”|

Наравоученије

Ево право состојаније онога који у време благополучија и здравља сам о себи мисли. Ако је и богат, кад се разболи или у какву скорб упадне, што ће му богатство помоћи? Напротив, исти сродни његови радо му смрт чекају да што закаче. По смрти да ко чека другима полезним бити, то је сујетна надежда. Они исти који нам на даћи за упокој душе пију, смеју нам се и ругају и веле: добро је учинио што се смакао. „Отворите пријатеље себи од Мамоне (тојест од излишњег имјенија) да јегда оскудејете примут ви во своја”, увјештава нас премудри Спаситељ. А оном другом шта вели? „Воспријал јеси благаја твоја в животје твојем”. А да што ми радимо? Ми, који нисмо кадри ни људе често преварити, хоћемо свезнајућег бога да преваримо, чекајући да се у болести и на смрти покајемо и што добро учинимо, расписивајући и раздавајући оно што нисмо кадри за се уздржати. Али не знам срећом ли или несрећом, ту лажи не помажу. Ко се год није у време здравља и благоденствија покајао, добро учинио и пријатеље себи у богу и људма стекао, он то у болести и при смрти не исправи, него истом за невољу мути. — Наше басне курјачица, она не зна лагати, него каже управ каква је била и чему се има надати.

83

Крава јаловица и волови орачи

Краву јаловицу хранио сељанин, кад одебља да је закоље. Ова гледајући два

вочића свако вече кад утруђени с орања долазаху, ругаше им се, говорећи да су се у зли час отелили. Дође време да закољу краву; вежу је за ноге и рогове, превале је на земљу, пак почну оштрили велики нож. Тада волови питају је: „Сад кажи ко се у бољи час отелио, ми или ти?”

Наравоученије

Нека се нико не поноси у благоденствију своме. Не знамо какова нас прикљученија јоште на свету чекају. Лепа је она Теренцијева реч: „Homo, sum, nihil humani a me alienum puto: Човек сам, свашто ми се може догодити.” Кад што можемо добро учинити, гледајмо себе са стране бесмертија; а кад нас пак слабости и страсти наше на зло подстрекавају, сматрајмо се како маловремене и смртне на земљи. О несрећи и страдању других радовати се, какова слабост и неправда! Смрт људи себи држе за највеће зло што им се прикључити може, а томе смо сви подложни. О благополучију подобних себи веселити се, — достојно разумног створења весеље, чрез које он усугубљава своје благополучије, радујући се не само својему добру него и многих других.

84 Зецови и жабе

М

еђу обичне ове наше зецове дође однекуда зец пустињак, пак им почне

предиковати, описујући им зечји живот као нај|беднији и најори на свету под небом, говорећи: „Што смо ми јадни зецови? Није доста што нас људи лове и једу, што нас пси терају, што нас орлови истребљавају, него миш да протрчи и лишиће да зашушти, страх и трепет напада на нас. Нашта нам таки живот, кад смо осуђени да пре смрти сваки час и тренуће ока од стрâ умиремо? Видите ли оно језеро?”— „Видимо”— викну сви. —„Ајде, дакле, да и ми једанпут у животу учинимо што да ваља. Сви ви напред, а ја за вама, да скочимо ту и да се удавимо, шат се когод нађе те нам рекне: „А ф е р и м, З е ц о в и!” Једва он то изрече, кад сви викну: „Јуриш!“, па потеку. Жабе око језера чујући топотање, уплаше се, пак ти бржебоље стану стрмоглав скакати у језеро. То видећи један стари зец спреда, окрене се и викне: „Стој! Што та лажа, — почне говорити — мал' не учини с нама! Каже нам да смо само ми страшиви, и зашо неуостојни живота. Ево сад сви виђесте да има и од нас страшивијих створенија. Која их се сила утопи од нас уплашени!”

Онда почну тражити предикатора, ал' њега нејма. Од тада наши зецови живу како су и њихови стари живили, нити већ слушају којекакве лажи.

Наравоученије

Све што је бог створио, премудро је и расположио; свашто има свој конач и намјереније. Зец, док га ко не ухвати, он живи, пасе, скаче по међама или по снегу и плоди се. Ухвати ли га ко, ту ти му је и конач, зато је зец, и баш зато је створен. Тако и различна животиња и рибе у води: једно се другим храни. Људи обаче, како разумна створења, способни су закону, праведному и мудрому прављенију; а гди тога нема, и они живу као звериња, јачи слабијега мучи и дере. Но о овом смо на више места говорили.

Нек видимо чему нас другом ова басна учи. Сад се народи почињу као иза сна будити, и међу собом се разговарају: како се је то догодило да за толико стотина година они исти који су на богатство горе него на курјаке викали, њега се са страшним заклетвама пред богом и пред светом одрицали и сиромаштво као највећу добродјетел проповедали, чрез то, ни бога не бојећи се, ни људи не срамећи се, ништа друго нису тражили него како ће се лакше о најмањем, или ни о најмањем, труду, туђе у име божје иштући, записујући и узимајући, обогатити. Куће се своје одрицали, а с друге стране свет глобили и дворове себи као каштеле и градове зидали. К вечном

воздержанију са заклетвом себе привезавали, а боље се хранили и појили него би да су у родитеља својих дому живили. На ови божји свет викали, а у њему како и остали људи радо живили. Све сласти телесне хулили, а весма су радо и весело с чим су могли, „јакоже и прочи человјеци”, тело своје грејали, упокојавали и наслаждавали. Кажу да су се својих ствари за љубов божју одrekli, пак за исту љубов божју туђе искали и узимали.

Овим противоречијам сад се људи чуде, нити хоћеду да их којеко за будале држи, да их за нос вуче и да их вара. Сад већ сваки познаје и види да: ко год на ови прекрасни божји свет и на ови наш (ако ће и маловременан бити) жи|вот виче и дарове божје оговара и без разлога похуждава, или је манит те фантазира, или је лукав и мисли друге да превари. Ова злоупотребењенија нису у једном само народу била, него у свима, пак они који су паметнији и срећнији одмећу их и исправљају, а простији остају у њима, и чекају да у свачем буду последњи.

Све што је бог сотворио добро је, ако само човек уме то разумно употребљавати, ибо злоупотребењеније у свачему је зло. Зато и Свето писмо, ако гди виче на богатство и сласти и прочита, то ваља разумевати за зло, неправедно и неваљало употребењеније вешти; дакле, ни на што не ваља хулити кромје што је по себи зло и што зло бива. Ево пример: отров је зао по себи, а вино је добро, но може бити зло кад се преко мере пије.

Примјечаније

Они се утврђавају и како себе тако и друге обмањивају криво и неразумно толкујући Христа Спаситеља речи, гди вели да се ваља одрећи и оставити оца и матер, жену и чада, дом и имјеније своје, а нећеду већ једном да се освесте да Христос придодаје: „мене ради и Евангелија!” А сад, кад моји родитељи и сродници верују Христа и Евангелије, зашто да их се одричем? То се је гаворило за она времена гоњенија кад су отац чадо своје и брат брата, Христа ради, на смрт предавали, а већ тога, благодареније богу, сад нејма. Ово дакле није Христово намјереније, него лукавих и неправедних људи, да ко туђе жели, иште и узима. Многи би монаси волели да Турци земљом обладају него да њих нестане. је ли то љубов к богу и к отечеству? Али што они маре кад су се они оца и отечества одrekli? Зато, о љу|бима и поштена нацијо, сва што се зову манастирска имјенија, то су народна имјенија, употребите их на школе и на науку ваших будућтих учитеља и свештеника, а то јест на праву и всегдашњу ползу рода и отечества. Блажена ће бити имена оних разумних патриота који к томе споспјеше и ово опште полезно дело причине и исполну! Добро које може бити у ваше време, зашто да чекате да после вас буде? Просвештени архијереји и доброжелатељни разумни мирски свештеници, они су дужни на то народ склонити и увјештати. „Λάμβανε βουλήν ἢ καὶ παρ' οἰκέτον ευφρονέοντος ταύτ' ἀγορεύω: Примај совјет и од слуге благоразумнога”. „Υμῖν γὰρ φίλα φρονέων: Вами бо благожелаја ово говорим.

85 Касапин и пас

Касапин, забављајући се о свом послу у касапници. Дође комишјски пас,

украде му вољујско срце, пак стане бежати. Спази га касапин, но подалеко; рече му: „Е, таки ли си ти мајстор! Иди и уживај, но при тому знај да ми ниси узео, него си ми дао срце и памет, јер ћу други пут знати како ћу се с тобом опходити!”

Наравоученије

Разуман се ползује од прве преваре, зашто познати кога још не познајемо, то нам је весма полезно, знајући како ћемо се унапредак с њим владати, Зато наша пословица вели: „Ко ме брзо превари, хвала му. Ако ме и други ред обмани, јошт већа му хвала; моја је кривица што га се нисам чувао знајући га какав је.” Обманшчик себи највише вреди, ибо кад и чистосердечно што буде мислити, неће му нико веровати. Тако и сама истина потиरे цену своју кад је лажљивац каже. Кредит и поштено име прекрасна су стјажанија у животу, зашто их ни море не може потопити, ни злополучије умалити.

86

Стар пас и ловац

Стар и безуб ловачки пас не могаоше нити као у младо доба ловити, нити што ухвати, безуб будући, добро држати. Зато га ловац често тучаше, док му ови стане једном говорити: „Сурови и неблагодарни човече, што ме неправедно бијеш? Зашто се не споменеш прве моје службе и верности? Ја ону исту вољу и усердије и сад имадем, али што ћу ти кад нејмам ни прве снаге ни зуби!”

Наравоученије

И ово је против хуе неблагодарности, која заборавља добра учињена, и не уме отличавати оно што се може од шта се не може. Само худа и сасвим неваљала срца овој су злови подложна и повина.

87

Човек и два пса

Ч

овек да̂ готовити велику част за своје пријатеље, а његов пас каже то

другом псу, свом познанцу, и зовне га на част. Туђи пас, узуајући се у свога пријатеља, пође и улезе с њим у кујну, и почне туда весео шпацирати, машиући репом. Слуге, видећи непознату псину, шчепају га за реп и за ноге, пак с њим кроз пенџер. Ови сиромах лупи о земљу, и бојећи се да му се јошт што не пригоди, скочи и начне бежати, јаучући. Виде га други пси којима се је он хвалио да ће на част поћи, и запитају га како му је било на части. — „Пак јошт питате?“ — одговори гаров. — „Толико сам пио да нисам ни врата погодио куд ћу изићи, него сам скочио кроз окно.“

Наравоученије

Која полза онима казивати наше нешчасије који ће нам се ругати и смејати? А друго, не идимо гди нисмо звати, зашто: незвану госту место за врати. |

88

Сељанин и пси

Сељанина затече зла зима на салашу. Онда ови, за прехранити се, закоље

две-три овце што ту имађаше, а кад и тога нестане, а он убије и вола орача. Пси његови то видећи, реку између себе: „Бежимо одавде, ако нисмо ради да и на нас ред дође!”

Наравоученије

Чувати се ваља онога који са својима лепо не живи.

89
Лонац и тенџера

Л

онац се уклањаше испред тенџере, а ова му рече: „Што ме се бојиш? Не удри ти на ме, ја на те нећу.“ „Та мени је то свеједно“, — одговори лонац — „та ја на те ударио, та ти на мене.“

Наравоученије

Од зла и пакосна, а јоште кад је јачи, најбоље далеко стајати.

90 Човек велеречив

О

ви дође с далеког путовања у свој вилајет, па не може да се наисказује гди

ти он није био, шта ли ти није видио! И не само то, него се почне | хвалити да је и много којешта учинио. „Остров Родос у Архипелагу, то је остров! Хе, моја браћо, залуду сте живи кад остров Родос нисте видели! Ко остров Родос није видио, нити што зна, нити је видио! Ја ту дођох у време великог вашара, гди се момци усакују. А кад ти им ја скочих, — стадоше сви као изван себе, нит се нађе ко би се усудио са мношћом усакавати! И ако не верујете, а ви идите у остров Родос пак питајте.”

„Одвећ нас далеко шиљеш,” — одговори један од слишатеља. — „Што ћемо се ми толико мучити и дангубити, кад то може и о мањем арчу бити? Скочи да те видимо, пак ето ти нам остров Родос!”

Наравоученије

Ништа ти није ружније него кад ко, или беспослен или ако ће и с послом што му драго, нашпацира се по свету (каоно ти наше преподобије), па кад се вратги, а он хоће да загуши људе казујући и шта јест и шта није. Велеречив и велехваљив брат ако из Баната до Пеште оде, кад се врати, тешко оном на кога нападне! Нек сам гледа како ће га се курталисати.

Заисто (без хвале), ја по вишој части волим више слушати него говорити, али бих опет волио у манастиру Крупи с ћускијом камење крчити, каоно сам и онда кад сам из Хопова утекао, или по каменитој планини Вучјаку за Јариће водицу светити, него да ми таки дође на врат. При ручку не марим, јер ми ништа није противније него у време жваћања говорити: ко се ту нађе да за ме говори, велики ми хатар чини. А | осим тога, по реду разговор, ван да га је ко под аренду узео. Притом ваља знати да у садање време људи на дела више сматрају неголи на многоречије, и ко се је рад од велехваленија излечити, ово нека му је всегда на памети.

Примјечаније

У сваком граду и вароши (а не би згорега било да се и по сели ова наредба учини) да се направи један хоспитал за сиромаш стару и немоћну (право је да свако место своје бедне прикрмљује); да се уреди општа кутија у коју сваки, кад у цркву дође, по свом могућству и произволенију да што за сиромаш прилаже. Но то знам да не би доста било. Дакле нека се учини порез на говорције. Прво, ко хоће у време јела да говори,

кад сви други једу, начаст му, — нула. Ко осим јела хоће више да говори него други, нека плати у вишеречену кутију по форинт на месец. Ко другима отима реч из уста, — један ф. и 30 к. Ко рече: „Јошт ово послушајте”, па кад то сврши, опета друго почиње, нек положи у кутију два форинта. А ко начне једно казивати, пак пре него то доконча прелази у друго, а из другога у треће и тако даље, за сваки прелазак нек метне у кутију по 30 крајцара. А кад се врати на прво говорење, пак не може да га нађе, него нас мучи чекајући и вели: „Помозите ми казати,” зато нек вргне у кутију два ф. и 30 к., зашто се то мучно трпи. Наше жене за сваку новину што у цркви једна другој кажу, само по грошић ако ставе у кутију, биће сила новаца.

91 Зеџ и лав

Зеџ се упозна с једним лавом, упусти се с њим у велики разговор, и међу

прочим упита га: „Како то бива да лав, така страшна звер, пак се боји петлова гласа?“

„Томе се није чудити“ — одговори лав. — „На земљи нико није савршен, и ако ће ко не знам како славан и силан бити, мора имати неку слабост.“ „Ха, међер зашо и ми зеџови, како чујемо псе да лају, а ми се уплашимо, пак чистаџ!“ Лав се на то осмехне, и не одговори ништа.

Наравоученије

Да лав овде чистосердечно, без сваког околиша, своју слабост и пред самим зеџом исповеда, нити се стиџи, нити је таји, — ово је лепо, благородно и лава достојно. Он добро зна да његова изрјадства и превосходителства таква су и толика да једна малена слабост његовој слави и храбрости, које су свету добро познате, ни најмањег уштрба неће нанети. Али се наш сиромаш зеџ овде тако срамоти да је достојан не само смеја и поруганија, него и крајњег сожаљенија. Не зато што је зеџ, иџо он као зеџ не само није за похужденије, но има у себи и таква качества и вредности које су заисто похвале достојне. Не говорим овде за његове уши, које као зечје уши таман су како ваља. Но прво, он добро трчи, и далеко боље него многа животиња већа од њега. друго, он има толико памети да често људе и псе прехитри, и испред њих измакне се и утече. Треће, он је здра|в, добро се плоди, са својом зечицом у крајњег љубави и согласију живи, зиму и мраз не токмо ласно сноси, него и по снегу скаче као помаман. Четврто, и за нас најважније, кад га ухватимо, његова је кожа много полезна, а месо, кад се лепо скува и испече, највећа господа и госпође облизују прсте једући га. Ова качества и достојинства сваки види да похвалу заслужују. Али у храбрости, или у плашњи и страху, себе намах по лаву стављати, или, што је јоште смешније, с њим се барабарити и: „Међер зато и ми, Dei gratia, Зеџови“ говорити, — е, зече, брате зече, овде се сасвим заборављаш, жао ми те је, али ти се морам смејати!

Овде можемо очевидно познати како се и ми људи, баш као и ови наш зеџ, често и љуто варамо срањивајући и сприуподобљавајући себе онима и у онаковим вештма од којих смо ми врло далеко. Зато нека нам је всегда на памети она предивна и свако злато у цени превосходјаштаја Ораџијева сентенџија: „Est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum: јест начин у вештма, јесу извесни к тому предели преко којих и за којима не може се остановити правост.“

Умерена љубов похвале и разумна жеља славе и лепа имена божествени су дарови, природно усађени у срца наша, која кад се разумно управљају к свакој благородној, својственој и општеполезној добродјетели нас возбуждавају, настављају и воде. Ове небесне искре свештенога огња нипошто не ваља уташавати у младим срцама, но на такви благорастворени начин хранити их ту, да им всегда потребну топлоту дају, не причињавајући у њима никаква пожара. Своје вредности познавати, о њима умерено мударствовати и не високоумствовати, на исти начин и своје недостатке и слабости знати, овде лежи узао. С бољима и вреднијима не сравњавати се, но настојати и свака способна средства употребљавати за моћи с временом њима уподобити се. „Ανὴρ ἀβούλος εἰς κενὸν μοχθεῖ τρέχων: |Муж бесовјестан всује се труди трчећи”. Јошт једно: „Καλῶς μὲν τρέχουσιν ἀλλ' ἐκτὸς τῆς οδοῦ: добро трче, али изван пута”. Што ово значи, свак зна. Нађи пре прави пут, пак онда теци. Не млати незрело воће, кад сазре слађе ће ти бити. Не крши гране које ће ти догодине родити.

92

Два путника и сикира

Д

војица путоваху у друштву. Један од њих нађе сикиру, и почне се хвалити

говорећи: „Нашао сам сикиру. Вели му други: „Та, брате, кад скупа путујемо, ваљало би да речеш: нашли смо, а не: нашао сам.“ Јок, неће ови ништа од тога да зна. А кад мало почас, ето ти људи на коњи за њима, вичу: „Сикиру!“ — „Што ћемо сад? — рекне ови — нагазићемо на сијасет! Они ће рећи да смо им ми украли сикиру. — „Што ти мене сад мешаш: Што ћемо сад и нагазићемо? Реци: што ћу сад и нагазићу, зашто и пре ниси хтео да речеш: нашли смо, него: нашао сам.“

Наравоученије

Са свим људма добро је у миру и љубови живити, а с комшијама најбоље. „Бољи је наблизо пријатељ него надалеко брат” вели Сирах. А премудри Исиод стари како нас лепо о овом совјетује: „Ο τις σέθεν εγγύθι ναίει, τον μάλιστα καλεῖν ἐπὶ δαίτα, τοῖ γὰρ εἰ τι σοι χρήμα γένηται, ἄξωστοι ἔκινον: | Ко код тебе близу обитава, тога навластити зови на част, ибо они кад ти што до потребе буде, неопојасани притрче.” И на другом месту: „ἐμμορε τιμῆς ος τ' ἐμμορε γέτονος εσθλοῦ: Получио је чест ко је получио комшију добра”. У Атини то би се најпре питало, кад би се дом или добро какво хотело продавати: какви су комшије? Блажене непорочне нарави оних божјих људи гди комшија свето средство значи! Зао и пакостан оном је најгори ком је најближи; напоље такога из града и села, да људе не трује! Хоћеш ли знати, веле наши добродјетељни стари, какав је ко: не питај надалеко, гледај само како с комшијама живи.

У египетском у отачнику стоји написано да у ливијској пустињи нахођаху се два пустиника, један несторијанин калуђер, а други дервиш мусулман. Ови сваки дан, кад би свршили своје молитве и уређене метаније, пошли би на један недалеко извор по воду; ту, из љубови и ревности к богу, почели би један другог увјештавати да се обрати од заблудженија на прави пут. Но не могући се погодити који је то прави пут — јер би свако од њих хтео да је он сам на блаженом правом путу, а други на проклетом и кривом — реч по реч (као ноти што бива), дошли би од речи на инат, а од ината на кавгу, анатему и проклињање. А кад и ово не би помогло, онда би друг друга с пуним тиквицама воде о главу, и тако би се растали свако задовољан са својом светом ревностију, благодарећи обојица богу што их је укрепио да учине своју дужност, да изобличе нечестије и посраме невјерије. Други, трећи и четврти дан долази дервиш на извор, носећи пуну главу таквих крепких доказа што су му преко ноћ на ум пала, против којих уздаше се да неће моћи други ни уста отворити. Нема онога! Не

може ови више да се стрпи, пође заједно и с тиквом да га нађе у колиби; а кад дође, има шта и видити! Лежи они сиромаш у љутој огњуштини, и једва изговори: „Воде, за живог бога, изгорех и погубих!”

Видећи га дервиш у тако жалосном состојанију, заборави своје аргументе, притрчи с водом и с сузама у очима. „Аман, кардаш,” — викне — „што је то од тебе?” Напоји га, умије му лице и прохлади га, нити је хтео одступити од њега у све време болести његове. По неколико дана почне се монах попридизати. Ал' ево невоље, пређе огњуштина на дервиша. Онда га други не пусти од себе, но с крајњим усердијем и љубовију послужи га за месец дана. Дâ бог те и други оздрави. Тада ти се обојица освесте, и начну овако између себе говорити: „Брате, није то шала, пустиња је ово! Ми смо овде један другом у невољи и отац и мајка. Оставимо ми унапредак сву вражду и инат, и будимо добри комшије и пријатељи!” — И тако живили су потом у великој љубови и миру. На петнаест година после тога умре дервиш Осман, којег монах Патермутије погребе, и с сузама облије гроб друга свога. Но спомињући се своје огњуштине, не сме сам ту остати. Пређе дан хода даље и останови се с друга три одшелника, но сваке године иђаше посетити гроб свога љубимог Османа на дан погребенија његова. Кад то сазнаду други, весма се соблазне и почну сумњати о његовом благочестију.

Случи се да се ови притом престави, и на самој смрти чују од њега ове речи: „Праведни и благи боже, да буде душа моја с душом Османа мога!” Кад други то чују, сасвим га осуде за полутурчина и јеретика, оду у ближњи град питати епископа коптскога (то јест несторијанскога) хоће ли га погребити по обичају цркве своје. Епископ човек учен, и за добродјетељ своју весма оглашен (чујући ово знаменито прикљученије, које сам напише и последним за воспоминаније остави), сам оде на погребеније његово, гди учини једно прекрасно погребноје слово, којег је почетак: „Њест суд мој јако суди ваши, ниже пут мој јако путије ваши.”

Ово ја овде придодајем на боље утврђеније Сербљем од древних времена предраге љубови комшијске.

Примјечаније

Епископ о ком је више реч звао се Амфилохије. Прилажем овде један леп параграф његове предике, у којему он доказује да Патермутије могао је љубити Османа као друга, комшију или сосједу, и како благодјетеља свога, могао је и богу се за њега молити: из овога се толико више познаје доброта срца његова. А бог, сам једини праведни судија, који ће сваком по делу, по совјести и по мери знања његова судити, он зна најбоље што ће с ким учинити, нити ће на то од људи совјета требовати. Даје за пример Мојсеја, који овако говори молећи се богу за Јудеје: „Или прости и њима, или изглади и мене из књиге живота”; даје апостола Павла, који вели да би хтео од самога Христа отлучен бити кад би чрез то могло бити да се Јудеји спасу! Што права љубов неће рећи! Што ли неће поднети! „Крјепка јако смрт љубов.” Ово му је конач.

93 Медвед и пчеле

М

едвед дође к једној кошници, и почне полагано вадити сате меда и

јести. Пчела га једна боцне у губицу, а он се расрди, дигне кошницу и тресне њом о земљу. Онда ти све пчеле раз|дражене ударе на њега, летеше му која у очи, која у уши, тако да он у бежању начне искати себи спасеније говорећи: „Нисам ли ја луд? Не би ли ми боље било претрпити озлобљеније једнога непријатеља, Него с безвременом осветом многе против мене раздражавати?”

Наравоученије

Напрасност, нестерпљивост и неразумна освета весма су многим вредовите. Боље је и озлобљеније гдикоје и обиду претрпити, неголи већу беду себи на врат привлачити. „Два лешника ораху су војска”, вели пословица. „Што марим за тога, не хајем за онога”, док их се накупи сила, пак онда: „Што ћу сад?” Слаби јакому, кад их је много, често досаде. Паметан ни у најслабијему не жели себи имати непријатеља; ко зна што носи дан, што ли ноћ. Боље је имати сто доброжелатеља неголи једног злохотника: „Гортан сладак умножае друге;“ вели Соломон. „А слатка реч гвоздена врата отвара”, — ово је наше.

По вишој части, из самога зла обичаја бива да многи себе за мале ствари, за саме безделице, за нерасудну шалу, за напраситу реч, за печење и којекакво неподобно и непристојно мицање усна и лица, код добрих људи у омразу меће. Но малена је вешт, вели. Ако ће најмање бити, што не ваља, не ваља. Муха, ако и не уједа, а често на образ наскакује, досади нам: боцање бухе нити убија, нити трује, али опет ником није мило. Учимо дакле децу из младости расузденију, и дајмо им на то у себи пример. |

94 Медвед и Циганин

М

едведа питома у ланцу држаше Циганин и вођаше га по пазари, гди,

чинећи га играти, добиваше своје препитаније. Почне медвед молити Циганина не би ли му како могао начинити рогове, говорећи да би му врло лепо стајали, навластито кад се дигне те игра на две ноге. „То може бити, — одговори Циганин — али ваља зато да даш себи одрезати уши.” — „Уши?” — рече медвед, поћути мало и промисли се. „Кад не може иначе бити, — рече — а ти'ајде, нек иду уши.” Стисне зубе сиромас и зајечи, али претрпи. Оде они, нађе некакве рогове, пак ето ти га с сврдлом и сикиром. „Добро да носиш рогове, — вели му међед — а нашто сврдао и сикира?” „Како нашто? Да ти пробушим чело и набијем ротове.”

„Да ми пробушиш чело? Како ћеш ми бушити чело, бушиле ти вране очи! Иди без трага, начаст ти рогови, носи их сам, ја их нећу! Хе, ја луд, и трипут луд! Није ми жао љуте бољетице што сам претрпио, него што сад морам без ушију ходити!”

Наравоученије

Басна не само што је смешна, него нам даје кратку али лепу науку: да нико не жели оно што није за њега, да не товари на се што не може понети, да се не чини оно што није, и да се не меша у оно што | не зна и није кадар. Многи у умереном состојанију доста су се вредни показивали, нити су ружну фигуру чинили: незадовољни с тим хотели су, штоно Латини веле, *per fas et nefas*, а наши веле: с богом или с врагом, навише, пак онда што? Осрамотили смо се!

Нек придодам овде и то: доћи ће блажено време кад ће и Албанези на њиховом језику књига имати. Но они који буду ово лепо дело на се узимати, тојест за пречесно и предраго општество што нибуд писати, нека добро гледају шта ћеду свету давати. Сад на различни учени језици могу се имати, не на стотине него на хиљаде, преизрјадне књиге, зато онде гди се може избирати, паметан избира што је боље. Свак сосуд на оно заудара шта се у њега сипа: ако је вешт благовона, мирише; ако ли зловона, а он смрди. Боље је што не знати него наопако и зло знати.

Сви учени људи врло добро знаду колико је мука, и да се на стотине година време изискује, за искоренити из једнога целог народа нека луда сујеверна и човеческому роду вредителна мудрованија, којима су се материним млеком задојили и напунили, и која су им се у крв и у мозак замесила и претворила. Ласно би било научити људе оном што не знаду, али некдер се нађе ко ће их одучити од онога што знаду. То није могуће,

ван да би свемогући бог чудо хтео учинити. Зато од деце ваља добро почињати. Овде се то може учинити без сваког чудотворенија, правим јестественим начином.

Ево, браћо моја, јошт једна ствар, не знам је ли чуда или сијасета достојна: међу исти просвештени народи има људи који сав живот свој с књигама проводе, пак се од неких њих находе такови да оно што су најпре научили и себи једном здраво у главу завртили, ако ће бити криво, мрачно, неразумително, очевиднога противоречија пуно и, на кратко рећи, сасвим *absurdum*, тојест бесловесно, они се тога држе као слепац плота. А зашто? Низашто друго него само зато јер су то најпре чули и примили. Предлаже им се друго чисто, јасно и не|зловиву детету ласно разумително, које да хоћеду могли би опипати и познати: нећеду, него стоји их вика на све што је ново, горе него на бесна курјака. Дакле, учени и благоразумни у народу, знајући да ћеду богу и будуштим родовом отвјет страшан давати, нек не пазе ником атара, и нека се не боје нити стиде божје истине и правде, нека говоре без пристрастија, нека бодарствују какове ће се књиге деци давати, а они који не знаду, нек ћуте ако хоћеду да су поштени.

Ноћ пролази, дан се приближава: иде Видовдан, Видиће се ко је в е р а, ко ли је н е в е р а! Ми пролазимо, ал' иду други после нас. Ко не мари за последак, о оном овде није реч.

95 Жена и муж пијаница

Ж

ена имала пијаницу мужа, и свакојако се мучила совјетујући га и

увјештавајући га се остави пијанства, чрез које дан о дан потиरे не само дом свој но и здравље и памет, и душу, и тело. А кад већ види да све то ништа не помаже, како га упаци једном да се отреска, ошије и легне као мртав, да га однети у једну гробницу пуну костију, и кад расуди да се је могао наставати и отрезнити, дође гробници на врата, пак стане куцати. Пита он: „Ко то лупа?” — „Ја сам — одговори жена с претвореним гласом — што мртвим|јело носим.” Кад ови почне у мраку око себе пипати, има шта нађи! Главе и кости мршвих људи! Али што он хаје за све то, него каже јој управ: „Ко мари за јело, нека ти отвори. Мени донеси што пити, ако хоћеш да ти ја отворим.”

Наравоученије

И ово је против зла обикновенија, буди у пићу, буди у каквом му драго злу делу. Зато нека деца ови стих Овидијев добро науче и нек се боље њим ползују: „*principiis obsta, sero medicina paratur, cum mala per longas convaluere moras*: Почетку противстој, позно се лекарство готови кад се зло чрез дуга усили закашњенија.”

Кажу наши у Далмацији да се над једним пијаницом упали кућа. Вичу људи споља: „Воду, воду!” А онога изнутра стане вика: „Не идите ми с водом на очи, да вам Божић на зло не дође! Вина мени!”

Али да ко не рече да ја само за смеј и шалу пишем, приложићу нешто мало како инглески Сократ, то јест Адизон, прекрасно доказује какви сојуз овдешње обикновеније с будуштим имаде блаженством: „*The state of bliss, we call heaven, will not be capable of affecting those minds which are not qualified for it; we must in this world gain a relish of truth and virtue, which are to make us happy in the next*: Состојаније блаженства, што ми зовемо небо, неће бити способно дејствовати у они умови који нису приучени за то; ми морамо у овоме свету добити један вкус истине и добродјетељи које јесу за учинити нас благополучне у ближњему.”

Не обичавати се на зло, ово је отрицателно добро, зашто само ово јоште нас не чини да смо добродјетељни, него нас само| чува да нисмо зли; а обичавати се на добро, ово је утврђдателно добро, зашто ово нас чини да у самој вешти бивамо добродјетељни.

96

Кртина и мати њена

ала кртина почне једном говорити матери својеј: „Мамо, ја видим

смокве”, пак опет: „Мени замириса тамјан, а затим: „Мамо, ја чујем музику!“ Онда јој она одговори: „Моја ћерко, тога ништа нема овде гди смо ми, но како ја видим, теби се покварио мозак, кад ти чувствујеш оно што није.“

Наравоученије

Ово је за оне који себи воображавају да знаду оно што не знаду. Да не знамо што нисмо научили, то је природно сваком; али да себе издајемо за учене у чему нисмо, ово не иде управ. Сви ми можемо неке ствари знати а неке не знати; но разуман распознаје што зна од шта не зна, и нимало не сумња. Кад би могуће било да хиљаду година живи, све би се имао чему учити. Оно што сам ја чуо од Кара Мустаф-аге, таква је важна истина да је сви философи морају припознати: тојест, да је сам бог без уштрба.

Пчели и мраву и најмањим црвком јестество је дало знати, без никакве науке, све што им је од потребе. Самом човеку бог то није дао, зашто је његова премудрост нами за| боље судила да се ми од других учимо, не само од људи, него и од пчеле и од мрава. И тако, ко у овоме следује устављенију творца, он се всегда учи, и дан по дан и бољи и разумнији бива, а ко се дени, или се поноси, или се стиди што од другог научити, а он остаје стражњи. „Иже не сабирајет со мноју, расточајет”, вели наш Спаситељ. (Ко са мношвом не сабира и не добива, онај троши, сиреч: губи и оно што има.) А шта се с Христом сабира? Новци? Не, он нити је сабирао нити је имао новаца, но он говори за разум и добродјетел. Ходити по свету² да вас не облада помрчина, учи нас. Свет је просвештеније душе и разума, а помрчина је глупост, навјеженство и без сваке науке лудо варварство. Ко не уме разумно мислити, како ће што разумно и паметно делати? „Нема горих људи, — вели Бако Веруламијус — од оних који се просвештенију и науци народа противе; такови, да могу, сунце би угасили.”

Случи ми се у Црној Гори читати у некој књиги да од свију знања најбоље је човеку знати да ће поћи с овога света с добром совјестију, кад је у општеству у кому је живио своју дужност совршено исполњавао. По обичају, кажем то владики Василију, јер би ме он свагда питао шта сам читао. Сутрадан одемо на ручак у манастир онога истога игумана с ким сам се о дуги приговарао. Овде, за испунити епископову вољу, опет

² *).по свету - по светлости

упитам игумана шта је најбоље знати. А ови, нимало не мислећи, намах ми одговори: „Вера ти бож'а, ако и то не знаш, баш си прави ћук! Најбоље ти је знати да имаш новаца у кеси, а најгоре да нејмаш!” Загрми трапеза од смеја. Мени је пало на ум да му речем: а како је кад имаш у кеси а нејмаш у глави! Али сам премучао, знајући да ко нема у глави, он мисли да има више него сви други. А игуман, дичећи се, пита намесника: јесам ли му како одговорио? „Мајде! (отвешта онај) имаће гди год дође шта повједати. Он мисли гди ми не читамо којекакве књиге, да ми ништа не знамо.” Ево овакови људи, кад | што смешно знаду казати, мисле у себи да све знаду, и мораду тако мислити, зашто не имаду никакова поњатија о оном што не знаду. Природни у њима леп разум, остроумије прекрасно, али је све то како добра земља, но без руку земљедјелца дивја. Нека им се даде наука, бићеду украшеније човеческога рода. „Σοφία μόνη των κτηνῶτων αθανάτων, та μεν γαρ ταχέως αλολεῖται, η δε πάντα τον χρόνον παραμένει: Мудрост је сама од свију имјенија бесмртна, ибо ова брзо нас остављају, а она у све време с нами остаје”. (Исократ к Димонику) А Исус Сирах вели: „Ашче узриши премудра, утрењуј к њему, и степени стез јего да трет нога твоја.” И мало пониже они први к Димонику говори: „Срамота да трговци толика мореплаванија подносе за стећи имјеније, а млади људи ни по суву да неће да путују за побољшати ум свој!”

97
Змија и пила

Змија уђе ноћу уједну ковачницу, Тражећи ту што за јело; нађе пилу и почне

је лизати: окрвави језик, но мислећи да је та крв из пиле, не престане лижући, док себи сав језик не излиже.

Наравоученије

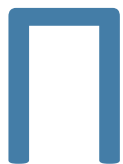
Ово се догађа онима који са своји змијски језици науку и просвештеније народа злослове, клеветајући и посмејавајући им се мисле да њима вреде, ни|ти знаду бедаци да ћеду пре своје једовите језике истрети и у ништа обратити него ће науци наудити. Кад се њихове кости у прах обрате, она ће цветати и победнују пјесан појати, јер она у богу почетак имаде, и с њим вековечно векује. Глупост, варварство и лудо невјежество могу за неко доба на високи престоли седети, круне златне на главам носити и добродјетељ удручавати; но време, које је свачему пила, њихове ће престоле и с њима заједно у прах обратити, и на њиховим истим развалинам, наукам, мудрости и добродјетељи академије и царске градове воздвигнути и утврдити. Језик безумнога што није кадар рећи? Вели да ни бога нејма! Како и зашто? „Растљеша в начинанијах својих.” Ево како: јер безуман нема добродјетељи у срцу своме. Пак што му бива? За неко време превознесе се и узвиси као кедар на дивану, но мало потом, док само мимоиђох, ал' ето ти га нестаде, нит му места ни трага остаде.

98

Аполон и човек лукав

ре христјанства, Аполона су Грци држали за бога, који би им на неизвесна питања одговоре давао и будуштаја претказивао. Овоме Аполону дође један лукав брат за искушати га, носећи врапца под јапунџетом, и упита га да му каже ако зна, је ли врабац жив или мртав, с намјеренијем: ако рече да је жив, да га нама' стисне за врат и покаже мртав. Аполон, познавши | шта је он наумио, одговори му: „То зависи од тебе, ако ти хоћеш, врабац је жив, ако ли ти нећеш, а он је мртав.

Наравоученије

Лукав човек све о лукавству мисли; ваља се с њим добро узети на памет; он и кад спава, све о лукавству сања; његови су послѣ тако замршени да ко га се добро не зна чувати, на коју се год страну окрене, наћи ће се у његовој мрежи. Остроумије и хитрост на добро окренути, а на општу ползу употребити, то се зове мудрост; а кад се на пакост и на зло другима употребљава, тада је лукавство, за које стоји написато: Ров изри и ископа, и паде у јаму коју је начинио. Лисица је лукава, али јој се многе коже продају. „Σαυτὼ κακὰ τεύχει ἀλλὼ κακὰ τεύχων. Κακὴ δὲ βουλὴ βουλεύσαντ: Себи зло кује ко га другом кује, и зао совјет совјетујуштемү је најгори.”

99
Медвед и мајмун

М

едвед се хвалио да је он добре нарави, зашто никакву животињу мртву не једе. На то му мајмун одговори: „Ако 'оћеш ти да си добар, у живе ти не дирај, а с мртвима чини што ти драго.”

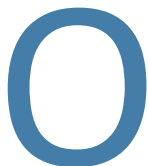
Наравоученије

На исти начин може се ово рећи и оним сујеверним који од живих с неправдом узимају, а мртвим за душу дају.

100
Ован и јелен

вну се досади под властију пастира живити, и тако како получи

способно време, одустане од стада, и удали се у планину. По случају намера га намери на једног здравог јелена, који се удиви реткости прикљученија, то јест видити овна усамљена у гори. Запита га учтивим начином откуд тако и далеко ли мисли. Каже му ован све чистосердечно што је наумио, тужећи се на пастира као на мучишеља који, незадовољан што стриже овце и музе, него их још продaje и сам коље и једе. Осмехне се јелен, и начне му беседити: „Кротка животињо, послушај ти моје речи, ја ћу ти их без икакве моје користи, само из пријатељскога благоохотства, за твоје добро говорити: колико год пастири продају и кољу овце, опет ће њих више на свету бити него кад их стану курјаци клаши. Ти видиш моје рогове колики су; и много већи и јачи од твојих, и опет да ме честократ ноге од курјака не спасу, ништа ми не би рогови помогли. Овце без чувара и пастира, то је толико колико да их није, а ти ако мој доброжелателни совјет не послушаш и не вратиш се сместа к стаду, ти ћеш с твојом погибелију, како те први курјак сусрепне, мојих речи истину познати.” Онда му ован захвали, и са всевозможним скоротеченијем дође у стадо.

Наравоученије

Људи без потчињенија, без владјетеља и без крепких закона пре али после мораду пропасти, и што је горе, сами су себи курјаци. Гди хоће сваки да заповеда а да не слуша, ту ко је јачи он је и старији, а без добра воспитанија и без науке, који је најјачи тај је и најгори. Владјетељ без нужнога вјежества и мудрости низрињује у пропаст погибели оне којима влада и себе с њима заједно.

101

Зецови и лисице

З

*ецови објаве војну орловом, пак пошљу звати на помоћ лисице, а ове им**одговоре: „Кад будете имали војну с кокошима, онда ћемо вам ми помоћ дати; јер ту знамо да ћете и ви шта моћи исправити.”**Нравоученије*

Добро ваља сматрати с ким се ко хвата, зашто у чему ко није кадар најпре сам себи помоћи, нека се на туђу помоћ врло не ослања.

102 Косу кавезу

Косу кавезу не хоћаше обдан појати, но само преко ноћи. Упитају га зашто

то чини. „Обдан појући, ухватили су ме,” — одговори он — „зато сам се од тада научио памети.”

„Безвремено и касно, добра косовицо,” — реку јој — „сад слободно поваздан пој, немаш се већ чега бојати.”

Наравоученије

„Παθὼν δε νῆπιος ἔγνων: Кад пострада манит, онда зна,” вели Исиод. После боја с копљем у трње!

Прародитељни грех, штоно зову, ништа друго није него незнање. Само дај да расудимо ово, пак ће нам ова вешт јасна бити. Кад се ко да или од другогa обманути или се сам собом превари, он то не чини нити из злобе нити из лукавства, него из недостатка или из недовољног проницателства ума, а то је исто и незнање. Наши, дакле, прародитељи, у свом првом состојанију безлобија, нити су злобе ни лукавства познавали. Дође, вели, змија, и облести Еву, а ова са свом неисказаном својом љубовију к мужу свому, прелаштена будући, препаста и њега. Њихово непослушаније сасвим је основато на незнању, јер да су они знали шта ће се из тога родити, не би се преварили: ево, дакле, како је незнање први прародитељни грех. Што велимо да се сви људи у прародитељном греху рађају, то ако хоћемо разумно да толкујемо, ништа није друго него незнање, јер сви што нас је год на белом свету, кад се родимо ништа не знамо. Ми кад велимо да за грехе наше страдамо, то толико значи да за наше будалаштине и незнање злопатимо; зато и фарисеји слепорођеном веле: ти си се сав у греху родио, тојест не само у незнанству ка' и други људи, него јоште савише и слеп. Ко се глув роди, мора нем остати, зашто не чујући речи не може их ни научити; а кад би се оваки јоште к тому и слеп родио, шта би онда научио? Ништа.

Кад велимо да нас је наш премудри Спаситељ избавио од прародитељнога греха, ништа друго не велимо него да нас је ослободио од незнања, да нас је извео из таме у свет, да нам је дао право бога познанство, и да нам је показао не само с својом науком него и с својим примером пут к совершеној правди и добродјетељи, тојест к царству небесному. Откупио нас својом пречесном крвљу, како иначе разве ако познајемо ону истину и ако сљедујемо онима добродетељма за које је он не само изагнат, псоват, поруган, попљуван и бијен био, него и најпоследњу капљу крви своје излио? Ко год

дакле вели да је Христос за њега своју кров пролио, а он се истине боји, на њу мрзи и гони ју, за привремену корист лицемерствује и лаже, трбух и сласти своје правди и добродјетељи претпочитава, у глупом сујеверију, у лудом тврдоглавству и самовољном незнању лежи и остаје, он се ужасно вара, и у прародитељном греху, тојест у незнању, својевољно остаје. Ако ли је ко пак много учен, искусан и остроуман, а зао, пакостан и лажљив, он је подобан једном који види, чује и говори, али кад му је покварен мозак, све му је оно залуду. Злоба, покварено срце и развраштене нарави љуто ослепљавају човека, и не даду му знати оно што је најнужније и важније, тојест добродјетељ, без које сва наука, остроумије и вредност на зло се употребљава и преокреће.

Зато, дакле, предрага јуносте, учи се, вразумљавај се и умудравај се; али у исто време сва твоја наука, разум и мудрост, исте твоје игре и забаве нека су неотлучно свезане и соједињене с чесностију и с добродјетељију, без којих добро | знај да највећа мудрост ништа није друго него највећа и крајња слепота и лудост. „Μισώ σοφιστήν ὅτις οὐχ' αὐτῷ σοφός: Мрзим мудраца који себи није мудар.”

103
Ловац и дрвосечац

Ловац, здраво вооружен, хођаше по гори за ловом. Упази из далека дрвосечца, и за показати му се да је јуначина, упита га зна ли гди коју пештеру гди лавови стоје. „Иди све том путањом,” — каже му они „пак ћеш брзо к једној доћи.” А кад ови то чује: „Ха, ха! Нешто сам заборавио”, рече, пак беж' натраг.

Наравоученије

Ово је за оне који кад стану говорити, страха их је слушати шта они нису кадри рећи и исполнити, а кад се к делу дође, а оно: смућкај па проли. А Греци веле: Тресу се планине, родиће се миш.

104 Рибари

Р

ибари, извлачећи мрежу из реке, осете да је врло тешка, почну викати и

скакати од радости, ублажавајући дан и срећу своју. А кад једва извуку мрежу, нађу у њој наместо рибе великачак пањ и мрежу сву скидату. Онда почну псовати и проклињати таку срећу. „Немојте, браћо, — рече један од њих — ви добро знаше да су радост и скорб две сестре које једна за другом долазе, ви сте се малопре одвећ радовали, време је да мало и поскорбите.”

Наравоученије

Прекрасна наука даје нам се овде да себе у свачем умеравамо, у благоденствију да се не гордимо, нити пак у злополучију да се очајавамо. Ко би рад да је всегда весео, подобан је детету које, како се наједе, ни за што друго не мари него да му се играти, јер детињска памет није кадра за послерад мислити. Трудити се и мучити да што научи, то је њему неугодно и противно, нити оно мари да зна да кад дође старост пита: гди ти је младост? На исти начин и човек који ништа друго не би рад него само да је сит, у сласти и весељу, он мора мислити да је само за ови живот создат као и остала животиња; а иначе би се здраво замислио кад би му пало на ум да ћеду га онамо питати шта је овде чинио.

Но баш кад би били само за ови живот створени, опет непрестано весеље нити нам је могуће нити што ваља. Всегдашње почивање без никаква посла и труда не само што нејма у себи никакве пријатности, него је и савише смрдљив жи|вот. Ко себи икада не да огладнити, не само што не чувствује какова је сладост хлеба, но јоште к тому сва јела што силом трпа у се њему су отров. Ко никада није чувствовао горест скорби, он није кадар ни праву сладост радости чувствовати. Ко хоће да је његова радост словесна и разумна, а не само чувствена и скотска, он се мора за многе ствари скорбити, старати и трудити.

Давнашњи Јелини, и не имајући такова чиста поњатија о вечном животу какова ми имамо, само за оставити поштено и славно име за собом, послушајмо Еврипида како су мислили и говорили: „Εἴη δὲ μοι μῆτε χρυσός ἐν δόμοις, μῆτ' Ὀρφέως κάλλιον υμνήσαι μέλος, εἰ μὴ 'πτόημος ἡ φήμη γένιτό μοι: Нека ми нејма ни злата у дворови, и од Орфеја лепшу нек не појем песму, само знаменито име нек ми буде!” Питају младога Темистоклеа његови врсници зашто је постао тако замишљен и од свих забава и весеља престао, који је узрок толике промене. „Ах, браћо”, — одговори разумни младић — „Милцијадове победе ни спавати ми не даду!”

Навластито у садашње просвештено време, кад се сами цесар толико труди и зноји, нити довољно сна себи даје за дати царем приклад како се царствује, може ли ко тако худо мислити да је само за трбух на ови свет дошао, и да је на какво достојинство возведен само да може већма тело своје упокојити и насладити? Пролазе и пропадају она времена мрака и варварства кад се је сва слава и величество у коњи и у интови држала и находила. Сад се ови обичај уводи, и оваки закон узакоњава: колико ко в е ћ у чест од општества жели и изискује, толико више ваља да се труди и да се стара да је заслужи.

Радост и скорб две су сестре, вели наша басна. Сад да видимо која је од њих паметнија. У радости и благоденствију човек заборавља себе и бога. А друга сестра што чини? „Помјанух бога во скорби мојеј и' возвеселих сја”, вели пророк. Није ли ова паметнија? Премного! Творац премудри таково је расположење у јестеству учинио да најчувствитељњејше сладости чувства најкраће су. За колико осећамо сладост јела и пића? Само док нам кроз грло прођу, пак ту ти им конач. Свака радост у којој срце, разум и душа учистија нејма, бесловесна је, и како брже дође, тако је и нестане. Напротив, чиста совјест и блажено спокојство срца тако су тихе вешти да се једва чувствују, али могу пребивати с нами док смо год живи, и на самој смртној постељи не остављају своје љубитеље. Сладост пак и радост која се у благотворенију и добродјетели наводи, она је сасвим чрезјестествена. Нека добро ово приметимо: добри човек, баш и кад страда и злопати за своју добродјетел, и тада се радује и весели (ако је само његова добродјетел нелесна и права). Ова дакле радост мора бити вечна, како је и сам бог вечан, у коме она свој извор и почетак има.

105

Стара лисица и курјак

Стара лисица сретне курјака. Ови се залети на њу, а она га почне молити да

не дира у њу бедну, стару, која нејма ништа него кожу и кости. „Ако ми кажеш три истине”, — рече јој курјак — „које ћу морати веровати, пустићу те.” „Прво” — одговори лисица — „проклињем час кадсам те сусрела!” — „Добро, то ти верујем.” „Дру|го, ако те други пут сретнем, желим да те слепа сретнем!” — „И то морам веровати.” „Треће, да бог да да пропаднеш и да те нестане, да те ја ни слепа више не видим!” Насмеје се курјак, пак је пусти.

Наравоученије

По вишој части, људма истина није мила, зашто нису такви какови се чине. Ако нам није драго да се говори о нама да смо какви смо, срдимо се на себе зашто смо таки а не онакови за какове би ради да нас људи држе и проповедају. Ако ли нас пак ко из злобе, зависти или незнања оговара и туђа парчета нами пришива, кад ми само знамо да он лаже или да се вара, то је нами доста, начаст му његова лаж, а завист и злоба највише мучи који је у недри носи.

Давно је речено: ко ће свету уста запушити? Ово није могуће. А да сами себе исправимо и да будемо добри ако желимо за добре почитовани бити, ово можемо, о овом дакле да се и старамо. Нико није толико богат за подмитити цели народ да не говори оно што мисли. Правда да другда лаж отме мах и чини се као да надвлада истину, но не бојмо се, лаж кад год буде, она мора пропасти. Али ће рећи ко: учтивост изискује да се свагда не говори оно што јест и оно што ко мисли. То се зна, али, против тога, кад се о исправљенију човеческих нарава говори и пише, ваља право казати да је много бољи они народ који поштење, правду, истину и чистосердечност љуби, неголи они који све ове божествене добродјетељи спрема учтивости за ништа држи и попира. Што би било од карактера оних људи који би за закон узели да за љубов к учтивости и к худим комплиментом ваља ла|гати, као црв по блату милити, и у све време живота взајмно варати се и заслепљавати? Учтивост, кад проиходи из доброхотна, човекољубива и благородна срца, лепа је, красна и општеполезна добродјетељ; а кад излази из худа, притворна, лукава и лажљива срца, онда је и сама згадљива и непотребна. Не, браћо Србљи гди сте год, немојте да се о вама рече оно што је Солон неким у своје време говорио: „Υμῶν δ' εἰς μεν ἕκαστος ἀλώτεκος ἵχνεσι βαίνει, σύμλασιν δ' υμῶν χαῖνος ἐνεστι νόος, εἰς γὰρ γλώσσαν οράτε καὶ εἰς ἔπος αἰόλον ἀνδρός, εἰς ἔργον δ' οὐδὲν γιγνόμενον βλέπετε: Од вас свако до једнога лисичјим трагом

ходи, и у свим вам што вас је год слаб се наводи ум, ибо на језик гледате и на реч шарену мужа, а на дело никакво што бива не сматрате.”

Но ово што ћу сад рећи добро знајмо. Није могуће да је човек управ добар а да није у исто време и учтив; њему је природна и својствена учтивост како год телу сен. Расудимо само: учтивост је да у опхожденију друг другу угодни и пријатни бивамо. Сад, онај који је свагда готов и рад сваком по сили својеј помоћи и добро учинити, је ли му могуће да без узрока и радо кога либо речма увреди и озлоби? Његово прекрасно и благородно срце, које не би радо увредити ни мравка у трави, може ли озлобити слаба, сироту, дете или жену? Никако! Овакови ни на што не може мрзити, разве на јавно општевредовито зло, а то мора ако је управ добар. А учтив и слаткоречиви комплименташ, без добра срца, ништа друго не чини него лаже. Шта ће нами икада помоћи „слуга покорњејши и понизњејши”, који кад нам до невоље дође, неће се ни кренути ни помаћи с места? Помози ти брату своме, човеку, у потреби, пак ти њему реци по старински: „добро дошао, брате”, и „збогом пошао.” Помози и помажи колико можеш, и нек се радује срце твоје помагајући. Зашто, помоћи, то је божје и божествено дело. Убога удовица која је за сиромаш два новчића 150 дала, више је по свидјетелству преблагословенога Спаситеља дала неголи сви богатци, зашто је дала све што је имала.

Славни карактер једнога народа у томе се состоји да су сложни на добро, мужествени у потреби, верни један другом, послушни законом отечества, трудољубиви, трезвени, чистосердечни, правде и поштења љубитељи, који претпочитавају чест привременој користи, и воле живот изгубити него поштено име. Овакови су достојни имати просвештена над собом цесара, зашто га умеу познавати и слушати, и заслужују не само његову љубав но и почитаније. Права љубав не може бити без почитанија, а истинито почитаније нејма места без добродјетељи. А добродјетељ изискује здрави природни разум, који кад се јоште с науком соједини, онда оставља онај божествени венац који краси и увенчава словесну душу. Из овога се види, као сунце на небу, да ниједан народ нити је био нити ће бити славан без науке и добродјетељи.

106
Комарац и во

Комарац стане вољу на рог, пак мало почас рече му: „Ако сам ти тежак, а ти

ми кажи, пак ћу отићи”. „Ти мени тежак? Ја те и не осећам, колик' да те и није на свешу”.|

Наравоученије

Ово је за оне који о себи одвећ много мисле. Човеку је од јестества усађено својељубије, а што је год од јестества, кад се само разумно и пристojно управља, добро је и нужно. Љубећи човек себе с разумом, од свакога се зла уклања и чува; желећи да му добро буде, мора добро творити; и зато у каквом се год состојанију и званију наводи, буди у земљедјелству, или рукодјелију, или науци, или у служби општества, од дан до дан к већему совершенству сили се и тежи.

Но ово разумно својељубије ваља отличавати од самољубија, и чувати се да се прво у фторо не преобрати, што се врло ласно догодити може, пак онда човек самога себе почитујући и љубећи, а за друге нимало или одвећ мало марећи, не само што се срамоти, него и савише праведно негодованије и мрзост других на себе навлачи. Ако ми себе како надлежи љубимо, зато исто и самцато ваља да сваки труд, прилежаније и подвиг употребимо да нас многи радо имају, љубе и почитују, а к томе иним путем не можемо доспети разве општество у којему живимо како себе и, гди надлежи, више него себе почитујући, љубећи и о његовој општеј ползи трудећи се. Разумно, дакле, својељубије мати је добродјетели, а из лудога самољубија рађа се свака будалаштина и злоба.

„Ко се одвећ хвали, они се завали,” — лепа пословица! Хоћеш ли да познаш, вели, ко је будала? Ко се хвали са својим истим будалаштинама. један Албанез јаничарин дође у Босну. Зна понешто српски, али мало, и хотећи да каже Бошњаком да је он страхан јунак, запита их како се у Босни зове онај ко чини све што он хоће? „Огурсуз”, — одговоре Бошњаци. — „Ха, море, огурсуз, да знате да сам ја велики огурсуз!” — каже им Албанез. — „Вала и јеси и бићеш”, — одговоре други, смејући се.

Кажу за два просјака да су се пред једни врати инатила ко ће од њих пре искати. Онда старији млађему рече: „Ти што си јуче постао просјаком хоћеш да се са мном барабариш кога су отац и дед просјаци били! Јеси л' чуо?” Ово се сваком мора видети смешно, но тако је самољубије: ослепљава нас ужасно и чини нас да себе похваљујемо онде гди би дужни били окајавати се и на саме себе срдити се.

Цели народи поносе се и хвале с враждем, с мрзостију и с гоњенијем која су њихови стари другима наносили, и тако и своју децу истом враждем напојавају. Заисто, крајњега, не велим посмејанија но сожаљенија достојан је човечески род! Колика зла страда од којих би сасвим слободан могао бити да је довољно паметан и праведан? Руга се комшија комшији, село селу, вилајет вилајету, и сви народи један другому. А зашто? За слепо самољубије. Колико крат кад смо при трезвеној памети стидимо се и срамимо сами од себе, похуждавамо се, и да можемо попљували би се како могосмо то рећи или то учинити! Рекао би као да су два срца и две душе у нама, једна сва на зло склоњена, а друга, сирота, хотела би нешто добро, али нејма власти, јер је она зла сву силу над њом преотела. Ово је што они божји апостол говори аки за себе, но у самој вешти за човечество. „Видим” — вели — „други закон у удесјех тела мојега, који војује против закону ума мојега, и чини ме творити оно на што мрзим и часа се морам срамити”. Зато, дакле, имајмо бодро око сврх себе, не дајмо места у нама слепоме самољубију: „друг друга честију бољша себе творите; смиријай себе вознесет сја”. И држимо ово за небесно изреченије и закон: да је онај најславнији народ на свету који је најпоштенији и најдобродјетељнији. |

Мишеви и прапорци

М

ишеви нађу негде два прапорца, пак учине сабор и начну се

совјетовати на што би их употребили да им полезни буду. Неки реку да их привежу старешини на врат или за реп да му звече и чине поштење. Старешина обаче захвали свима за такову учтивост и отменост, али у исто време умоли од себе таково поштење с којим не би се никад могао из рупе помолити да га мачак не чује.

Напоследак, падну на то умишљеније да их домаћем мачку привежу на врат; ал' ево невоље: неће нико на се да прими ову чудновату експедицију. Стари шиљу младе, а ови сви у једно грло с заклетвом утврђавају да они дужно к својим старешинам високопочитаније никад и нипошто неће за леђа метнути, нити ће таково важно дело, које онима припада, на се узимати.

Наравоученије

У сваком совјештанију о предузимању којег нибуд дела, прво ваља размотрити је ли то возможно, и ако јест, не отлагати; што год мора бити данас, то је сутра у невреме. Мишеви нису посмјејанија достојни зато што нису јошт мачку прапорце на врат обесили, него што су се о њима невозможном делу совјештавали. Притом, не ваља у слабост падати и оно што је могуће за немогуће примати.

Многа су се општества у свих народи сачињавала, сва с таквим намјеренијем или под видом таква намјеренија да ћеду свему народу добро какво учинити, пак мало помало составили су особито (да тако речем) тело у телу и општество у општеству, а потом, сопственим самољубијем заслепљени, не само своју особиту корист општој ползи претпочтели су, него и са штетом и вредом великога општества и народа своје су мало општество утврђавали и обогаћавали, а велико варали, заслепљавали и, кад је до најпосле било, ногама газили, утњетавали и попирали. Такви су били маги персијски, брамини индијски, бонци хинески и јапонски, јерофанте египетски, ламе татарски, књижници и первосвештеници јудејски, и прочаја. Ко би икада не само рекао него помислио да ћеду насљедници оних првиххристјанских пустињика и монаха такви с временом постати да први у народу ишту да буду, а неки од њих да ћеду живе људе за Христову (како они веле) веру пећи и на парчета сећи? Ово су само они кадри чинити који се од свега човеческога рода одрекну и одметну, и сасвим шта су и откуд су произишли забораве и из душе изгледе. Ево шта бива из раздјеленија људи, који не ваља да су раздјелени!

Зато, о пречесно општество човеческогарада, а навластито сербскога, за кога ја ово пишем, послушај ти глас човечества, свети глас јестества, а то ће рећи глас божји! Не раздељујте се и не мрзите се између себе за цркве грчку и латинску. Церков је Христова, а нити је грчка ни латинска; него само гордост и инат и злоба увела су ова имена, разделила и омразила толике поштене и блага срца људе. И различни народи под једним просвештеним и законом царем једно су општество и фамилија, којима је отац судија и архипастир \ цар. Управитељи, судије, официри, војинство, епископи, свештенство и сви народи, све је то једно тело, једна душа и једно свето општество којега је свештена глава цар. Сва друга општества која себе раздељују од овога великога и светог општества, и који се између себе само (као пустахије на вашару) разумевају, и којих интерес није всеопшта отечества и народа полза, просвештеније и благополучије, или нек се врате откуд су изишли, сиреч у народ, и нека гледају како ћеду му бити на дјејствителну ползу, или нек траже себи места гди нема људи.

Примјечаније

Неће ми се нико чудити што ја о подобној материји толико говорим, ко зна колико множество поштена иначе и избрана народа у Славонији, Хорватској, у свој Далмацији до Албаније злослове се и мрзе само за бездјелице: они једе жабе и корњаче и пуже, а печеном прасету нико и невешт, јер га сви радо једу. У светом евангелију стоји чисто и јасно написано: да што год у уста уходи, сиреч што је коме пријатно и што он може јести, то га никад довека неће осквернити, него зле речи кад из уста излазе, оне скверне и погане човека. Али кад бог да те се послуша евангелије, онда ће пропасти они који су свој кавги криви. |

108 Рис и лисица

Р

ис састане се негде са лисицом, пак нама' почне о својој кожи говорити,

дичећи се и поносећи каква је лепа, глатка и шарена! „кад год дођем” — каже — „на који поток за напрати се, не могу доста да се нагледам моје красне коже! Веруј ми, секо, да сто очију имам, имао бих шта гледати.”

Досади се већ лисици и догрди све то пак опет то слушати, пак му рече: „Кажу ти мени, мој брајко, имаш ли ти толико разума и памети да учиниш да та кожа на вашар не дође? А без тога, колико је она лепша, толико горе за те! Моја нити је лепа нити шарена као твоја, но ништа мање сваки ми час глава на концу виси, а ради шта? Ради коже!”

Наравоученије

Одавде нека себи узму прекрасну и преплезну лекцију девојке, а најпаче оне које мисле да су лепше него друге: нека се из младости не залуђују у своју мниму лепоту, добро знајући да колико су лепше и присталије, ако не буду имале довољно памети, благоразумија, стида и чесности, толико горе за њих. Свак се лакоми на лепу ружицу, а како увене, и не обзире се на њу, баца је под ноге. Лепота је сами вид који данас јест а сутра није; а добродјетељ је онај пријатни мирис и прекрасно благоуханије које не оставља човека не само у старости него и по смрти. Она је девица управ лепа која је разумна, трудољубива, вредна и поштена, и која жели само једному лепа да буде, но лепа и у самој старости; а ово лепота не даје, но взајмна љубов, света верност и добродјетељ. Бедна, худа и срамотна вешт видиш здраву-читаву жену која ни о чем не мисли него о беспослици, о шпациру, о огледалу и о хаљинама, као да је бездушна лутка а не разумна сатвар с словесним обдарена духом. Всконечно растљеније поштених обичаја наводњава и потопљава једно општество гди се жене из младости беспослици, раскошу, бестидију, злонаравију и сујетним украшенијам науче и предаду. Жена мудра и добра окренуће мужа свога на добро, ван да је сасвим скот; а зато она која је паметна гледа за кога ће поћи, и мужа себи жели и верна друга, а не луда ветрењака и цифраша. Чесној и разумној жени нико јој није добро дошао који јој дође улагивати се, говорећи јој да је лепа, и пред њом посмејавајући се другим женама које ту нису.

Женски полу, предраге кћери, слатке сестрице, миле љубезнице, пречесне и свете родитељнице човеческога рода, ви међу христјани нисте у затвору као хуре робиње, слободне сте, повелителнице сте, употребите само на добро вашу слободу и вашу

кротку и слатку власт! Све о вама зависи. Ако ви будете поштене, вредне, благодарне и просвештене, и ваша ће деца бити, ако им само ви будете богиње мудрости, како сте им и рожденија. И тако цели ће се народ чрез вас просветити и прославити, и тада биће вама „чест и слава и поклоњеније во вјеки вјеков, амин.”|

109 Храст и трске

Храст силним ветром искорењен и оборен, падне у реку. Почне га вода

носити покрај трсака. Онда он упита трске: како то бива да оне, танке и сладе, при највећим ветрови остају на свом месту, кад силни храстови ломе се и падају. „Ми се крепчијим и јачим од себе не противимо“; — одговоре трске — „него се уклањамо кад на једну кад на другу страну, и тако остајемо читаве, а ви велики, противстојећи силнијим од себе, није чудо да падате и сокрушавате се.“

Наравоученије

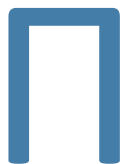
„Господ гордим противит сја, а смиреним дајет благодат.“ Не разумева се овде да човек до саме худости смирен мора бити, него да је разуман и да зна чему и кад је потреба противити се, гди ли пак и пред ким смиравати се и покарати: једно и друго у невреме бива погибелно.

Ово нам лепо каже наша стара пословица: „Нити буди овца међу курјаци, нити курјак међу овцама.“ Како цело општество, тако и свак понасамо, кад се с здравим разумом и мудрим совјетом не управљају, нужно морају злоупатити и пропадати. Опстојателства се случавају многочислена и различна, нити је могуће свима правила прописати, но ово је поглавито и всеопште правило: да се свако општество стара искусне и добродјетељне поглаваре имати, с којима у потреби да се совјетује и да их слуша; а свак понасамо нек се не стиди од разумних совјет искати и примати, и нека добро гледа зашто неразумни злоупате, зашто ли паметни добро стоје и мирно живу. Не желимо да смо свуда зејтин на води.

Путници и топола

утници на врућини дођу под велику Штополу у хлад, и ту отпочишу. А

полазећи реку: „Штета да тако велико древо неплодно и бесполезно тако стоји!” „Видите ли какви сте ви нерасудни и неблагодарни људи! Мене, која сам вас у мојеј сени упокојила и прохладила, која вам у зиму дрва за грејање дајем и грађу за домове ваше, бесплодном и неполезном наричете! Ни за што ли не мислите него за трбух! Ви мислите да сте сами на свету, но знајте да кад би очи ваше могле видети, ви би се ужаснули колико се милиона животни само с мојом кожом хране!”

Наравоученије

Велико ће добро роду сербском учинити ко преведе на наш језик малу Рафа физику што је за децу на немечком језику издата. Сулцорова „Размишљенија о чудодјејствијих божјих у натури” неискazано би добро било да се народу сприопште; јошт која овима подoбна књига; а потом једну накратко |свију народа историју, с њихови обичаји, закони, прављенијем и састојанијем земље и мора, плодородијем и трговином. Нека буду ове вешти препоручене општега добра роду желатељем. Ни на који начин не може човек тако дјејствително о суштеству, о мудрости и о благодати бога творца уверен бити, као кад премудра дела божја у натури размишљава; и колико боље ова познаје, толико у веће богопознанство и просвештеније долази и бољи бива.

Историју знати, то значи знати с чим се је род човечески ползовао и благополучан био, с чим ли се је покварио, повредио и у несрећу падао и пропадао. Како Греција, — шака људи! — сложна и соједињена монархије света чинила је пред собом трепетати, а несложна сама је себе разрушила. На исти начин и сви прочи народи. Босна хоће свога краља, Србија своје деспоте, Херцеговина свог херцега: дође Турчин пак све у торбу.

Знати законе и обичаје других на свету народа, то је знати шта је при њима добро и паметно, шта ли је зло, лудо и смешно; кад туђе познамо, онда ћемо моћи и о нашим судити како иду: управ, или наребарке, или сасвим настрашке; пак онда, што познамо да је добро, држаћемо, што ли нађемо да нам није на добро, зашто не би одметнули? Браћо мила, овоме се није нимало чудити, јер се сваком на свету случава да нико своје будалаштине, којима је од детињства обикао и које су му се чрез дуги обичаји у јестество претвориле, нипошто за будалаштине не држи, а кад их позна топрв у другима да су такове, пак их после нађе и у својеј кући, онда се истом освести, пак начне викати: гони и терај напоље! У неки мести да се поштен човек усуди и рекне да није никакав грех јести пуже, жабе и корњаче, би се нашао ко би га заклао како год

пиле, пак би га тај дан свештеник његов пречестио, и би му јошт рекао: „Светао ти образ!”

Али мал' не заборависмо нашу басну. Но топола ми је крива, и на ови ме разговор навукла с своји милиони које с кором својом храни; но ово| ће свак наћи у вишпереченој књижици кад се преведе, а ми сад хајдемо к басни.

Топола право има што укорава оне путнике како не само неблагодарне него савише нерасудне и несмислене, којих памет нимало им даље од носа не досеже да расуде да нити је све што је год на свету за самога човека, нити пак и оно што је за њега да не може и не мора бити за сами самцати т р б у х! ја мислим (а наће се јошт ко да овако дума): да нејмамо ништа него трбух, хвала ти лепо, боље би било да ни њега није! И нека ко не мисли да сам ја трбуху непријатељ и злотвор; свима част и поштење и с мојим заједно, али посвирај пак и за појас задени; не ваља да он мисли да је он сам на свету.

Овде се допада једна лепа арапска историјица. Баш кад ми паде на ум, казаћу је. Један пустињак дервиш, именем Абдул Ибраим, пође из Анатолије на Меку да постане хаџија, прелазећи нека прекрасна места, у којима све горе и холмови и међу њима цветуће долине саме собом бјаху насађене и покривене преизрјадними плодовитими дрвесама које анатолска земља рађа; ту су маслине, смоковнице, финики, шипци гранатски и слатке наранџе; потоци кристаловидни, свуда протичући, туда шуште и к покоју маме, разни видови птица ту поју, цвети лимунски и ливадни сав воздух облагоухавају. Наш Абдул Ибраим мисли у себи: нисам ли ја како у рај дошао? Али опет неће да верује, зашто добро зна (јер је тако чуо) да је рај негде на другом месту. Ништа зато, он на сваком поточићу пере се и метанише, једе до ситости кад једно кад друго воће, као у неком восхиштенију восклицављући: „Боже, благодарим ти што си оволике сласти за човека створио!“ Идући напред, дође у један вилајет гди је војска и битка била. Ту курјаци једу убијене људе, и захваљују богу што је и саме исте људе за њихову храну створио. Бежи сиромаш Абдул Ибраим другим путем, кад ето ти види негде одерата курјака гди га једу орлови, захваљујући богу што је курјаке за њих саздао. Мало потом намери се негде на убијена орла, кога већ црви једући међу собом говораху: „Дивно чудо, и сами високопарни поднебесни орли за црве су на свету!” Сад се топрв наш пустињак опамети кад му падне на ум да и његово тело од црви неће утећи, да није истина да је бог све за самога човека створио.

Из овога можемо ласно закључити да онај који ни на чему другоме него на јелу и на пићу, на покоју и на сласти богу благодари, не познаје како надлежи ни себе ни бога, јер му не захваљује него на чему и сва проча животиња да зна би му захваљивала. дужни смо славити вечнога творца и за воздух којим дишемо и за воду којом се прохлађавамо, но ови су дарови општи и животним дати; по превосходителству обаче на благородном и високом дару словеснога разума и бесмртне душе, која је способна све то већег просвештенија, богопознанства, науке, правде и добродјетели, ове су саме вешти које нас од бесловесних животиња отличавају, на њима смо дужни богу благодарити. А само тада пристојно благодаримо кад ове дарове како на своје време и вечно, тако и на опште добро употребљавамо.

111

Човек убог и жена

Ч

овек убог разболи се тешко, и не имајући се с чим лечити, нити лекаром

плаћати, рече жени својој да оде у један манастир и да се заветује у свету обитељ дати сто волова ако | јој муж оздрави. „Та мој човече, а да ако бог даде и ти оздрави, гди ћемо ли толику силу волова нађи?”

„Бре, иди ти и учини што ја теби рекох; нек' дер се ја само подигнем, а за остало ћемо ласно. Ти си проста жена, зар ти мислиш да бог мари за коње и волове? Калуђери би само у том преварени били, а малом ли су зар и они преварили? Залуду се чине свеци, ја ти задајем моју верицу да нису баш колник' ја и ти, ван да су по том што се боље од нас хране. Иди већ, не оклевај, велим ти! Јаој! И гледај да што оправиш пре него издахнем, јер после, бојим се, нећеш ми моћи ништа помоћи: ако што на овом свету лажи не помогаше, на оном знамда не пролазе. Овде гди су и молитве за новце мора се, моја жено, лагати кад новаца нема. Ти знаш да ко не плати, никада му имена у цркви нећеш чути.”

Нравоученије

„Δεὴν λενίε ἦτις κακὰ πολλὰ διδάσκει, ψεύδεται τ' ἐξλαάτας τ' οὐλομένους τ' ἐρίδας! — виче Теогида: Бедно сиромаштво, које многим злом учиш, лажама, преварама и погибелним кавгама!” Рано ваља ранити и касно легати ко жели да му сиромаштво у кућу не дође. Сиње море ваља препливљати и високе прелазити планине за утећи од овог зла и напасти, од којег нико нас није кадар сачувати него разумно трудољубије и умерено живљење. Трудољубије кад се с умереностију | сачета, прекрасна чада рађају: здравље и тела крепост, правду, поштење и слободу. Ко ником није дужан и с својим трудом праведно живи, он је доста богат и слободан.

А кад је већ ова басна за калуђере споменула, и ја ћу нешто о њима проговорити, који сам неколико година гледао што у Далмацији, у Босни, у Херцеговини и у Албанији и на сваком месту, гди могу и смеду, чине. Пак, ако је добро, а оно нек стоји; ако ли је зло, време је већ нек се људи зла, барем колико могу, избављају. Навластито у Далмацији, гди за каменита места не имаду људи ни земље за орање, гди више него половина народа по неколико месеци гладује и с којекаквим корењем живи: кад му оно мало жита доспе, навале не само домаћи него и са страна калуђери и фратри, и с гувна разграбе му храну. Кад се вуна стуже, ето ти калуђера! Кад масло и сир пастири, и од својих уста штедећи, за зиму сабирају, ето ти њих! Кад се виногради беру и маслине купе, навале са све четири стране! Кад људи по обичају свога свеца славе и

тада себе многи затиру, видиш истом по чопор калуђера, пак да хоћеду само да једу и пију као и остали људи, пак да иду својим путем, нека би! Али они тада записују, немилостиво и бестидно ишту саландаре, проскомидије, поменике, вола, краву, а од сиромаша овцу, јаре или, ако ништа, — чарапе; он мора што откинути, да му није залуду пут.

А у турској земљи што чине, то није ни за описивање! Но рећи ће ко: силом не отимају. Горе него силом, зашто у име божје отимају, а сиромаш прости и невјежа човек боји се да га не покара бог ако калуђером не да, јер је тако од њих из детињства научен. А они јашу на коњма како исте пашалије, држе крепко народ и чувају у простоти, јер иначе знаду да би пропали. Сва вражда међу хришћански народи, неслога и љуте мрзости због њих су постале, нити ће се разве с њима заједно истребити.

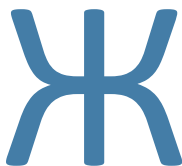
Бог, праведни судија, види, у ови исти час кад ово пишем|срце моје, и зна зашто овако пишем, а хоће ли се ко овим ползовати, то стоји људма на вољи. Неки проигуман Макарије из Далмације, који је неколико реди сву Мађарску обиграо, иштући најпре на Драговић, а потом на Хилендар, кад се врати у Далмацију, питали га други је ли што мађарски научио. „Јесам, како не би” — одговори: — „Иштем кућа терем-тете...” — „А шта то значи, оче Мако?” — „Што значи? Зар не разумете? Како нас виде Мађари, вичу да ми иштем људма куће, него да нас терају.” Ови је лепо толковао, зашто: је ли калуђер, он иште. Ако ти дође кући, иште; ако ли му дођеш кући, иште; ако си здрав, за здравље ти иште; ако ли си болестан, за болест ти иште; ако ли донајпосле умреш, и за смрт ти иште. Какав си да си, и гди си да си, на овом ил' на оном свету, ништа он то неће да зна, то је њему свеједно, он иште те иште. Ал' су већ доискали! Сад сви отечеству доброжелатељи у свој Хунгарији, Славонији и Банату желе да се манастири на школе и хоспитале употребе, да је народу полза од њих, а не по неколико људи у њима да се инате и кољу целому народу на соблазан. А познато је да и од њих истих који поштено мисле и отечество љубе то једва чекају и томе се радују.

112

Жена и кокош

Жена имађаше кокош која јој ношаше сваки дан по једно јаје. Она с тим

незадовољна, лакомећи се на више, почне преизобилно кокош с јечмом хранити, желећи да јој по два јајета на да|н снесе. На ови начин одебља кокош, и престане сасвим носити.

Наравоученије

Тело наше дужни смо хранити на такви умерени начин да је здраво и крепко. Душа је наша у таковом сојузу с телом да кад је оно здраво и трезвено, и она је такова, и способније своја дјејствија чрез ум исполњава, ако је само одвећ силовите страсти и похоти с пута не смећу. Болестан и ослабљен о најлепшој материји не може како ваља мислити, нити најполезнију књигу с принадлежећим вниманијем, расузденијем и услажденијем читати, сљедоватељно нити се може њом како би иначе могао ползовати.

Но у исто време не само непристојна је и човеку разумну недостојна но и весма вредовита вешт: тело своје размажавати, разблужавати и гојити, и чрез то како себе тако и благороднију част себе, то јест ум, умекчавати, ослабљавати и многочисленим болестима самопроизвољно подлагати. Тело је дотле добро „по јелику” је достојно жилиште словесне и бесмертне душе, а како се начне од овога благороднога намјеренија и конца на који му драго начин устрађавати и одаљавати, тај час начне себе похуђавати, к несмисленим скотом приближавати и њима се приуподобљавати. Разуман човек љуби себе и жену своју и чада, али не размажује ни себе ни своје. Душа и ум могу се размазити како год и тело, пак из тога сљедују различне наравне болести, самовољство, тврдоглавство, упорство, и прочаја. „Πεῖρὼ το μὲν σῶμα εἶναι φιλόπονος, τὴν δὲ ψυχὴν φιλόσοφος, ἵνα τῷ μὲν ἐπιτελεῖν δύνῃ τὰ δόξαντα, τῇ δὲ προορᾶν ἐπίστη τὰ οὐμφέροντα”. Прекрасно учи Исократ: „Старај се да си телом трудољубив, а душом мудрољубив; да с оним исполњавати можеш што за добро находиш, а с овим да предвиђаш што ти је полезно.”

Они древни славни Греци, просветитељи човеческога рода, самим јестественим здравим разумом просвештени, како су високо и благородно мислили о души и о уму човеческом! Чујмо овога истога учитеља како Димоника у том же слову совјетује: „Πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τὼτ περὶ τὸν βίον; μάλιστα δὲ τὴν σεαυτοῦ φρόνησιν ἀσκεῖ, μέγιστον γάρ ἐν ἐλάχιστῳ νοῦς ἀγαθὸς ἐν ἀνθρώπῳ σώματι. За све прилежавај што треба животу;

а највише свој разум упражњавај, ибо оно што је највеће у најмањему, то је ум вредан у човеческом телу.”

Ум! Славна славеносербска нацијо у Србији, Босни, Далмацији са Херцеговином, ум кад с науком просветиш и с просвештеноју добродјетељију сојединиш, избраније нације над тобом неће бити на земљи! Добродјетељ је теби природна; поштење, слава, великодушије, мужество — то су твоје прародитељске добродјетељи. Ово су драгоцени дијаманти, но потребују да их рука мудрости очисти, углади и осветли. Распуштеније и растљеније нарава нипошто ни од кога народа међу се не примај. Само и једино божествено благородије, то је с просвештеним умом добродјетељ. Ја знам да гди варварство влада, онде нити је место ученију и просвештенију ни правој добродјетељи; обаче нек се ова добра уводе онде гди глупост не влада, а гди засад влада, неће довека владати. |

113 Корњача и орао

Корњача молила орла да је научи летити. Вели јој орао: „Седи ти с миром, и

ходај тако пониско како си и досад, боље ће за те бити; зашто сложене је твојега тела није за висину начињено.“ Неће ова оно шта је за њу, него све досађује молећи. Узме је орао, подигне у висину, пак је пусти: „Ајде, лети сад!“ Почне она летити, ал' како не ваља. Падне на земљу, и сва се згрува.

Нравоученије

Меримо и познајемо себе, и не ишtimo шта није за нас, зашто ако не подучимо, осрамотићемо се. Но то је ништа, нека иде. Али ово што ћу рећи видиће се многима за парáдоџов (чрезвичајно), обаче права је истина: баш онда кад получи ко оно што није за њега, највећма се осрамоти. Зашто онде гди ствари управ и како ваља иду, а не наопако (штоно реч) и наузнако, коме се год велико што даје, неотложно мора се од њега што велико и очекивати, које ако он није кадар исполнити, онда је управ: „Осрамотисмо се!“ Те веома!

Један шаљив игуман мољаше Викентија Јоановича, белиградскога митрополита, да га учини владиком, ако ће барем за неколико дана. „А нашто ти то?“ — рече му митрополит. — „Како нашто? Да се протежем у кревету кад ми попови јутрењу чате, да оданде м и р в с ј е м вичем, и да благосливљам!“ Леп сарказмус!

Но не само они који иште ваља да добро гледа шта иште, но и онај који има власт давати дужан је колико више може гледати шта и коме даје, зашто и он весма гре|ши ако даје гди не пристоји.

Александру Македонском дође један од његових дворјана и запроси од њега два таланта да удоми кћер своју. Цар заповеди да му се даду пет таланта. Вели дворјанин: „То је много за моју кћер.“ — „Узми, пак ћути,“ — рече му цар; — „Александру би срамота била мало дати.“ Ово су многи хвалили и до неба дизали. Али сад сви паметни људи находе да је у том Александер сасвим лудо поступао. Цар мора бити најправдољубивији од свију других, а света правда изискује да се даје што коме надлежи, сљедователно праведан владјетел дужан је добро сматрати што од кога узима и што коме даје, да све с правдом бива. Александер је сву Азију разграбио и толике народе одерао, а другима без разлога и лудо давао. Како дошло наопако, тако и прошло! Педесет штапа по туђи бутина, шта је то?

Филип, његов отац, у овом што ћу казати, паметније је поступио. Један ритор, парасит, илити похљебник, ил' јошт лепше лижисахан, при трапези учини му велику похвалу, и зато заиште на поклон једну златну чашу. Филип намах заповеди да се та иста чаша даде Еврипиду, трађедијотворцу, који јеђаше с миром, мучећи. „Како то?” — вели ритор — „Ја је иштем, а ти је другом дајеш који је не иште!” „Правда”, — одговори Филип — „он је не иште, али је достојнији од тебе имати.” Један персијски султан, и он је у овом што следује паметно учинио. Дође му један лукав дервиш, који се чињаше луд, знајући да Турци луде као свеце почитују, и запита га верује ли он у алкоран. „Јао, јао, какво је то питање?” — рече му султан. — „Јеси л' ти читав? Како ја не бих у њега веровао кад сам, хвала богу, Турчин?” — „А стоји ли у алкорану написано” — опет запита дервиш — „да су сви Турци браћа?” — „Бака! како не би стајало кад стоји?” — одговори султан. — „А пише ли у алкорану” — придода дели-дервиш — „да браћа што год имаду право међу собом разделе?” — „Та пише, прођи ме се, аман! Ко вели да не пише?” — „Е добро”, — приложи други, — „а ти 'ајде пак |раздели са мнош све што год имаш.” Онда султан, за избавити га се, пружи му једну пијастру. — „Те тако ти право делиш”, — рече му онај — „од толиког блага мени, брату твоме, само једну пијастру?” — „Бре, узми, пак јошт ни пискац!” — отвешта паметни султан — „јер знаш шта га нас је кардаша; ако сви навале и поврву свој део искати, неће ти, бојим се, ни толико допасти.” Узме чини-луда пијастру, пак опраши, мислећи у себи: „Не замочи! Хитар си ти, али је ови још хитрији.”

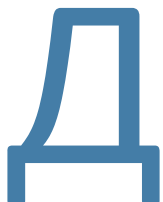
Добро се је мало у књизи и прошалити, јер би иначе моја дечица задремала читајући, а књизи мало атара над којом се дрема.

Навластито просвештен владјетељ добро гледа какви су они који службе и достојинства од њега ишту. Цар Петар Велики уредио је закон да се на општа достојинства добродјетељни и учени избирају. „А гди се не нађе учен”, — упитају га — „што ћемо ту?” — „Ту ваља тражити добродјетељна”, одговори монарх. Правда, ово се добро зна: може многи учен бити а за нека дела ништа не ваљати. А јошт ако је учен а зао, строптивонараван, пакостан, лукав и злобан, онда се управ крсти од њега и „господи помилуј” вичи, зашто је такви с намјеренијем и са знањем зао, а ко је на ови начин зао, подај му само власт у шаке, пак ето ти Нерона и Калигуле заједно, који су желили да сав народ римски само један врат има, да им се с једним ударцем све главе смлате. Управ добро срце, красна и благородна душа и здрава човеческа памет, у коме се налазе, такви је за велико достојинство, зашто он кад о чему сумња, уме совјет искати и примати, а најпаче његова нелесна и чиста љубов к добродјетељи њега ће всегда на добро наставити. |

114 Дете и срећа

ете легне спавати баш код устија таког бунара у који ласно могаше превалити се и удавити. Дође срећа под видом жене, пробуди га и прошиба. Пиша дете, шлачући, зашто га бије. „Ето зато“ — одговори она — „што спаваш код бунара, гди ласно можеш упасти и утопити се, пак онда нико не би тебе кривио, него би сви на ме зинули, и несрећом би ме нарицали.“

Наравоученије

У усти свију народа и људи ништа се чешће не чује него: срећа и несрећа, а почти нико и не мисли да чисто сазна шта су те ствари. Ово је воопште обичај људи: говоре о многим вештма само зашто су чули да и други о њима беседе, тако су: чини, бајања, уроци и којекаква ноћна привидјенија. А онде гди су се људи просветили и ова будаласта сујеверија одметнули, ништа већ тога нема међу њима, него што се случи, има свој јестествени узрок зашто. Неразуман и нерасудан највише се на несрећу тужи, а неће да позна да сва та несрећа ништа није друго него његово невниманије и неразумије. Човек предострожан и паметан више с добром срећом има посла, зашто он кад пође од куће добро веже врећу, и таква средства за своје после избира какова к добром концу воде. Многога је у Инглитери с курјаком несрећа срела док је ту њих било, а како се сви Инглези сложише и све курјаке истребише, ту већ нејма од курјака несреће. У земљама гди нејма добра поретка, ко | путује сваки час чека да ће га с кесецијом и с злим човеком несрећа сусрести, а овде, у Саксонији, путуј колико ти драго, дању или ноћу, пешице или на коњу, нит се кога бојиш, нит те се ко боји. Кад човек не види, ласно ће у јаму пасти или о што главом лупити, а кад види, онда неће.

У стара времена срећу су почитовали за богињу, којој су се клањали и жртве приносили. Но што велим: у стара времена. И до данас међу христјани находе се који и сами не знаду шта о њојзи мисле. Карол дванаести био је срећан против Петра Великога, док је ови своје војинство научио како ваља војевати, пак онда онај пропадне. Греци су милионе побеђивали док су соједињени и огласни били, а потом междоусобним несогласијем сами су себе затрли.

Паметан урани на дело своје, моли се богу, пак ради, путује, тргује и придомишљава се: а ленив лежи и чека да му што срећа донесе. Ја добро знам да ће многи тврдоглав против овога зинути: „Хее! Ја знам тога и тога који ништа није радио ни заслужио, али кад је срећан!“ Мучно је говорити с човеком који хоће у ветар да говори, и да ни сам не зна шта мисли, шта ли беседи. Ово се може случити, али од стотине једном, пак што

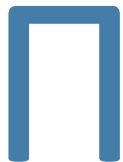
доказује једно против десет? А и у оном једном само нека тражимо узрок, пак ћемо наћи како и зашто му се то тако догодило. Зачудо како човек може тако упоран бити да толико срећу брани, кад својима очима многога види јуче срећним а данас несрећним? А кад би срећа у самој вешти нешто била: тако, ко је срећан морао би всегда и у свачем таков бити, но ми видимо све напротив. Али кад је већ ова реч како у све језике тако и у наш уведена, ја је не истерах да сам сторуки Вриареос, него бих само ово рад да ко хоће словесно да мудрује и да зна оно шта умствује, овако да мисли: срећа је то кад човеку његова претпријатија на добро и по његовој жељи излазе; и да су само они управ срећни који бого|љубно, трудољубно и паметно живу. Чинимо ми само све добро што можемо, а што од нас не зависи, то вишњем Промислу оставимо, јер иначе и шта смо ми? Данас јесмо, а сутра нас нејма. Притом и ово је сваком познато: да ко је разуман, и уме и о малом мирно, спокојно и задовољно живиш, он је срећнији и блаженији и овде на земљи него не знам колико богат који није ни миран ни спокојан, ни са свим што има задовољан. Пастир за овчицама кад пева, он је срећан у својој сфери, илити окресности.

115

Петао и граги камен

епео, чепркајући, нађе многоцени дијамант. Хоће да га изе, не може, није

за јело. Тада почне говорити: „Штета, овака лепа ствар, а ништа не ваља! Волио бих ја наћи једно зрно јечма него хиљаду оваких блистајућих камења. Сад видим да су људи без памети, који толико маре за једну вешт што нит се да изести ни попити.”

Наравоученије

Драги камен овде значи мудрост и науку, а петао и његово говорење представљају онога који ништа не почитује разве што је пријатно његовим телесним чувствам. Султан Омар, обладавши Александријом, ужасне се кад види ону славну библиотеку, за које су гречески цари милионе потрошили и| коју сва учена Европа никада без велике жалости не спомиње. Султан упита своје дервише стоји ли што у толикој сили ћитапа шта у алкорану нејма. дервиши, паметни ка' и он, одговоре: „јок, како би стајало? А шта у алкорану нејма?” Онда он намах заповеди: све те књиге на ватру! И тако је и било.

Ево, браћо, жалосно и плачевно состојаније глупости, слепоте и варварства! Оно о чем су се прекрасни, просвештени умови неколико хиљада година трудили, све у огањ! Шест месеци све народње бање с оним књигама су затопљавали за које би данас премудри Инглези све индијско драго камење као толико песка дали. „Δεινὸν ἡ ἀγνοία! καὶ πολλὸν κακὸν ἀνθρώποις αἰτία, πάντων ὧσπερ ἀχλὴν τινα καταχέουσα τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀμαυροῦσα καὶ τὸν ἑκάστον βίον ἐπισκιάζουσα: Бедно је невјежество, и многим злу људма виновно, на све као маглуштину неку просипљући, истину очерњавајући и свакога живот потамањавајући!”

Каково чемерно и скотско сложеније мора бити у таквом човеку, или боље да речем нечовеку, који на свет разума мрзи, без којег је иста словесна душа слепа и у всегдашњој тами и мраку живи! Ништа друго није вредно никаква човека до толиког безумија довести развје само и једино сујеверије. А како ово не смета, свака словесна душа природно жели што добро чути и научити, уразумљавати се и просвештавати. И колико се већма просвештава, толико више свет љуби и к њему се ташти, зашто је и сами господ бог свет невечерни, по оној речи пророка: „О д ј е ј а ј с ј а с в ј е т о м ј а к о р и з о ј у”. |

Старац и злато

С

тарац богат распрода где год што има. Све учини у злато, које саспе у

један котао, закопа га у башти близу куће, гди мало који дан пропушташе да не дође надгледати га, попропитати га и његовим жутиим лицезренијем ублажити се. Неки коваран и злохитар из комшилука пријак некако кроз плот на месечини привреба нашега старине љубовна дела и потајене састанке. Шта би друго подозрео него оно што јест. Како се способна дочепав времена, оде у старчеву башчу злато саспе у торбу, а котао напуни шљунака, затрпа га брже боље, пак испод жита, ником ни речи. Другу ноћ затим, око вечерње доба, пре првих петала, кад сва чељад полеже, оде старац да нагледа по обичају благо и душу своју; а кад нађе ту шљунке, којима се никад за живота није надао, стане га таки лелек и јаукање да сав комшиluk на ларму и на оружје скочи и притрчи, ко у кошуљи, а ко у гаћа. А кад чују да се је злато у шљунке претворило, онда ти почну, ка' и остали људи, један једно а други друго говорити; а како упазе старога сеоскога ђака, сви муком умукну, да чују шта он о том чуду мисли. Онда ти се он накашље и по челу протаре, пак| стане беседити:

„Чујте, браћо! То ти је оно што сам ја у моје младо доба, кад сам у намастиру Студеници ђаковао, у староставнику књижи (која се свуда не наводи) не једанпут, ни два, него на! (ухвати се за браду) оволико реди проучио. Злато кад стоји задуго закопато, оно се мора претворити или у угљевље или у шљунке, ал' оно је злато те злато. Него слушај дер ти, кумашине вуче! Нити ти тужи, ни запевај, него ти добро чувај те шљунке, и теши се с њима како си се и пре тешио, то је све за те живо злато како год и прво, закопано стојећи. И добра вам свима, браћо, ноћ!”

Наравоученије

Како год друге различне ствари, тако и злато и проче богатство не само у свим мудрих људи књигама, него и у Свештеном писму, на неки се мести похваљује, и за знак божјег благослова представља. „Благослови бог Јова, и даде му велико богатство.” И паки Соломону говори бог: „Будући да си ти премудрост искао, ја ћу ти дати и богатство какво ниједан цар пре тебе није имао.” На више места обаче то исто богатство похуждава се и за вредовито и многим злом виновно издаје. За имати, дакле, чисто поњатије о томе, и ова видима противоречија за уклонити с пута, дужни смо овако судити: злато или богатство само по себи нити је зло нити је добро, но чрез употребљеније које се њим чини бива једно или друго. И будући да по вишој части на зло, а то јест на гордост, на раскош, на сладострастије| и на растљеније

добрих и благих нарава служи, зато се чешће на њега и виче. Сребро и злато, како и прочи метали из земље се ваде и на земљи остају и пропадају: но откад су се људи сложили да се за ова два метала навластито свашто промене, од тада ко њих има, свашта може имати, тојест што се купује и продаје. Зато кад ове вешти добром и паметном у руке дођу, он многа добра с њима чини; а кад се злу у шаке и власт допадне, на зло му и служе. Кад се пак намере на бедака и простака, каоно ти је наше басне кумашин, а они леже гди у котлу или чем другом, и нити чине зла ни добра, као и шљунци.

Многи се богат роди ни сам не знајући како, или од каква сродника наследи богатство; овоме никакве чести није на том, развје ако буде знао с њим добро управити, онда се обичава рећи: дошло је у добре руке. Неки се обогати с неправдом и грабежом, и ово служи за силно доказателство да богатство нити је всегда од бога, нити је знак благослова божја. На конач, многи стече довољно с поштенним и праведним својим трудом и вредностију: ово се управ може нарећи благослов божји, и служи својему стјажатељу на поштење, навластито тада кад он, како га је умео стећи, тако уме с њим разумно и управљати, себи добро чинећи, своју децу пристојно васпитавајући, сродним и ближњим својим помажући, а најпаче на општу отечества својега ползу употребљавајући га. Ови је они разумни управитељ евангелских таланта који ће се удостојити оне блажене чути речи: „Благо рабе и верни, над малим си ми био веран, над многим ћу те поставити. Уђи у радост Господина твојега!“ Разумном служи злато његово, а неразуман и бедак дркће пред њим као пред жестоким господином и љутим мучитељем, и не сме се ни макнути. Ово је оно проклетство божје гди вели: „И с о т в о р ј у т ј а р а б а р а б о в т в о ј и х.“ Но нека нико из овога не закључава и не мисли да| ко много има — ваља да лопатом расипље. Никако! Располагати од разметати, и давати од разбацавати и просипати, далеко су отличне вешти.

117

Папагал и мачка

Н

еко купи папагала, донесе га дома и метне га у један леп кавез, гди он по

свом обичају начне све што зна говорити и појати. Дође дома па мачка, гледа га са свих страна, чуди се која је то беда. Запита га које и откуда.

„Ја сам птица”, — одговори папагал — „родом сам чак из Индије. Овдешњи домаћин купио ме је данас, и малопре днео ме и ставио овде. — „О несмислена и нерасудна сатвари”: , — рече му мачка — „само од малопре си дошао у ови дом, пак чиниш толику вику и праску. А не знаш, јадан, да ја, у овој кући рођена и одрасла, да десети део твоје ларме учиним, господар и госпођа и сва кућа би на ме скочили; а ти, који нимало не знаш обичај места у коме си, с крајњом смелостију и продерзливостију, не бојећи се ни најмањега противоречија, зачињеш толику хуку-буку и калабалук!”

„Не буди ти жао, госпо мацо,” — рече јој папагал — „међу мојим и твојим гласом ваља даје каква нибуд разност | и отличност, кад тебе нико радо не слуша да маучеш, а мене колико више говорим и вичем, толико ме драже купују, лепше држе и радије имају.”

Наравоученије

Видимо неке да много говоре, али лепо, разумно и к свачему пристојно, и сваки их радо слуша ако ћеду цели дан говорити. Ови је особити дар, другда и саме природе, но врло ретко, по вишој части обаче, гди се совокупи с јестественим даром лепо воспитаније и наука. Ко од саме природе много може беседити, има весма живу фантазију, тојест воображеније, но не имајући довољно потребна материјала, брзо му, штоно реч, оса'не вода; усиљује ли се пак и тако да истом говори, онда клепеће као клепетуша. Ако ли је такви и довољно материјала сабрао, или чрез чтеније или чрез опхожденије, а нејма довољно расужденија и искуства својему говорењу потребни ред и расположеније учинити и дати, он врло ласно пада у блебетање и разумним слишателем досадан бива. Ко одвећ много говори, обично мало мисли и суди, и оно што мисли све му је непостојано и замршено, језик му пред памећу трчи, нити је кадар себи времена дати да расуди о оном што мисли рећи. Отуда бива да такви себи сваки час противослови, и без свакога намјеренија лаже баш и кад најмање о лажи мисли. Ко год није кадар у време мучати, са вниманијем друге слушати, и сврх свачеса што чује тврдо и постојано судити, он ће моћи блебетати више него колико ти драго, ал' паметно неће никад говорити. У ову погрешку имајући људи и господска деца всегда почти падају,

зашто их кваре, за свашто што говоре хвалећи их не исправљајући. Зато се обичава рећи: говори као папагал, сиреч не мисли | 180 нити суди о оном што беседи.

Друго чему нас басна учи ово је: да не чинимо непристојна сравњенија и сприуподобљенија, као мачка која полаже себе у сравњеније с папагалом. Иста ствар која једному може лепо стајати, другому стоји весма ружно. Ево како прекрасно о овом Филемон учи:

Τον μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μὴδὲ ἐν
Μακρόν νόμιξε κ' ἂν δύο εἴπη συλλαβάς,
Τον δ' ἐν λέγοντα μὴ τις νομίση μακρόν,
Μηδ' ἂν σφόδρ' εἴπη πολλά καὶ πολὺν χρόνον.
Τεκμήριον δὲ τοῦδε τον Ὅμηρον λαβέ.
Οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράψει,
... Ἄλλ' οὐδεὶς Ὅμηρον εἶρηκε μακρόν.

„Ко нам не зна рећи ништа да ваља су две само речи, он је дугоречив; благоглагољива нико не вмењава за многословљива и весма много кад беседи и за дуго време. Приклад у овоме Омира ми узми: ови нами стихе бешчислене пише, но нико Омира не назва дугачким”.

Прекрасан је дар умети беседити и пристојно времену и људма знати како са старијим, како ли с подобним себи, с здравим или с болним, с веселим или скорбним. Нашем архимандриту хоповском, Хаџи-Захарију, болну, дође на посјештеније старац Вуја из Ирига, пак уза сваку реч: „Моли се богу, господине”, док се оном досади, пак онако болестан стане викати: „Та прођи ме се, старче Вујо, ако бога знаш! Та богу се молим, нећу се теби молити!” Ово придодајем овде, ибо ова би често бивала фаворит преповетка мојега благонравнога Т е о д о р а М и л у т и н о в и ч а. Но он би је тако лепо знао казивати да и плачеван морао би се насмејати.

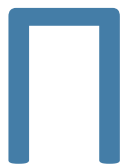
Сврх свега ово нека добро знамо: да ко је год красноречив, ако он своје красноречије злоупотребљава, о пристојности, чесности и благонравију не марећи, познатој истини и општемудру не поборствујући, неповине и поштене људе злословећи, све његово красноречије крајњега је похужданија и отвраштенија достојно. Ево како мудро о овом Плутарх пише: „Λόγος τροφή διανοίας ἐστὶ, τοῦτον δ' ἀκάθαρτον ἢ πονηρίᾳ ποιεῖ τῶν ἀνθρώπων: Слово је храна ума, али га лукавство човеческо нечистим чини. Блажен ко лепо говори а лепше твори!”

118

Папагал и друге птице

папала донесу из Индије уједан вилајет гди њих нејма, купи га велики

господин и да га ставити у позлаћен кавез. Друге птице, чудећи се толикој отмености, скупе се око њега и начну га питати држе ли њем у толиком поштењу у земљи рожденија његова. „Не”, — одвешта он — „онде смо ми као и остале птице, баш као и ви овде.” „А како то бива,” — приложи друге — „да се теби овде у иностраној земљи толика слава и чест показује?” „Зар ви не знате” — одговори онај — „да право достојинство мало се кад у свом отечеству како ваља признаје?”

Наравоученије

Инглези овако о овом веле: „Learned and excellent men have seldom the credit and esteem in their own countries which they have in another: Учени и превосходни људи имају ретко кредит и почитаније у својим истим отечествима које они имаду у другим.” Ови беспоредак у они мести не бива гди су поглавари народни просвештени и опште ползе прави ревнитељи и желатељи; а ту гди по несрећи бива, по вишој части из зависти произлази. Давно је речено да завист не зна почитати полезноје. Коју су ману они завидљиви Јудеји Христу Спаситељу находили разве што је од њихова рода био? Ево им њихове паметне речи: „Није ли то И с у с, син Јосифов из Назарета, кога ми знамо оца и матер? А може ли што икада из Назарета добро бити? Је ли икакав пророк из њега произишао?” Бедно сујевеије! Гнусни пород скаредне и следе зависти! Ко је они! И шта је ови? Та ми га знамо! Невредан нек изиђе само с празном кесом из свога гњизда, пак намах мора бити просјак; а трудољубив и вредан гди год дође, благопотребан је и честањ. Разумни људи и туђе призивљу к себи, присвојавају, и награђавају по мери ползе коју виде да од њих могу имати, и на ови су се начин народи један од другога просветили и научили; а глупи варвари и своје од себе очуждавају презирући их, пренебрегавајући их и недостојно с њима опходећи се.

Како Турци Цариградом обладаше, сви учени Греци разбегоше се који у Италију који у Францију, и затим она славна Греција, мати мудрости и свију наука, назва се „туркобарбара Греција.” Сама токмо церковна достојинства, што мусулмани не могаху на се узети, остадоху христјаном; но и ова, чрез турску и калуђерску кабалу и хитрост, дођоше такима у руке који боље умедоше лагати, лицемерствовати, отимати, грабити, бедном и удрученом народу и мозак из костију сисати и Турком бљувати. Патријаршески престоли и епархије епископске, једнако како год провинције и пашалуци, оном ко више да почеше се продавати; а епископи у својим бедним епархијама цркве, парохије, литургије, исповед, са свих страна калуђером дозвољење

да народ деру, и, што је најужасније, и сама проклетства и анатеме таксираше, и почеше их продавати (ваља знати да ту кад један хоће другога у цркви да анатеми преда, од владике ваља да купи анатему).

Ево, браћо и народи, у какво срамотно и плачевно состојаније чисту Христову црков доведоше и низринуше варварство, тамно невјежство и проклето неправедно среброљубије. Епископи! Оци духовни! Пастири Христова стада! Калуђери посници и богомољци! — сви су ту жестоки сурови крвопије волци, који под извјетом вере и закона кров човеческу пију, гди варварство и мучителство влада. Серафим, ових прошастих година цариградски патријарх, у време свога митрополитства у великом Трнаву, распродао је четрдесет хиљада котлова и тенџера сиромаша који му нису могли димнице и подушја платити. Да добро расудимо, тога покора и сијасета они исти који су Христа распели нити су чинили нити су за то знали! Поштен а к тому учен човек то не може да трпи, но жали, тужи се и обличује; зато он ту мора пострадаати, ако пре не утече. Онде дакле гди варварство не влада, науку свештенству и благонаравије! Свештеник мора бити предводител, совјетник и учитељ општеству своме; а неучен учитељ, шта то значи? Ништа и преко ништа.

Свак из овога ласно може видиш (ако само хоће) какова је потреба народу од учитеља, а учитељем пак потребно је лепо награжденије и јошт лепша чест. И ако се јоште за неко време гди нађе који владика или сасвим неучен или недовољно за једнога епископа учен, а он нека се стара да својом отменом добротом то што му у науци недостаје надокнади: на ученије и добродјетелније од себе нека не наскакује и нека их не чини плакати. Оно што му је цар и народ дао нек се дан и ноћ стара како ће заслужити, и нека заборави оне турске обичаје својих старих који су све достојинство епископства у том држали да свештенств|во деру и бију.

Ово се пише не само за садашња времена, но и за последња, нека знаду и на хиљаду година после нас потомков наших потомци: да у време царствованија Ј о с и ф а Ф т о р а г о, римскога императора, истина је смела с умереностију, но у исто време с благородном свободом свој глас воздвигнути. Ниједан народ тако не почитује своје старешине, а навластито архијереје, како Сербљи, и весма добро чине: ово је леп и прекрасан карактер своје старије љубити и почитовати. Праведно је дакле да се и богољубиви архијереји старају да ови похвални обичај всегда у нацији остаје. Право и пожелателњејше почитаније оно је које не из сујеверија и простоте него из здраве и просвештене производи душе.

119 Брат и сестра

Ч

овек имао је синчића весма лепа и кћер поружну. Ово двоје, као деца,

играјући се једном око огледала, почну се огледати ту. Онда брат начне се хвалити да је врло леп, похуржавајући сестру као ружну. Ово весма огорчи малу девојчицу, која плачући оде к оцу, и начне се тужиши на брата свога, колик' да је учинио најцрње и горе дело на свешу, што се он огледа на огледало које није начињено за људе него за жене. Дете се правда и извињује са своје стране, говорећи: „ја | нисам ништа друго учинио него што сам јој рекао да је ружна”.

Отац их загрли обоје и, с отеческом милошћу љубећи их, да им ову науку: „Ја хоћу да се ви сваки дан у исто огледате огледало: ти, сине мој, не зато што би се поносио, и сестру своју ружном називао, него што би красоту и благообразије лица твога са злонравијем и непристојним поступком не наружио и не осквернио; а ти, кћи моја, што би с чесностију живота твојега и с красотом нарава твојих недостатак красноличија прикрила и надокнадила. Ви сте обоје лепи ако будете благонаравни и добри”.

Наравоученије

Све жене на свету, како Европејке и Азијаткиње, тако и црне Арапкиње, премного се старају за своју телесну вњешњу лепоту; отуда су произишли толики различни начини шарених и свакојакних боја и цветова хаљина, белила, руменила и многообразне моде кићења и облачења. Зар ваља, по свој прилици, да се оне саме себи преко сваке мере ружне чине и виде, кад се толико пеку и брину за туђе којекакво лажљиво украшеније; ибо, без сумњенија, жена која би задовољна била с својим природним лицем и образом таквим каквога јој је бог дао, она нипошто и никако не би га које с чим мазала, и навластито знајући да колико га више таре и маже, толико га већма грди и ружи.

Одавде следује и јавно се види да ко је год преко мере уљубљен у украшеније и одјејаније, он нужно мора имати зло и преко разлога худо мњеније о телу | своме. На исти и једнаки начин: ко је сасвим уљубљен у тело своје, он или не зна да има словесну душу, или ако и зна, а он је за ништа држи и почитује. Кад би могли ми људи осећати и чувствовати сву силу оних кротких речи вечне блажене божје истине с којима нас за ово наше неразумије укорава говорећи: „М а л о в е р н и, н и ј е л и л у ч ш а д у ш а о д т е л а, и т е л о о д о д е ж д е!”—ово кад би ми могли пристојно разумети, довека би се морали срамити за толико наше маловерије и неразумије! Одјејаније кад се

издрпа и издере бацамо га у ђубре; тело које кад остари, ослаби и изгуби сву топлоту крви, иде као земља у земљу: за њих се толико старамо и мучимо, а за словесност, која у нама мисли и која је способна Правди, Истини, Богопознанству и свакој божественој добродјетељи, сљедователно и вечном и бесконачном животу, толико мало маримо! Откуд дакле толика немарност, разве што је како надлежи не познајемо?

Жена остроумна, која је управ уверена о сили красоте и пријатности својих, она се облачи за нужду, обичај и пристојност, нити је толико проста да се узда више што примити од шивача свога него што је примила од премудре руке јестества. Подобним образом разумни човек, који познаје све преимущество словеснога ума илити душе, он се стара за тело своје колико нужда и благопристојност изискује да је здраво, чисто и благопријатно, но никада га не обожава, нити, за његов прекомерни атар и угожденије, презире и пренебрегава благороднију част себе, то јест словесни разум.

Моје је мудрованије о човеку доста познато, зато се не бојим да ме ко овде не прими за каква жестока предикатора који хоће да је човек сав и само дух. Не, то нити је потреба, нити је пак могуће док смо с телом заједно. Но ово је и нужно и возможно: да се сваком своје даје. И, на ови начин бива у нама совершена хармонија илити согласије сладчајше небесне музике.

Дакле, наше предраге серпске | кћери добро нека знаду да благообразије и красноличије кад су с целомудријем, с светом чесностију, с смиренумудрим благоразумијем, с незлобивим и непорочним благонравијем, с разумом и мудростију соједињене, онда су миле и пријатне богу и људма; а без ових добродјетељи, и с противним њима злобама, сва лепота и красота и пријатности ништа нису него ругоба, срамота и несрећа. Нека приме ови премудри совјет благоразумнога оца: кад се год виде у огледалу, ако им се чини да су лепе, нек све своје попеченије у том положе да своју лепоту са злонаравијем не обещчесте и не потару. Ако ли им се то не чини, нек се нимало не старају за особиту телесну лепоту, знајући да душевна и наравна красота, која је у њиховој власти, несравњено је чеснија и благороднија; ибо ова чрез године и старост не може увенути, болестје не може наружити и порушити; иста смрт није кадра уништити ју, зашто је она рода божјега и с богом скупа пребива и векује. „Sat pulcher qui sat bonus! Доста је красан ко је доста добар”, — паметно учи Федрус.

120

Лисица и курјак

Л

исица упадне у један бунар. У то исто време, по случају пролазећи туда,

курјак чује глас и вику из бунара, погледа унутра и види бедну лисицу готову утопити се, која га почне молити и заклињати да похити колико брже, донесе уже и да је извуче. Курјак се обешта све то | учинити, но притому запита је да му каже како је ту упала, она која иначе од свакога почитује се за хитру зверку и врло се ласно не д преварити. „Уже! Уже! — викну она. — Помагај! Видиш да мени није до дангубе и разговора. Извади ме пре, пак ме онда питај што год хоћеш!”

Наравоученије

Кад видимо кога у нужди и невољи, ако можемо помозимо му; ако ли не можемо, кажимо му управ да се не нада; нити стојмо зановетајући и приговарајући му: „Да ниси то учинио, боље би било.” Кад ко погрешити и пострада, тада и сам види да није како надлежи поступио, иити је потреба да му ми кажемо оно што он чувствује. Оно је добар погађач који погоди пре него се ствар случи; а кад се већ што догоди, свака бака може о том прорицати.

Кажу за Шпањоле да ако ће ко од њих и просјак бити, опет је поносит и високоуман. Један од ових заиште од неког господина да му што да, а он га почне увештавати да здрав човек не ваља да проси, него с трудом руку својих да себе обдржава. „Оћеш ли ти мени дати што ја од тебе иштем? То ти мени кажи!”, — одговори му високоумни просјак — „а то што ти мени сад говориш, држи за се; јер ја све то знам боље од тебе.” Бедна ствар: просјак поносит! Зашто иначе знамо да нужда и убожество смирјава и велику гордост. Срамотна вешт видиш здраво тело да проси, а најпаче кад бива из лености и обичаја. А кад је познато да је ко трудољубив и поштен, пак му се случи какво нешчасије, онда свако чувствује велику радост кад може таком помоћи. У Атини, између прочих судија, уређавали су се и такови надзиратељи који су морали знати на| који начин и најпоследњи грађанин своје припитаније и содержаније придобива; ленштину и без нужде просјака нису хотели међу собом трпиш; гди су пак праву нужду вид'ли, ту је све општество јединодушно помагало. Предваравати ваља на сваки начин да се ленштивост не уводи у обичај; а гди је права потреба, онде преблажен онај који показује по своме могућству милостиво и благодјетелно срце и утробу. Овде служе оне свете речи: „Б л а ж е н и м и л о с т и в и, ј а к о т и п о м и л о в а н и б у д у т!” Златне су и оне речи Исократе к Димонику: „Μηδενί συμφοράν ονειδίσῃς! Κοινή γάρ η τύχη και το μέλλον αόρατον: Никога у злополучију не укоравај! Ибо, случај је општи и време будуште не види се.”

121

Лав и миш и лисица

Л

ав у својој пећтери спаваше. Дође миш и претрчи му преко шије: тргне се

лав и скочи иза сна. То гледајући лисица споља, начне му се посмејавати говорећи да он, лав будући, миша се боји и плаши. „Не бојим се ја, — одговори лав — што је год мишева, али ја нећу нипошто да се тај обичај уводи: кад ја спавам да се они мени преко шије утркивају; нека трче куд су и пре тога; широко им поље.”¹

Наравоученије

Злим обичајем ваља на сваки начин испочетка противстајати, да се не уводе и не укоренавају: зашто кад се већ уведу и утврде, силом и на срамоту хоћеду да се за закон држе и почитују. Ево шта простота и сујеверије виче: „Тако су наши стари чинили, тако хоћемо и ми!” Но ово у свачем нимало не ваља. Наши су се стари пре неколико стотина година клањали Давору и Коледу као својим боговом, којих се сад једва име гди чује. Наши су стари за многе којекакве после љуто пострадали: је ли дакле право и паметно да и ми у њима остајемо и страдамо? Нипошто! Кад би људи све једнаки остајали, никада ниједан народ не би се побољшао ни просветио. Разумни иду све набоље, а неразумни или остају како су били, или (што је веројатније) ако се не побољшавају, а они иду све нагоре.

Ово добро да приметимо: док се год један народ наводи у простоти, он је у состојанију детињства, зашто детету је природно да је просто; али ово му не бива из доброте његове, него из незнања и неискуства. На исти дакле начин, како год дете: колико више расти, све то већма бива или паметније и боље, или луђе и горе: ако се на добро упућује, наставља, учи и принуђава, с возрастом расти у њему разум и добродјетељ, и тако мало помало постане човек благонараван и совершен, благопотребан себи и другим. Ако ли пак живи и расти својевољан, необуздан, распуштен, а најпаче с строптивим друштвом који му сваки дан дају развраштене примере, бива дан о дан гори и опачнији. Подобним образом бива и с цели народи. Испочетка су сви прости, пак ако се чрез добре обичаје и законе на добро упуте, иду и напредују све к то већем совершенству и благосостојанију; ако ли се упуте на криво и на зло, а они из простоте дођу у варварство, глупост, сујеверије и у свако злонаравије. | Зашто су Албанези од толико стотина година све арамије и убице? Ни зашто друго него што остају као су им и стари; и — што је опачније — мало помало бивају све то гори, док год ко паметан њима не облада, пак онда оне који не буду хотели од зла престати — све поизвеша, а остале упуту на добро и принуди их да живу мирно и паметно и да буду благополучни.

Да је Велики Петар хтео да његови Росијани остану како су им и стари били, они би били и данас као Татари; али је богопросвештени монарх знао да то ништа не ваља, увео је нове обичаје, науке и законе, и зато је Русија данас тако славна. Сви Европејци да су хотели остати као су им стари били, били би и данас идолослужитељи, а не христјани; варвари, а не просвештени и благоуправљајем народи.

Из овога, дакле, што сам рекао, и најмање дете може познати колика је потреба отличавати зле обичаје и неваљале од добрих и полезних. Премудри Творац ово је вложио и усадио ујестество вешти: да што је год управ полезно и за всегда полезно, то је и добро. Како хоћемо дакле да познамо је ли једна ствар, или дело, или обичај, добар, прво испитајмо на што је благопотребан и полезањ. И будући да је овде слово о обичаји зли или добри, испитавајмо их и расуждавајмо о њима: и које познамо да су непотребни и ни на што полезни, одмећимо их, ако су чак од Метусалова времена; а добре само уздржавајмо, и утврђивајмо, и нове које познамо за полезне уводимо и узакоњавајмо. И тако поступајући и напредујући, из простоте и детињства нећемо доћи у варварство, које је много горе од детињства, но у возраст мужа совершена и украшена разумом и добродјетељију, и заслужићемо место међу славним и просвештеним нацијама Европе.

122

Јагње и курјак

Јагње, бежећи од курјака, за утећи и избавити га се, прибегне у један храм

богова. „Зло си прибежиште нашао”, — рече му вук. — „Како те ту попови нађу, заклаће те на жртву боговом. „Волим“ — одговори јагње — „боговом жртва бити, него твојим кровожаждуштим чељустима храна”.

Наравоученије

Умрети, мало пре или после, сви морамо; али кад је ко принужден пре времена живот оставити, барем нек се стара како ће се с њим најславнијим начином растати. Ово се говори за оне који за показати се само да су храбри јунаци не маре на који ће начин погинути, а ово је сасвим лудо и бесловесно. Велика је различност: законом и праведно за отечество војујући кров пролити, или само за инат, за бесловесну јарост и устремљеније, или у крађи и лупештву живот изгубити. Прво је дело похвално, витешко и славно; а фторо је толико колико на вешали висити и скупа са животом чест и душу своју изгубити. Худа и луда мњенија они људи о храбрости и јуначеству имаду који мисле да се то само у том состоји за живот свој не марити, и с једнаком будалаштином или убију или убијени буду. Човек који зна да без узрока ни коња, ни вола, ни пса не ваља живота лишити, може ли тако зверонараван, луд и бесан бити да свој или подобнога себи човека живот за багателу вмењава и држи?

Погани су, проклети и вечне срамоте достојни неких места обичаји гди, за осве |тити крв једнога, оде нечовек пак убије другога који томе ништа није крив. Ова се љута и проклета дела онде творе гди нејма добрих закона ни управљенија. Људи! Људи! Хоћете ли кадгод на небо погледати и помислити да је бог над вама, који вас гледа и види, и који ће вам судити? Је ли могуће да је од толико стотина година међу вама христјански закон, и да јошт не знате да онај који није кадар и неће и свом непријатељу и злотвору простити, нити је, нити може бити христјанин? А у време мира кров чловеческу пролити и живота га лишити, — такви нити је кад веровао нити верује Христа, но самога дијавола, коме с такви дели служи. Ево речи самога Спаситеља Христа: „Т в о р ј а ј д ј е л а д и ј а в о љ а о т д и ј а в о л а ј е с т!” Која полза речма називати се христјанином, а дели служити самоме сатани?

Дакле, они који су такви, или нек престану од таквих проклетих и вражјих обичаја и дела, и нека уведу између себе поредак, законе и суд, или барем нека не лажу, него нека се и словом Христа одреку, којега просвету, науку и правду нити слушају нити познају. Они кад се међу собом поздрављају, веле један другом: „Светао ти образ!” Ово

је прекрасни поздрав! Али ваља чисто знати да они који увреме мира туђе неправедно грабе и отимају и друге лупешким начином убијају, они су за вешала. А може ли икада светао образ бити онога ко је достојан да на вешали виси! Њему је црн образ пред људма и пред богом, и он је нитко и ништо, и поганин. Али ће се покајати? Онај покајати кога је срце тако опогањено да у време мира човека може убити, — никад довека! Он не зна шта је покајаније, него само у време болести лаже, и хоће бога да превара. Но мисле такови да су храбри јунаци. И у томе се љуто варају, нити знаду што је право, разумно и поштено јуначество. Како ће бити јунак онај који није кадар с собом владати, с разумом и памећу себе зауздати, и |праведно и поштено на свету живити? Његово је јуначество скотско и зверско како свију арамија, лупежа и пустахија.

Ако, по случају, ова књига и међу те људе дође гди се вишеречени зли обичаји јоште налазе, нека не приме ове речи они који су међу њима поштени, разумни и добродјетелни, и себи на бешчестије и укореније: ово се само за зле разумева и говори. Ја сам живио с њима, и знам да се налазе између њих премноги благородномислећи, препоштени и славни људи, које ја високо почитујем и више љубим него они могу себи представити. И опет: за зле се ово говори, за које и свето Евангелије овако говори и пише. Дакле, за живог бога, поредак уводите међу се, изберите себи поглавара и дајте себи законе добре, по којима ко се год не буде владати и управљати, да се с судом наказује, а не без суда и како ко хоће и може. И на ови начин, уверени будите да ћете бити дика и слава нашега рода и имена, и тада биће вам пред богом и пред светом светли и пресветли образ, и бићете управ свободни, храбри и славни народ; које вам жели срце и душа моја од благога бога довека.

123 Крмача и курјачица

Крмача, готова опрасити се, лежахше затворена у кошари, кад ето ти

однекуда курјачице, која, не могући к њој уљести, почне јој говорити споља, завирујући кроз ограду: „Сестрице, по свој прилици ти се мислиш опрасити; зато сам ти ја на помоћ дошла. Ја ти од све|га срца добро желим, како теби тако и твојим прасићем.”

„Хвала ти лепо”, — одговори крмача — „на твом доброжеланију; али како сам се ја и додад прасила без ничије помоћи, тако ћу и сад и унапредак; и ако ми управ добро желиш, мени и мом породи, како сама сведочиш, а ти одступи и удаљи се од нас колико даље можеш, зашто наша је нарав така да колико знамо курјаке даље од нас, толико су нам пријатнији; а како помислимо да су гди близу нас, нешто нам се стужује, пак оштримо зубе “

Наравоученије

Кад је ко познат да је двострук и лукав, не ваља му веровати, ако ће не знам како лепо говорити. О овоме смо на више места напомињали; ништа мање ова је материја толико важна и нужна за човечески род, да се о њој никада одвећ много не може говорити, ибо сваки дан зли и лукави добре и чистосрдечне на сваки начин раде да преваре и за нос да вуку. Да сваки човек за своју корист ради и настоји, ово је природно и нужно; но то исто може бити с правдом и с неправдом. Поштен и правдољубив човек никада са својим знањем не жели за своју корист другога на штету навести, а неправедан у свачему ни за кога и ни за што не мисли него за се и за своју добит; праведно или неправедно, то је њему свеједно. Зато у сваком претпријатију потреба је добро на ум узети: с ким имамо дело, ко је ко, и какав је, и како се је досад с људма владао. Језик је без костију и зглавака, ласно слаже речи какве хоће, и сваки зао може слатко и лепо го|ворити; зато право га се је чувати, и на нарави и дела свакога сматрати. Бедно је и несрећно оно општество гди се у обичај уводи притворност и лажљивост, и гди не само на реч, него ни на заклетву један другога не смеду се поуздати; а то је права истина: да ко је год кадар своју реч без крајње нужде погасити, онога ни клетви не ваља веровати. Очуждавајмо дакле од себе хује обичаје лицемјерија и притворности! Не дајмо се временим користољубљем заслепљавати! Нећемо довека овде живити. И никада не заборављајмо, не само како христјани него и како чесни људи, оне свете речи: „Б у д и в а м и ш т о ј е с т, ј е с т, а ш т о н и ј е, н и ј е!

124

Лисица, петао, кокоши и пси

Л

исица, мртва гладна, види издалека петла с кокошима и пође управ к

њима. Упази је петао и кокоши, и поискачу на једно гранато древо. Видећи их лисица изван свога домашаја, весма се оскорби. „Но 'ајде на срећу”, помисли у себи, „ово није први ред да је мене моја хитрост помогла”. Приступи с великом учтивостију и слаткогледајућим очима, поклони се најпре петлу, пак онда свим кокошима, и с кротким гласом и веселим лицем начне им|говорити: „Та што је то? Зар се ви плашите од мене? Међер ја видим да вами јошт глас није дошао што се је јуче закључило на вселенском сабору свију животиња!” „Шта?” — рече петао. „Ми јошт ни слова о том не знамо. — „Хее! дакле мени муштулука!” — одговори лисица. „Мир, всеопшти мир међу свом животињом закључио се и утврдио. Одсад ћеду вуци пасти са јагањцима, јастреби с голубови, и лисице са кокошима, нит се има ко шта бојати ни плашити. Сиђите, дакле, да сви скупа ови радосни празник празнујемо.”

Онда и петао, чинећи се пун радости, викне: „О слатких вестиу веселих гласова!” Пружи врат и поиздигне главу, као да нешто из далека види: „Ево и наших паса гди управ овамо трче, и носе нам новине мира!” „Паса!” — викне лисица, пак бежи на све четири ноге колико игда може скачући. „Стани, што ти је”, — викне петао — „та мир је учињен!” „Е, зар пси маре за мир?” — рече лисица бежећи. „Боље се мени за времена уклонити.”

Наравоученије

Ево лепа наука како се ваља с лукавим владати: с клинцем, штоно реч, клинац истерати. Разуман човек кад зна да с чистосердечним и поштеним људма има дела, онда је и сам незлобив како јагње, и ту му је мрска и скаредна свака притворност и ухиштреније. А кад пак позна да други о лукавству и превари мисли, онда и| он остроумије на помоћ себи узима. И ово је исто чему нас Евангелије учи, говорећи: „Будите незлобиви како голубови и мудри као змија!”

Није право да зли добре варају и да их за будале држе. То није никаква доброта да те вара свак ко хоће. Дати се двапут од једнога преварити, то је недостатак разума. А пуштати се всегда варати и за нос потезати, то је сасвим луда простота, за такога се ужа рећи: Прост као магаре, гди га ко привеже ту стоји, нити мисли би ли се како могао одрешити. Достојинство словесног човека состоји се у разумној и просвештеној добродјетељи, а не у слепој глупости. Ко год одвећ хвали једнога народа без разума

простоту, или мора бити сам простак, или је лукав и злохитар, пак у томе наводи своју корист да други остају у простоти и слепоти ума, да он може с њима чинити што хоће и да му верују ако им рече да магарац лети. Но благодареније буди богу, сад се мрак и тма неразумија разгони; лукаве кабале, злоковарни и човечеству вредовити и срамотни махијавелисми изгоне се између људи; соборишта којекаква помрчине и буцака, која се од рода човеческога одељавају и ишту мало помало царем и народом да обладају, све то, са сујеверијем, с незнањем и с глумом простотом, гине и ишчезава. Просвештени и правдољубиви владјетељи желе поштеним и просвештеним људма да владају и управљају; зашто такви народ познаје и почитује у свештеној персони цара свога праведнога судију и чадољубива оца, к којему му је у свакој невољи пут слободан и отворен; зна да је интерес царски до најпоследњег човека у царству један, тојест: безбедно и мирно свакога у његовом састојанију живљење. Сви добри и поштени у целом царству браћа су и верни пријатељи, које је зато натура учинила да у општеству живу како ће лакше и боље један другом помагати, и себе взајмно и јединодушно од злих и неправедних чувати. Крајња глупост и просто|та и чрезмерно славољубије соједињено с лукавством једнако су општеству вредовите и погубелне.

Што су језуити чинили, јоште мислили (да су могли), томе је узрок њихово зло славољубије и лукавство. Јуче, 24. декембра по римском, стоји у новинам: у Гоји граду, у португалској Индији, двеста попова да су се сложили и свезали били против закона свога краља. Општество себеваних „илумината“ у Баварији, пре четири године низвргнуто, шта је хотело иштући да сва грађанска и милитарска достоинства у шаке узму своје? Тајна браћа! Што ће нам у општеству, и осим целог општества, тајна браћа? Истина, правда и добродјетељ свет љубе, а не тајне, помрчину и буцаке. Против непријатеља отечества тајну употребљавати, то је сасвим друга работа. Али у свом истом отечеству и општеству међу чесним људма, и верним отечества синовом, тајне некакове и потајене састанке држати, под извјетом аки би се чрез то општеству добро мислило чинити, а у исто време кад се још види да та иста тајна браћа злонаравним (само ако су њихови) на достоинства пењати се помажу, — ово шта је, ко зна да дваред два чини четири, погодити може. Кад би се то чинило онде гди варварство влада, и гди није слободно што добро и паметно ни говорити ни творити, имао би се барем извјет; али у просвештеном владјенију, гди се за добродјетељ почитује све што је полезно и разумно и говорити и делати: онде се нимало не види нашто у добрим делам тајна. Јоште к тому кад би се вид'ло да таква општества избирају и примају међу се само такве који су засвидјетелствовати и без свакога сумњенија познати добродјетељни, била би им част и поштење, које добродјетељи, гди је год она, пренадлеже; али кад се види да они лове само оне који су или богати, или у достоинствима, а за качество и благонравије или мало маре или нимало, ово је што сав повод даје о њима зло мислити. Беда онде добрим гди сва власт злим у шаке | дође! Ко бога познаје и љуби, он то с своји добри дели засведочава и искреном љубовију к свим добрим и поштеним људма, од којих ни на који начин он не жели да се раздељује и расцепљује.

Рекло се је на више места, и опет нек се рече: иста наука и просвештеније разума без свете добродјетељи и благонравија не само ништа не ваљаду, но и на зло служе. Језовити су били весма учени људи, но која полза кад су лукави и злохитри били? За такве учене лепо приличествује она наша пословица: „Гди су кола мудрости, ту су двоја лудости“, и баш је тако у ономе који је тобож учен а лукав и зао. Зато, не

раздељеније међу људе, но соједињеније ваља уводити. Ко се год одриче поштених људи, браће своје, одриче се самога бога. Соједињеније, не велим у читању и појању у цркви, — богу је свеједно та ко читао гречески, та латински, он све то разуме, — но оно блажено евангелско соједињеније у љубови, миру, верности, поштењу и у свакој добродјетељи. Ово се зове право во Христје с богом соједињеније. „В о з љ у б и ш и Г о с п о д а б о г а т в о ј е г о и б л и ж њ а г о с в о ј е г о ј а к о с а м а г о с е б е”. Ево сав закон и сви пророци! По Спаситеља самога науци, одавде управ и очевидно следује да ко се год одриче ближњега свога, одриче се и бога.

125

Ковач и његов гаров

Један трудољубив ковач имађаше нагојена но лена гарова, који у све време

ковања лежаше кад у једном кад у другом буцаку, нити он ма|раше да зна што се око куће ради. А како би ковач почео јести, ето ти му гарова разбуђена и готова. Најпосле већ досади се ковачу, затвори ковачницу спопадне један ашовски држак, пак почне гарову овако предиковати: „Гарову, ниједна веро! Псе, и од пса! Зато ли ти 'оћеш да ја тебе храним да ми ти поваздан у ковачници смрдиш, је ли? Кад ја лупам, да се не само наковањ него и земља пода мном тресе, теби је то таман спаваћа музика! А како се моје вилице почну мицаши, нама' ти скочиш, као да ти сто шиљака под кожу уљезу. Бројиш залогаје што ја у уста улажем, као да ме ти храниш! Несита утробо, да можеш, цигерицу би ми из тела изео!“ Ово изрекавши, начне га мазати све уз длаку и низ длаку, пак онда ошвори враша и да му пут.

Наравоученије

Премудра и прекрасна предика за ленштине и туњејадце! Нејма ти срамотнијег ни хуђег заната од дангубице, беспослице и лености. Најлепши божји дни таковоме пролазе у згадљивом унинију, које је отров живота. Који му драго пањ достојан је већег поштења него он. Зашто пањ, прво, барем је прави пањ; второ, не иште јести; треће, може за многе потребне ствари служити, ако ни за што а оно за огањ. А ленштина и дембел нити је међу људе нити међу пањеве пристао. Чини се као да је човек, по томе што би рад јести и пити; али ево беде кад нема шта, а он онда мора мислити или о превари или о крађи, зашто трбух за шалу не зна, он своје хоће те хоће. Ако ли је пак имућ и није му нужде красти, а он кад се наједе и задовољи тело своје, не имајући никаква полезна и благородна упражњенија за ум и срце своје, мора о свакој будалаштини мислити. Душа му је подобна пустој и забатаљеној башчи, пуној трња, коприветина и свакојаког непотребног корова.

Непрецењени и неисказани дар божји: в р е м е! Ово кратко време живота, које је трудољубивим и добродјетелним доста дугачко, зашто њим свету и блажену вечност могу заслужити и добити, томе, сиреч ленивцу, ништа није него као некакво проклетство божје. Ево, браћо моја, шта се рађа и произлази из злоупотребљенија најлепших и најполезнијих божјих дарова! Мед исти претвара се у отров, и исто благословљеније божје, милост и благодат у проклетство. Зато, предрага јуносте, чувај се да се из младости овој злоби не предаш и не обикнеш, ако љубиш себе и благополучије живота твојега, не само вечнога, но баш и овога временог. Питали су Апелеса како је могао постати такав славан живописац каков ниједан пре њега није

био. „Ουδεμίαν ημεραν ἀφῆσα ἀνευ γραμῆς: Ниједан дан нисам оставио без ретка”, одговори. Ево најспособније и најмудрије правило за достигнути к великом успеху у буди којем делу, науци и занату: ниједан дан не пропустити без посла и ползе. То је безумије: данас преко мере много чинити, а сутра сасвим ништа. То се зове „καρκίνου βῆδιον рачји ход”. Време своје ваља измерити, разложити и за свако надлежеће дело одредити, пак онда ово одредити и ред никогда кромје крајње нужде и болести не преступити. У пристојно време спавати, прохорати се и проиграти, задати телу и крви потребно движенје, и уздрављу садржати га, ово није дангуба, кад само у своје време бива. | Натура је премудра, по њој се ваља с разумом владати. Како год ко претовара стомах с толиким јелом које он није кадар скувати, наместо ползе од јела вред и болест на се навлачи, тако и онај који преко мере много чита и преобременава ум свој с толиким вештама које он није кадар паметствовати и, да тако речем, скувати, ништа друго не добива него несвест и вртоглавицу, доводи у раслабљеније мозак, и весма слабо и худо напредује. Оно је всегда много што је добро и совершено. Толико читајмо колико, кад оставимо књигу, можемо памтити и знати шта смо и о чем смо читали, и после сврх тога да смо кадри мислити, судити и разговарати се. Овако поступајући, сваки дан ако ће бити и помало, но у много дана буде много. Кад се с временом овом поретку и начину приобикнемо, тада нам се то преобрати у природу и бива нам ласно, мило, слатко и преполезно. Ово ћу само рећи за пример: нејма од хиљаду глава једна да није кадра на дан барем седам врста запамтити, а сваки дан по толико, свак види како то расти и умножава се. Ништа није чешће чути него да се многи туже да слабо памте: како ће ко икада памтити оно о чему не мисли? А ти исти, који се тако туже, добро памте којекакве безделице о којима всегда мисле. Мати натура сваком је довољно дала, ко само то у добар ред и расположеније метне и пристојно употребљава; и весма често слабије паметствованије с добрим урежденијем и прилежанијем више добије и накупи него друго вредно и отмено без чина и поретка. Пас колико каса, да све управ иде, отишао би у Америку, али он трчи којекуд — док исплази језик.

Леност, дакле, и беспоредак једнако су штетне и вредовите, од којих јуност, како мужескога тако и женскога пола, из младости ваља да се чува и убава. Какова утеха и радост спомињати се у старости својих трудољубивих, добродјетелних и пло|дородних младих година, право блаженство живота човеческога и царство небесно овде на земљи! И без сумњенија, душа, јоште овде с таквим предрагим добродјетели и разума сокровиштем обогаћена и спремна, кад одавде изиђе, по свидјетелству блаженога Спаситеља јошт више ће подучити: „Ко и ма, — вели — да ће му се и притећи ће му, а ко нејма, узеће му се и оно што себимечта да има, а самим делом нејма.

Примечаније

Мала, но преполезна о празниках књижица, господином Јоаном Мушкатировићем, пештанским сенатором, остављена и издата, достојна је всеопштег чтенија. Ови учени и за своје усредњејше отечеству и свој нацији нашеј доброжеланије достохвални муж премудро у реченој књижици доказује: шта су празници, како су постали, како ваља да се разумно празнују, и какова штета од њих проиходи кад се неразумно у лености проводе и злоупотребљавају. Леност је велики и општевредовити грех, а ко не зна да грех ни на празник не ваља творити? А најпаче кад запопадно по два, по три и по

четири у једној недељи празника! Да су неки дни опредељени за поћи у цркву и богу се молити, овај је леп обичај, али не ваља из њега злоупотребљеније чинити. Христос Спаситељ учи нас: „Н е п р е с т а ј н о м о л и т е с ј а! ”, Тојест: и кад сте у послу, нека срце ваше о богу и о добру мисли, ово је права к богу жертва и молитва. Нејма небу благовонијега тамњана ни прија|тнијега приноса и молепствија него кад добри и поштени човек, делајући, Творца свога слави и о њему мисли, и тако с својим прилежним трудом полаже себе у состојаније: себи и ближњему своме добро учинити. По случају, ја ово у дан недељни по литургији пишем, но зато ме совест моја не обличава; напротив, радујем се желећи да чрез ово ком год полезан будем, ако не за мог живота, ништа зато, има томе времена и по смрти; а да беспосличим, која би ми полза била?

126

Јастреб и кукавица

Јастреб запита кукавицу с чим се она храни. Ова му каже: „Једем мраве и

свакојаке црвиће, но најлепша ми је част кад ухватим младог пољскога миша.” Насмеје се јастерб. „Међер си права кукавица!” — рече јој. „Та ето те по величини тела колик ја, а ни перје ти није од мог перја отлично; зашто дакле голубове, кокоши и пилиће не хваташ? Онда би знала шта је сласт и храна!” То изрекавши, залети се к једној сеоској кући међу кокоши. Сељанин, који га давно с пушком вребао, пукне на њега, и пребије му десно крило, веже га јоште жива за ногу, и обреси га негде у авлији да се њим и други јастребови плаше.

Онда кукавица, видећи га гди се обешен јоште копрца, рече му: „Сад ми кажи ко се боље храни, ја или ти?”

Наравоученије

Ништа није безбедније, мирније и поштеније него с својим праведним трудом хранити се и одржавати, нити пак бједствителније и срамотније него на туђе лакомити се и с неправдом себи помоћ искати. Праведан и добар човек ако и штетује и све што има изгуби, бог и добри људи неће га нипошто оставити. Усађено је од бога у срце добрим људма да радо желе поштену човеку у злополучију помоћи. А неправедан и зао и оно што с неправдом стече, с немиром и са всегдашњим беспокојством ужива. Ако ли (како се често случавало) што има изгуби, ништа му не остаје него срамотно име.

Ево један кратак разговор некога старога капетана Рашковића, из Голубића у Далмацији, с једним Светогорцем, који сам у његовом дому, на дан светога Николаја којег он слављао, у реченом селу, децу учећи, слушао; и будући да је кратак, а весма, и у самој простоти куриозан, хоћу га овде придодати.

Седећи ми при трапези, зачу се у авлији топотање коња и глас Светогорца, који како сјаше, почне ка' у својој кући заповедати да се коњама зоб даде. Насмеје се старац капетан, говорећи: „Ето ти ми куте; никада се с тим човеком без кавге не могу растати; та сви калуђери ишту, али овај силом 'оће да отима.”

С в е т о г о р а ц: Но, капетане, пиши једну парусију на царски манастир Н.!

К а п е т а н: Та отпочини мало, оче, нека најпре ручамо; има томе времена.

С.: Поседићу мало док коњи позобљу, ал' ми није до дангубе, јер знаш шта га је данас кршњака. 'Оћемо ли записати парусију?

К.: Ја нећу ништа писати, него што будем могао даћу и без писања.

С.: А шта ћеш дати?

К.: Даћу ти један цекин.

С.: Цекин на Свету Гору! Није ли ти срамота пред толиким људма то и рећи?

К.: Ја мислим, оче, кад човек даје оно што може и 'оће, не заслужава срамоту него поштење.

С.: Мени цекин! Зар сам ја Марко слепац?

К.: Марку слепцу кад ја газету дам, он ми вели: Хвала, и да бог поможе, а теби и с цекином срамотан се чиним!

С.: Зар не знаш, капетане, да какву милостињу ко даје, онаки и благослов прима?

К.: Ја знам да је оно права милостиња коју човек да онде гди ваља и добровољно, а не силом и преко срца.

С.: Онде гди ваља! А зар у Свету Гору не ваља давати? А откуда вам долази више благослова него из оних светих места, за које вас и бог благосливља и накнађавам сторицеју оно што ви нами дајете?

Овде се капетан насмеје, и овако му одговори: „Калуђеру, ја сам теби толико пута рекао да се ти са мношвом не инатиш; ја знам добро да бог благосливље оне који се труде и правично живу, али да нама бог даје за ваше калуђерске благослове, то ти другима казуј! Да ви такве благослове имате, ви би себе најпре благословили, и не би до века просјаци били, ни свету досађивали.

С.: Ми не просимо за себе, него за манастир.

К.: Опет он — „за манастир!” Та није ли манастир ваша кућа? А ко проси за своју кућу, не проси ли за се?

С.: Ти не знаш, капетане, колико се људи у једној лаври 'рани.

К.: Та у добри час, ако ће вас бити и на иљаде: колико вас је више, толико више можете изградити и испословати, да 'оћете да се трудите, пак би вас и бог благословио, и дао би вам ка' и другим људма. Али сте се ви научили с туђом муком живити, а гди је год туђе, ту није благослов него проклетство. То ја знам, и теби кажем.

С.: Не би ти тако говорио да знаш шта ми Турком дајемо.

К.: Да ви о својој муци живите, не би толико давали; али Турци добро знаду да ви дерете свет, пак' |оће и они да деру вас; у томе су они паметни баш као и ви. А ето Босне, види се одавде, гди сав 'ришћанлук Турком даје, а нико не проси, него јоште у сваком селу на'оди се, фала богу, имајући' људи и газда. Што ти ја велим: гди се људи сами не труде, но с туђом муком ишту да живу, онде мора бити проклетство божје и прошња. Сведоџба ти томе наши калуђери и фратри: они ником ништа не дају, али све просе те просе. А да ви имате жену и децу, ви би радили као и ми, пак би вас и бог благословио, и дао би вам као и нами.

С.: То није за нас, јер смо се ми одрекли мира, жене и фамилије.

К.: Свега сте се одрекли, а наше се кесе не могосте нипошто одрећи. Кад сте се нас одрекли, што ћете међу нами, и што нам мира једанпут не дате? Кад ми од вас ништа не иштемо, не иштите ни ви од нас, прођите се нас и оканите.

С.: Не иштете ни нашега благослова?

К.: Ја сам ти казао: благословите ви себе, да наше не просите, а ми у сваком селу имамо наше свештенике који ће нас благосливљати.

С.: То си ти научио од онога Грка, канцелиста у Книњу, а не знаш да он нити је Латинин ни Грек. Опет се старац капетан здраво насмеје, говорећи: „Прођи се ти, оче, Грка и Латина, ми ако и нисмо Грци и Латини, дао нам је бог памет као и њима да ако 'оћемо можемо знати шта је добро и поштено, шта ли није.

С.: Дај ми барем и тај цекин, и бог да прости; баш ме је данас скупо стао.

К.: Ко ти је крив? Ти добро знаш да код мене којекакове турске мусеведе не пролазе.

Овде се је наш Светогорац јоште паметно разговарао, знајући да је речени капетан такови човек који не да ласно на се насртати; али на други мести долазило би до вике, кавге и анатеме.

Ево права пучина зашто су већ такови калуђери свуда и међу сви народи у презренију, и ништа их јоште не држи него сујеверије и простота људи, који како упазе калуђерске капе и манторосе и кукуљице, ни сами не знаду шта себи о њима воо|бражавају, а навластито кад упазе којег да је сув као угарак, неочешљан и издрпат, и кад чују да не само месо него ни рибу не једе, онда већ мисле да из њега све знаменија и чудеса лете, држе га за прозорљива и његове речи за оракулум. Сврх свега, кад је такови јоште лукав да се уме владати, онда нека нико пред њега не излази.

Апостол Павле јавно каже: „Чад Тимотеје, доћи ћеду бедна времена кад ћеду неки за светињу држати да се од законога брака удаљавају и од меса уздржавају, но залуду.” Калуђери веле да то није за њих него за манихеје, ал' већ не служе измишљени извјети и толкованија, ваља право говорити: ово је за свакога који тако чини, буди ко му драго. А за кога је ово што Спаситељ Христос вели: „Г о р е в а м к о ј и п р о ж д и р е т е д о м о в е у д о в и ц а , и д у г а ч к е м о л и т в е ч и н и т е , д а в а с љ у д и в и д е .” Ко год жели да је прави Христов ученик, неће се на ово што пишем срдити, него ће и са

мном заједно желити да се исправљеније у свашто уводи, и што год нити је полезно нити ваља да се одбаца.

127

Старац, јаре и три пандура

Старац купи на пазару јаре, напрти га сећ на плећа, и понесе га дома за

празник. Виде га три пандура, и договоре се да му га како излажу. Изиђу понаособито испред њега, пак онда први, рекавши му: „Добра коб”, — упита га смејући се: „Деко, јеси ли читав? Што пса на леђи носиш?”

Мало по|сле сукоби га други, и крстећи се почне му беседити: „Бог с тобом, чико, што си пса на леђа упртио? Јошт тога чуда нисам видео!”

— „Каква пса, људи? Шта вам је данас? Та ово је јаре.” — „Јаре! Ха, ха, ха!” — стане онога. И тако се размину.

Не прође много, кад ето ти трећега. „Бабо”, — рече му — „та не чини тога покора, помагај! Вежи пса за врат, пак води за собом. Не срамоти се под старост. Ком си јоште видео да пса на леђи носи?” — „Е, то је много!” помисли старац. „Кад тебе сав свет за пса припознаје, ти ваља да си прави пас, какав си да си, не може на ино бити.”

Стовари с себе јаре, забаца га негде у међу, пак се врати да што друго купи. Онда пандури, кад се он удаљи, однесу јаре, испеку га, и прочитаја.

Наравоученије

Инглез сврх ове материје овако вели: „A false thing being confirmed by often repetition at last is believed, and pass for a current truth: једна лажна вешт будући потврђена чрес често пофтореније, на конач верује се и пролази за једну трчећу истину, сиреч за такову истину која вреди да се за истину признаје”.

Сва измишљенија, преваре и лажна мњенија извиру и произлазе или из незнања или из лукавства. Оне лажи које происходе из незнања, лакше их је од себе отрести, ибо како човек позна оно што јест, тај час почне за ништа држати оно шта није; али само ваља му добро дати познати оно шта није и шта је лажно. |Оне пак лажи које се из лукавства рађају, неке бивају тобож с добрим намјеренијем, а неке са злим. Кад мати немирно и плачљиво дете с плашњом хоће да примири, и вели му: „Ето курјака у помрчини! Ето вештице! Ето вампира!” и прочитаја, — она то чини аки би с добрим намјеренијем, тојест за примирити дете, нити зна која се зла из овакове плашње рађају. Са злим намјеренијем бивају кад лукавији за своју корист простијега хоће да обмани, као ове басне пандури старца, за излагати му јаре. Овакових лажа има

највише на свету, које будући да су с великом хитростију измишљене и састављене, најтрудније се је од њих избавити, зашто кад се гди укорене и утврде, за истину пролазе, и верују се како исто евангелије.

Сад, кад гди велико число људи неке ствари лажне за истините почитују, ако се ко нађе да те вешти како лажне изобличава, такови, чинећи се да многе људе за преварене држи и да их сатерава у лаж, мора бити зло гледат, почитује се за невјерника и често ограјише. Ево за овакове су вешти сви апостоли и сам Христос гоњени и убијени били, зашто (то што је најгоре) по вишој части находе се међу свима људма такови који од оних превара свој прибитак и корист имаду, и зато баш ако их они и не верују, ништа мање хоћеду на сваки начин да их други верују, јер њима тако торна конат. Овакови су дакле први који, како се која истина њиховим интересом противна појави, намах: „Црква и закон пропаде!” вичу.

Камо, гди су телеса апостолска и светога Николаја? Време и воздух у ништа су их обратили, тако ће и проча која се јоште находе. Да је бог хтео да они нетљени остају, њих нити би могла ватра сажећи, ни време разрушити. Али иди и кажи то онима који притом губе, пак се држи онда! Они показују оне који се јошт находе и с којима они добивају, а за оне којих је нестало, били пак прошли, о њима ћуте, или показују њихове кости, пак и с њима добивају; то је њима свеједно, само нек им што у тас, а из таса у кесу дође. Са мало здраве човеческе памети ово се може постигнути: да оно што бог хоће да непокварено остане, то никаква сила земна ни небесна не може покварити. А оно што изгорети и мало помало у прах и у ништа обратити се може, што и сами на парчета режу и разносе по свету и продају, то се види шта је, како ли је. Христос дође да нас избави свакога поклоњенија и службе твари и дела рук човеческих, а они те окрени те обрни, пак опет мораш се клањати делурук човеческих. И што је грђе и горе: пишу светога Христофора с пасјом главом, мораш јој се клањати. Образ преблагословене Спаситељеве матере са три руке пишу! То што би у натури (сачувај боже!) чудовиште било, томе се на икони мораш клањати.

Ево, браћо моја, докле сујеверије и слепота може доћи и стигнути! И овакове вешти не само што би довека морале остати, него би јошт све нагоре ишле, зашто зло кад отмемах, неће да се устави, но све то већма напредује. Обаче промисал благога бога то не допушта, него даје у срце некима људма љубоистинито и смиренумудро дерзновеније да кажу људма пресвету истину, да их моле и братољубно увештавају да се преваре чувају. Ова увештанија, ако се и не послушају брзо и за њихова живота, но с временом и после њих мало помало нађу своје место и послушају се.

Такови људи, љубећи са свим срцем и душом бога, кад познаду божју истину, љубе је већма него сваку своју привремену корист и него исти маловремени живот на земљи. Из љубови божје рађа се у њима љубов к свим осталим људма, но љубов разумна и словесна која љуби душе човеческе и просвештеније ума њихова. Такова љубов не ограничује се само онима који у њихово време живу, него се распрострањује и до оних далеких родова људи који ћеду на хиљаде година по њима живити. Зато, желећи да учине које добро дуговремено, и ако је возможно вечно| често су принуждени замерити се онима у којих време живу, и њихово негодованије на се привући, и гњев, злобу и мрзост против самих себе воздвигнути. Но њихова поштена и чиста совјест за све то њих не само у великом спокојству садржава и утешава, него јоште савише

богато их награђава, представљајући њима да је злоба човеческа весма кратка и с животом свој конач прима, а истина и добродјетел, то су ствари вечне, како је и сам бог вечан. „Кад би хтео људма угождавати, —вели блажени апостол — Христов раб не би х би о!“ Зашто и Христос да је књижником и фарисејем угождавао, нити би га гонили ни на смрт предали. Ово су његове исте речи: „Тако подобаше пострадаати Христу, и потом внити во славу своју!”

Они премудри Григорије Назијанзин ево како лепо хвали неке соборе свога времена:

Οὐδὲ τί πον συνόδοισιν ομόθρονος ἔσομαι' εὐωγε
Χηρών ἢ γεράνων ἀκριτά μαρναμένων.

Нити ћу гди собором сосједатељ бити ја
Гусака или ждралова нерасудно војујуштих.

А кад је тако било у његово време, кад је тобож више светиње било, шта се је дакле после њега догађало? Свашта и свакојако, како су наумили да се покажу мудрији и од самога Христа. Оригена држаше триста година за највећег црквног учитеља (како и јест такови), а после триста година проклеше га као јеретика, и књиге његове, које могао, сажегоше. А зашто? Ето зато што он није мислио као су они мислили. А како је он могао знати шта ћеду други на толику силу година после њега измислити? Ништа му то не помаже. Леон, папа римски, и Јоан Постник, патријарх цариградски, док су год живили, проклињали су се и један другог антихристом називали, а кад по смрти — обадва свеца, и правила им се чате у цркви. То се зове срећа!

Ово низашто друго не напомињем овде кромје само зато да кавга, инат и мрзост међу поштеним и добрим људма за закон не бива. Сваки је христјански закон свет и добар по еванђелију, а све остало што су људи измислили, они ће то опет с временом нешто одметнути, а нешто поправити. Бог зна најбоље ко је светац, и он ће свакому дати по делу, а ми међу нами свакога ко је поштен, разуман и добродјетелан у општеству како правога свеца почитујмо и љубимо, зашто кога видимо како живи и шта чини, онога управ можемо познати је ли светац, и, што је јошт више, син Вишњаго или не. „Слав а и чест в сјакому дјелајуш чему правду, њест бо у Бога лице зре ни ја”, учи нас блажени апостол.

Притом памтимо добро нашега старца; не три, но триста хиљада пандура да нам реку да јаре није јаре него нешто друго, нек иду они својим путем, а ми јаре носимо дома, зашто јаре ништа друго не може бити него јаре.

128 Ћелав човек

Ћелав човек не привеже добро своју паруку, и путујући с другима на коњу,

дуне јак ветар и однесе му и шешир и паруку заједно. Онда сва дружина, видећи га сасвим ћелава, начну се смејати. Тада и он смејући се с другима, рече: „Хе, браћо, није чудо што ме туђе власи издају кад су ме и моје исте издале!”

Нравоученије

Различне лепе науке могу се из ове басне извадити. Прво, кад јест што у нами смешно чему се други морају смејати, не срдимо се на оне који нам се смеју; зашто чрез то не само ништа не добивамо, него их чинимо да нам се више смеју и управ посмејавају и ругају. Што је год у ком му драго смешно, томе није могуће да се људи не смеју; дакле најбоље смејмо се с њима заједно. Чрез ово три ствари лепе добивамо: једно, што нам се неће нико ругати, видећи да и ми сами наше недостатке познајемо и смејемо им се; друго, бивамо другима пријатни и љубве достојни кад се за мале вешти на њих не срдимо; треће, чинимо да смеј престане, отимљући му сваку непријатност и горест и примајући га за незлобиву шалу.

Својство разумнога човека у томе се состоји да сам себе сваки дан неумитно суди, и што у себи позна посмјенија достојно, том се посмејава, што ли нађе за похужденије, то похуждава, и тако се исправља. А неразуман и високоуман хоће у свачему да има право, и тако све то луђи и гори постаје.

На по пута је к добродјетељи доспео ко своје слабости чувствује и припознаје. Но овоме се хоће чисто срце које, ко има, блаженим га вечна истина нариче.

Друго чему нас басна учи ово је: да смо трпељиви и великодушни у злополучију и у штети кад нам се прикључе, расуждавајући да оне исте вешти које нам је природа дала за време су наше, колми паче оне које смо ми стекли. једном спадају власи, другом испадају зуби, младост и лепота вене и ишчезава, дни наши пролазе и ми с њима, с телом к гробу се приближавамо, а с бесмртном душом к вечности која каква ће нам бити, од употребљенија овога краткога овде времена зависи. Ко неће добар, праведан и поштен бити ко ову чувствителну и очевидну истину чувствује и добро познаје? Ко се не би неправде и злобе удаљавао кад би како надлежи познавао да оне времено и вечно човека несрећним чине? Ко ли не би честост, благонаравије и добродјетељ возљубио, знајући да је с њима и на земљи рај соједињен, и да оне саме вечно блаженство даривају? Љубострасно и иштећено срце наводи своје задовољство само у

телесним наслажденијам, као црв у ђубрету, не познавајући нимало које су сладости ума и непорочне душе. Срамотни Нерон и худи Калигула, погрезнути и загушени у смрадном блату злоће и нечистоте, никад нису осетили сладост оних благородних добродјетеља које су одушевљавале Тита и Марка Аврелија.

Придодајмо и ово к науци ове басне: не ваља да омо ласносклони к посмјејанију других; ово је худ и мајмунски обичај, на који сви добро воспитани и разумни људи мрзе; и ако се за час и смеју таковим мајмуноподобним подражатељем, обаче у себи презиру их и за ништо држе. „Р у г а ј е т с ј а г р а ж д а н о м л и ш е н и р а з у м а”, вели Соломон. Јавна и самопроизвољна злоба, бестидно, штоно реч с барјаком, злонаравије и бешчиније такових људи који, као свим људма упркос и уинат, бездјелствују и безаконују, ове су само вешти достојне не само всеопштега поруганија него и грађанскога наказанија. Зашто ништа није штетније општеству целог народа него кад необуздана злоба отме мах и кад развраштенонаравни и зли не само што се не стиде и не боје, него јоште дижу главу и поносе се у својим преступљењима. Ово је што привлачи за собом всеопште искорењеније свакога прозјабла и семена чесности и добродјетељи.

129

Магарац и коњ

агарац се усуди утркивати с добрим коњем, а кад оспане далеко страг

и почне му се сва присуствујућа живошиња смејати и ругати, онда он, с својом магарећом памећу и безобразејем, одговори: „Е, да се ја нисам ономадне убо, и да ме нога не боли, вид'ли би ви!” Тада прочита животиња, не могући више трпети толико бестидје, псујући га и ружећи отерају га између себе, и од онда и име магареће остане посмејателно и срамотно.

Наравоученије

Лепо сврх овога говори Француз: „L' effronterie répand sur les défauts de l' âme un coloris qui les rend encore plus laids qu'ils ne sont par eux mêmes: Безобразеје просипље сврх недостатков душе једну боју која их чини јоште ружније неголи су по себи.”

Да сви не знамо све, и да нисмо кадри за све, и да имамо потребу док смо год живи од других што примати и учити: ово је природна и права истина. Соломон нас шаље да се научимо трудољубију од мравка и полезном упражњенију од пчелице. Ево причина зашто је басна прва човеческа наука. Ибо из начала сматрајући паметни људи што животна чине, многим су се прекрасним и преплезним научили вештма. А је ли ово већ престало? Никада док је год света. У колико већа познанства људи долазе, толико богатију и преизобилнију находе материју мудрост Творца у створењу изнаходити, познавати и дивити јој се. За то прави учен и разуман всегда се учи и всегда зна да јоште мало зна, и зато нити му кад пада на ум да о свом знању високоумствује, него непрестано и прилежно внима што се око њега говори, и нејма дневи ни часа у животу кад он не жели да што добро и полезно чује и прими.

Слеп рођен мора се смејати кад чује да се окати толиким многочисленим и различновидним бојам и цветовом чуде и диве о којима он, сиромах, никаква поњатија није кадар имати. Такови није посмејанија него сожаљенија достојан. Али, који би могли што познати, а за упорство и високоумије нећеду, они су достојни поруганија и осужденија: а савише јоште, кад ко осећа у себи да му што нибуд није добро и јасно познато, а то исто утврђава само зато што су и други то утврђавали, о томе се инати и виче, и каже да он не мари нити хоће што друго да чује ни да зна. Ово је најпоследњи степен неразумија и бесловесности, који нимало човеку не приличествује, развје по тому што кад човек хоће да је зао, гори је од звере, и кад хоће да је глуп, глупљи је од истог магареца. Ево узрок зашто просвештен човек оно што мисли и верује речма доказује, а глупи варварин утврђава своје мудровање и веру с

силом и с оружјем. Какова је кротка и слатка Спаситеља нашега наука! „И с п и т а ј т е — вели нам — п и с а н и ј а, о н а с в е д о ч е о м е н и”. Свободне нас жели од сваке слепоте и рабског сујеверија, како је и сам слободан. „И г о м о ј е б л а г о ј е и б р е м ј а м о ј е л е х к о”, зашто не иште од нас развје да смо разумни, просвештени, добри и синови Вишњаго. |

130 Славуј и паун

У

један лепи прољетни дан слатко појаше славуј. Остале птице, неке из

зависти а неке из простоте и недостатка осећања, нити се обзираху да га виуде. Сам паун, како га чује, устави се ту, начне га внимателно слушати и радо гледати. Упази га славуј, престане појати, и кад с једним кад с другим оком начне га сматрати.

„Зашт не појеш?” — рече му паун. „Што ме тако гледаш?” „Ко те не би гледао” — одговори славуј — „какав си леп и красан! А зашто ти овде толико задуго стојиш и мене гледаш?”

„Како не би'стајао,“ — ошвешта паун — „и како те не би' гледао кад тако слатко појеш?”

Од тога времена и до данас паун и славуј велики су пријатељи.

Нравоученије

Од древњејших времена утврђавало се је чрез многе ово мњеније: да људи велике отмености и достојинства међу собом један другом завиде и ненавиде се; то исто и до данас многи уверавају. А с друге стране, многи доказују да вредан вредна и достојан достојна, познајући како надлежи, мора љубити и почитовати, находећи у њему она иста качества која сам у себи за добра држи и високопочитује. Приклади који осведочавају и доказују како једно тако и друго не само што се находе премноги у свим историјам, него и повседневње| искуство о томе нам не да сумњати, јер видимо многе такве који се мрзе и ненавиде, а многе пак који се искрено љубе и нелестно почитују.

Како ћемо дакле ову зановетку погодити и размрсити? Врло ласно, кад ово што идем рећи себи представимо. Они који се мрзе и себи взајмно завиде, при свим њиховим лепим достојностима не имаду срце од злобе чисто и слободно, зашто завист и мрзост — то су злобе које су cadre најученијега и вреднијега сасвим заслепити, на такви га начин залудити и до толике бесловесности довести, да оне исте дарове које у себи безмерно почитује у другоме их мрзи и ненавиди.

Обратимо сад поглед наш на слатко и весело зрелиште чиста, безлобна и непоречна срца, гди она прекрасна и првородна божја кћи, света добродјетел, живи и царствује: шта ћемо ту угледати? Взајмно високопочитаније, согласије, непритворну љубов,

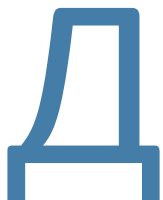
верно дружество и сродство душе и срца, које она златоречива Еврипидова муса овако слатко поје: „Εστὶ δὴ τις ἐν βροτοῖς ἔρως, ψυχῆς δίκαιος σωφρονὸς τε κ' ἀγαθῆς: јест нека међу људма љубов душе праведне, целомудре и благе”. О овој чистој дружеској љубави и свети Григорије Назијанзин, с речма играјући се овако поје: „Φίλοι φιλοῦσι τὰ τῶν φίλων φίλα: Љубезници љубе љубезних љубимаја.” Овакова блажена срца и у исти злотвори своји ако што добро виде и познаду, то почитују и похваљују, зашто из источника добродјетељи ништа нечисто не може извирати.

Ко управ познаје и љуби божју премудрост и доброту, он никојем добру у натури не може завидити, знајући да је свако добро од бога. Срце којег је љубов основана на љубови к богу и к добродјетељи радује се и весели видећи да се међу људма свако добро, вредност, просвештеније и благополучије распрострањава и умножава, и на ови начин јоште овде предоштуштава и ужива ону вечну радост будуштега живота.

131
Коњ и бик

Добар коњ, носећи на седи младића, трчаоше и поиграваше. Види га бик и почне, ругајући му се, говорити: „Нека бих ја тако носио на моји леђи то дете! Познато би оно штаје бик!“ „Бих ја,“ — одговори коњ — „зашто које би ми поштење било дете с мене сметнути и над слабим јунаштво показивати?“

Наравоученије

Поштени и истинито храбри муж за срамоту себи вмењава над слабијим своје јуначество показивати. А зверонаравни варварин и над женама и децом своју срамотну и скотску храброст хоће да покаже; ако ништа, он их граби и у ропство продаје. Да војска на војску и на градове удара, то има свој разлог, али над невооружаним свирјепствовати, неповину децу од родитеља растављати и у ропство продавати, ово нити је храброст ни витештво, него варварско и скотско безчеловечије.

132 Чврчак и славуј

Не поноси се већ толико с твојим појањем!“ — рекне чврчак славују — „јер

ти ја могу показати толике који и мене по вас цели дан баш тако радо слушају како год и тебе.” „А који су то? Ако ти је драго милости, нудер ми их кажи,” рече славујак. — „Косачи, — отвешта чврчак — „жетаоци и остали пољски работници, који знаш да су добри и поштени људи.” — „Ја њих признајем” — одговори славуј — „не само за добре и поштене, него и за весма општеству полезне људе, али из свем тога још не сљедује да се они најбоље у појању разумевају. А притом, да њих њихов посао на пољу не држи, мало би они ту, или баш нимало, за атар твојега цркања стајали. Видиш ли ти онога пастира, који и сам лепо фрулом свира, сљедователно у музици и појању се разумева. Док тог њега ти с твојим појањем к себи не привучеш, и не учиниш га да остави фрулу своју, и да тебе с удовољством и с усажденијем задуго слуша, дотле ти никој рећи да лепо појеш.”

Наравоученије

Свакоме је своја песма мила, баш ако неће и ништа друго бити него: „Филипи унд Јакоби, Јакоби унд | Филипи.” „Свак радо слуша што сам говори” — обичаваше рећи наш добри Кара Мустаф-ага. Свак радо чита оно што сам напише, било шта било. „Ако је истина оно што моја покојна мати говораше,” — вели Жил Блаз — „у целом Сентилану, у време мога детињства, није било ни лепшега ни паметнијега детета од мене.” Но ваља знати да од ових вишеречених неки имаду право а неки криво, и у овоме стоји сва различност.

Да су се Димостен и Цицерон и њима подобни у свом говорењу усаждавали, то ће свако се у овом послу познаје, док је год света, рећи да су весма право имали и мислили. Здравно трудити се и знојити за заслужити у кому нибуд делу похвалу, и тако желити ју, ово има свој прави разлог. Али здраво јести и пити, задуго на кревету се окретати и протезати, а остало време зевати, гледати ко куд пролази, ландати и у ветар блебетати, и, што је много горе, сквернословити и друге злословити, и ништа мање за похвалом зијати: ово је крајње будалаштине изискивање.

Разуман жели похвалу, али је жели од паметних и добрих, и навластито од оних који се у делу познају. Морао би ко бити смеса зла и добра и самовештно лукавство и притворност, подобан лукавом Шези, Лудовика Четрнаестога духовнику, кад би злим како год и добрим угодити умео. „Г о р е в а м ј е г д а р е к у т в а м д о б р ј е в с и ч

е л о в ј е ц и!” — вели нам неложна истина. А зашто то? Зато што по несрећи на свету још има много злих и лукавих људи који о оном не говоре добро ко њима по ћуди није.

Но засад нека настрану што о нама други мисле и говоре; размотримо паче што ми сами о себи мислимо и мудрујемо; за овим весма много стоји, а кад се ово у пристојни поредак положи, и друго ће боље следовати. Ми сви себе природно љубимо, но зато је ли право да сами себе заслепљавамо и варамо? Нипошто. Ево како баш сврх овога једа|н Француз врло лепо говори: „L' amour propre bien entendu corrige de tous les défauts et prévient toutes les fautes de l' amour propre mal entendu: Својељубије разумно исправља од свију недостатака, и предварава све погрешке својељубија неразумнога.”

Ја се добро спомињем да је о овој материји на више места била реч, но расуђавајући колике је ово наравоученије важности и ползе (ако се добро прими), и с коликим старањем о том свију народа учени људи говоре и то налажу, но бојим се да ћу у излишперечије пасти о томе често опомињући. Не може човек имати хитријега ни лукавијега ласкатеља који би га кадар тако заслепити као његово исто неразумно својељубије. Ово је оно што чини чврчка да мисли да толики посленици целог лета жар трпе само за наслушати се њега.

Заисто, страшно и ужасно мора бити состојаније, у овом пункту, навластито владјетеља и велике госпде који своје природно својељубије, као и остали људи, у недри носе, а притом мучније него сви други могу таква истинољубитеља наћи који би им чисто у очи казао шта мисли, од самога њежнога детињства окружени находећи се од таквих који се силе како ће им већма угодити, и који их обожавају. Зато, цар, владјетељ и сваки велможа, ако није управ у добродјетељ заљубљене душе, оштра ума, и отменог духа, ако не љуби правду, и ако се всегда не учи и не просвештава да је кадар људе и потајне њихових срца свитке и заплетке распознавати, он мора бити најпреваренији човек под небом.

Један просвештен владјетељ милионе људи просвештава, прославља и на пут добродјетељи и благополучија поставља. Сва Европа и Азија види и све то више познаје следовања трудов и подвига, законов и урежденијах Петра Великога. И не само велики императори и славне на свету императрице овакова дивна и роду човеческому преполезна исправљенија у дјејствије производе, него и далеко мањи у општеству| поглавари, кад су добродјетељни и учени, много добра чине. У једном селу судија и свештеник, благонравни и разумни будући, све село на добро настављају, уразумљавају, к трудољубију и к праведном животу приводе. А шта је друго потреба човеку колико за ови времени толико и за будушти вечни живот?

Дакле, само онда кад један народ буде имати добродјетељне и учене поглаваре и свештенство, може с основанијем и с благом Надеждом ову пророческу творити молитву: „Н а с т а в и м ј а, Г о с п о д и, н а и с т и н у т в о ј у.” А пре тога, колико је простији, толико више о себи мисли, баш као ове басне чврчак.

133 Финикс и голубови

Н

ови, прекрасни финикс роди се из родитељскога пепела, нарасти и начне

раширивати и трести крила своја, к стогодишњему летењу спремајући се. Упази га јато незлобивих голубова, долети к њему, опколи га и пријатно гледајући на њем запита га: каквога је рода и племена, и на који се пут приуготовљава. Каже он ко је и откуд је, и да ће сто година живити и летити. „Сто година!” - викну голубови. „О, благо теби! А гди ти је друг?” — упита га једна голубица. — „Ја немам друга, ја сам сâм и један овога рода на свету.” - „Сам на свету!” — са ужасом вопију голубови, поздраве га, честитају му срећан пут и одлете, са сожаљењем међу собом говорећи: „О, несрећне на свету птичице! Како ли ће толико дуги и бедни преживљети и провести живот, и без брата и без пријатеља, без сестрице и без верна друга!”

Наравоученије

Откад је бог људе на земљи створио, и откад су међу њима цареви, ниједан цар није веће благодјејаније роду човеческом показо и учинио од онога кому је бог у срце вдохнуо да се чрнци и чрнице, калуђери и калуђерице, од ропства у слободним земљама и од вечних без сваке кривице тамница избаве и ослободе. Благословено и свето остаће име његово до века! Колико се више човечески род буде разумљавати, од мрачнога сујеверија ослобођавати и чистим разума светом озарјавати и осијавати, толико ће се више његова човекољубна душа од рода в род ублажавати и памет и име његово помињати и славити, и све оне хиљаде хиљада људи који се не би родили а за његов узрок родиће се, за слатки дар божји, за живот и за словесну бесмртну душу, богу и Јосифу, сину Францишкову и Маријину, дужни ће бити благодарити.

Да се находе неки међу људма који су, или за јестествене или наравне недостатке и узроке и љутом нуждом, усиљени не женити се, и тако без породе и без плода живу и умиру, то по нешчастију и бивало је и биће. Али из тога закон, и што је најужасније: свети и христјански закон, установљавати и правити, ово је управ против божјег намјеренија, воље и благослова, против богосоздаога јестества, против сваке искрице памети и разума, на умањеније, истребљеније и на погинуће рода човеческога, сљедователно всеконечнога безумија измишљење и дело.

Ја сам остарио већ са многих народа и језика калуђери (и сам, да која сам гуја него калуђер, кад овако сам живим, разве што у црним хаљинама обучен не ходим), јоште, хвала господу богу, нисам ни у једном роду и језику такве дрвене и нечувствене

калуђере нашао ни познао који за женом не уздишу, не чезну и не гину. Оним древним у непроходимим ливијским пустињама пустиником (како житија њихова гласе) воздушни, или боље да речем: чрез њихово воображеније начињени духови у жене (и по свој прилици лепе) су им се претварали, и како на сан тако и на јаве долазилм. А да шта је друго ово разве непобједимаја воља бога творца и непоколебими и во вјеки неподвижими јестества закон, који чини да човек без жене не може бити, како год голуб без голубице, како риба без воде, и како све што живи и дише не може бити без воздуха. Оно што свештени поје певац, не разумева се само за водноје, него за свејестество и ред, кога је премудри и свемогући уредио бог: „ П р е д ј е л п о л о ж и л ј е с и ј е г о ж е н е п р е ј д у т . ” Од овога свештенога и вечнога предела ко се год удаљи, мора сиромаш тумарати по мраку и главом које о шта лупати и нос гди не ваља завлачити; мора, ако му се и неће, за љуту невољу блудити и као изгубљена овца заблуждавати, и ако ће анђелско срце имати, принужден је и штетити га и покварити. А како и зашто? Ето зато зашто је прешао они предел „ј е г о ж е н е п р е ј д у т ”, и кога јошт нико није с читавим вратом преступио и прешао.

Ја благодарим творцу мојему што ме је упутио к науци полезних језика, и учинио ме наћи слатку забаву с књигама; а иначе у оном земном рају подобном месту, у прекрасном Хопову, којега всегда с услажденијем срца спомињем, не би несрећнијег од | мене човека било. Но како (може ко помислити) у таквом месту а несрећан? Каково противоречије! Није противоречије. У најлепшим местам чувствителна срца највећма чувствују. Срце које је за љубов од бога сотворено, мети га сама у рај, пак не жели му горега пакла. „Но, љубио би бога”, — рећи ћеш ми. Ми смо малопре опоменули да они пустињаци који су с три смокве на дан живили — а остало, по свој прилици, ваља да су као хамолеони с ветром надокнађивали — па каж' дер ми: што су им жене на памет и на срце долазиле, те јошт онде гди им није било ни гласа ни трага? А ми у Хопову, гди су, хвала богу, праве жене као што их је бог створио и мати родила, хоћеш зар да о њима не мислимо? Све су лажи с временом залуду, ваља да им се трагови нађу. Ко год није кадар себи подобна створења љубити, нек лаже колико му драго, он ни бога никада неће бити кадар љубити, зашто у срцу хладном и нечувственом никаковој љубови није места. И, што је чудније и ужасније, они људи који су себи метнули били у главу да осим сваке к људма љубави самога бога љубе, до толикога их је бујства и бешенства њихова љубов довела, да су људе за љубав божју проклињали, убијали и живе пекли. Ово ти им је плод њихове поштене љубови!

Ево, дакле, сва тајна коју људи далеко траже, а у недри је носе: „Д а ћ у в а м —вели бог чрез пророка — „з а к о н н о в н а с к р и ж а љ е х с р ц а в а ш е г а н а п и с а н”. Ово је закон Христа Спаситеља, који ништа друго није, ни длаке ни мање ни више, него вечни закон просвештене и у своје право совершенство доведене и узвишене натуре илити јестества. Што је год противно правди и добродјетељи, то је противно и јестеству и самому богу, који је премудри јестества зиждитељ и творац; с којим, сиреч јестеством, кад се како надлежи сојединимо, онда ћемо се сјединити са сваком добродјетељију и са свим до|брим и чесним људма, с нашим правим благополучијем, временим и вечним, и с самим богом, „во Христје Исусје Господје нашем, кому слава, чест и поклоњеније во вјеки вјеков, амин!”

134 Гуска возгорђена

М

еђу белим гускама нађе се једна најбела од свију и најлепша. Све је

гуске радо гледаху и њезину лепоту хваљаху, док се ова понесе, и метне себи у главу да она мора бити рода лабудскога. Одлучи се од прочих гусака, почне пливати по језеру уједињена, кад дижући и протежући, а кад накривљујући шију своју, за показати се оно шта није. И дотле дође да смех и поруганије свим гускама буде.

Наравоученије

Из ове басне свако себи ласно може полезну науку извадити; тојест: да дарови — како телесни: присталост и лепота, тако и душевни: остроумије, разум и наука — пријатне су вешти и похвалне, но дотле док с њима ко смирено мударствује. А како се ко, на подобије ове наше гуске, са својими каквим небуд преимуществима почне гордити, главу више дизати него што ваља да је подигнута, на једне као с куле гледати, а на дру|ге уста и образ искривљивати, тај час ето ти нам ове Лесингове басне Гуска. Зато нека нам је всегда на памети онај прекрасни латински стих: „Deo proximus est ille quem ratio movet: Богу је најближи онај којим разум управља.”

135 Свиња и храст

Свиња долазаше често под један жировити храст, и ту се с жиром

храњаше. Храст јој рече једном: „Колико се с мојим плодом питаш, а никада нећеш на ме да погледаш, ни да ми захвалиш!” Свињче, да се покаже да и оно нешто паметно уме мислити, одговори: „Е, баш! Као да ти мени за љубав тај плод рађаш и просипљеш?”

Наравоученије

Точно мудрованије оних људи који налазе свакојаке извјете, но бесловесне и свињске, да нису благодарни богу, родитељем и благодјетељем. Бог је неотлучно сојединио са сваком добродјетељију таково својство да онај који је исполњава како надлежи, мора у исто време чувствовати у срцу својему задовољство и усажденије. Такова је и благодарност, и ко год ову свештену добродјетел ис|полњава, не само што своју дужност к благодјетељем својим, него и к самому себи обвршава: прво, показујући себе достојним примљенога благодјејанија, а потом, чувствујући и налазећи себе бољим и благополучнијим у сохрањенију чесному човеку пристојнога мударствованија. Чиста благодарност права је слава која се богу воздаје. „Та десеторица сте се излечили, а гди су оних девет? Како нису се вратили дати славу богу?” пита кротки и преблагословени агнец божји благодарнога и благоразумнога Самарјанина.

Познато је да римски император и росијска императрица за интерес царства својих с Турци војују, но ништа мање, свака благоразумна и човекољубна душа благосливљаће имена њихова, које је вечни Промисал за орудија своја изабрао, за умалити непоредок, варварство, кугу, мрак сујеверија и невјестства, и сва злополучија која се из ових рађају с временом истребити из човеческога рода.

Бедно и сасвим од бесловесних бесловесније мора бити оно јадно срце које никакове благодарности у себи не чувствује, зашто „воли осел познаје јасле господина свога”. А ко богу не благодари на дару битија, живота и словесности, знак је да је свега тога недостојан. Ко ником није благодаран на слаткој љубови и пријатељству, показује да нити кога љуби, нити га ко љуби, а нашто му таки живот? Но, буди благодареније богу, овакових чудовишта мало је у натури. Човек природно радо гледа бездушно но листовито древо које га у лето осењава, и радо се спомиње свих оних места у којима се је у детињству играо, и потока у којима се је купао, — а шта је то него благодарност? Слатка, благородна добродјетељи! Ти оживљавај срца наша и

одушевљавај душу нашу, да смо благодарни један другому и сви скупа вечному Творцу, с овим свештеним сродством соједињени и овде благополучно да живимо и вечног живота достајни да се покажемо.

136 Коњ и зоље

Д

обар коњ на војсци убијен — почне трунути. Залегу се у њему зоље, које кад начну из њега излетати, хвалећи се међу собом почну беседити: „О чуда преко чуда! каквога смо ми славнога рода!” Недалеко одатле пчела, облетајући цветове и собирајући мед, чује то, и зујећи одговори им: „Боље би вам било знати шта сте ви, а не откуда сте произишле.”

Наравоученије

Нека се нико не хвали с благородством својих старих који није наследио оне исте добродјетели и преимуштва чрез која су његови претки благородство заслужили. Предивно сврх овога говори Италијанац:

Folle, tu vanti nobiltà in vano,
Se tuoi castumi sono da villano!

Лудо, ти се с благородством поносиш залуду,
Кад нарав имаш орјатску и худу!

Од простог рода, воспитанија и состојанија људи не могу се очекивати ни изискивати таква качества какова правично и неотложно изискују се од благородних и имућих родитеља рођених, који су имали начин и средство благородно воспитати се, научити и просветити, и у којима малене погрешке против благопристојности и благонравија за велике се вмењавају. Да се бедни сиромаш превари за неколико грошића, или ако ће и дуката, лагати и худо поступити, то, премда се његовом неваљалом воспитанију и бедности приписује, ништа мање с тим извјетом закони граж|дански нису задовољни, но хоћеду — и право хоћеду — да се такви по достоинству накаже и научи памети. А кад се нађе ко благородан и имућ да лаже и худо поступа, ту се сасвим види худородно и од блата срце; и толико је веће срамоте и наказанија такви достојан колико не само што себе бешчести него и поштено и славно име својих родитеља и дедова очрњава.

Ко мисли да је зато благородан и у општеству отмјенан, да му је слободније против сваке пристојности, и ако би упркос чесности и законом, необуздано поступати, с таким ваља управ у хоспитал; и ово је најмехче и најслађе што му се изрећи може, које он себи за велико поштење мора држати.

Закон грађдански мудро је установио да се за велике заслуге к отечеству не само заслужени отечества синови но и породи њихови „от рода в род” благородством обдаривају и прослављају, за возбудити чрез то витешку и саму времену смерт за бесмертије себи вмењајуштују добродјетељ. Али при свем овом похвалном установљенију не ваља никада с памети сметати да је закон јестествени, а то јест закон божији, далеко старији, мудрији и совершенији од закона грађданскога, и ово је закон вечан: да се свашто и сваки толико цени колико ваља и вреди, ни мање ни више.

Нашто су оним последњим, иштећеним и порабоштеним Атинејцем и Македоњаном прва њихових старих витештва и добродјетељи разве на већу срамоту и уничиженије служиле? О овом би се много дало беседити; но прво, што паметну је мало доста, а друго, намеравајући, ако ми бог дарује живот, на идуће лето великих и знаменитих људи накратко историје издавати, онде ће се у сами примери о подобној материји више видити, зато сад довољно. Толико, и из овога свак добро види да је величајте нужде дело, најпаче благородној и поглавара деци пристојно воспитаније давати, и њих из прве младости к трудољубију, к науци, к благородном мударствованију, к свакој чесности и добродјетељи путеводствовати и приобичавати.

Стара клисура и врапци

У

једној старој клисуретини обитаваше сила врабаца, који се ту плођаху.

Господар места да је развалити, и на том месту чини сазидати училишта и зданија за фабрике. Кад се ова нова зданија саврше, сакупе се опет врапци, тражећи своја прва обитавалишта и станке, но ужасну се кад не нађу оне пређашње развалине и рупе, и међу сособом стану мудрословити, говорећи: „Није ли овај господар места сасвим без памети? ту учини толику праску и посао док поквари оно прекрасно од старине зданије, а начини ово ново које нам ни на што не служи? Ту су нам оне прве рупе и пукотине, гди су се наши дедови и прадедови с неисказаним спокојством и пространством вогњишћавали и водворјавали? Нашта му ово, помагај! Који ће му гуштери овде сад живити? Беж'мо, браћо, одавде; начаст ономе ко га је тако начинио кад је таке памети!”

Наравоученије

Пуштај нека врапци овако говоре, њима то пролази и пристоји, јер су они прави врапци, од њих ништа друго није за очекивање. Али словесном душом и прекрасним разумом богом обдарени и украшени човек да овако мудрује, и да се овако неких старинских плесивих завичаја држи, и то ни за које друго разумно доказателство кромје што су тако и стари држали, то значи да силом хоће од истога врапца бесловеснији да остаје. Ко не види да ово ништа не ваља, да је разумном створењу срамотно, вољи и намјеренију премудрога Содјетеља (који је човеку способност дао да може дан о дан на боље успевати) сасвим противно?

Све историје, откад су људи почели што се год међу њима чини писати, о овој нас истини сложено уверавају: да велика царства и силни народи, док су се словесностију и разумом како надлежи владали и управљали, цветали су и прослављали се, а како су се с овога спасителнога уклонили и свратили пута, у бешчестије и злополучије падали су и пропадали. Нека нико не мисли да се изискује некаково чародјејно и прејестествено дјејствије и мајсторија за учинити оно за које древни Омир овако каже да је Минерва Диомиду рекла: „*Ἀχλὺν δ' αὖ τοι αὖτ' ὀφθαλμῶν ἔλον... ὅφρ' εὐ γινώσῃς ἡμῖν θεὸν ἥδ' ἐκείνους ἀνδράς*“: Маглуштину сам ти са очију свукла да добро познадеш и бога и човека.” Ова маглуштина ништа није него сујеверије и криво предрасудженије, кад човек што утврђава или одриче не знајући зашто, баш као ови наши врапци.

Мудро, су мало речи, о овом Димостен саветује: *Δεῖ, ἡμᾶς σκολεῖν ὅπως μὴ χεῖρους εἶναι δόξωμεν τῶν ὑπαρχόντων*: Ваља да сматрамо да се не чинимо слабији него што смо”. То

јест: богодани разум употребљавајмо како надлежи онде гди можемо, и од општега човеческога по здравом разуму ни у највећој науци не удаљавајмо се. Не само од старих времена, него и у данашњој ученој Европи, многи се налазе велике науке и чеснога живота који само зато што се почну удаљавати од здравог разума (који неотложно мора служити за основице свију човеческих знања) упадају у оно што Немци зову „швермерај“, а по нашим „пареније и окретање ума“, и почну се сјемо-тамо мотати, истражујући некакве чуждестествене јероглифическе и рабинске тајне: и ко год неће у њихова на јави сновидјенија и кривоглавице да пристане, и у њихов тефтер да се запише, веле да је профан, то јест несвештен мирјанин. А ко се ту запише и прилепи, ако ће и воопште познат бити да је злонараван и неваљао човек, ништа зато, он је брат, ћути!

Зато, мила браћо, благо кући која има добра и паметна домаћина. Благо народу који има правдољубива, бодра и просвештена цара, који не чува сарај и жене као Сарданапал, нити лови мухе као Дометијан, него обилази царство своје, као вредан домаћин дом свој, старе клисуре и кулетине даје разваљивати, и на њихова места воздиже училишта, фабрике, хоспитале и овим подобна општеполезна зграда, не марећи шта зановетају и мумлају врапци и совуљаге. Благо ће бити и свим људма кад се буду словесним здравим разумом како надлежи и добродјетељну управљати, не мрзећи се, не раздвајајући се, разве од злих и неваљалих, не наричући један другога профани, зашто ово је псовка, и ниједном чесном човеку није угодна нити пристоји, разве злонаравну и злочинцу.

Света је она реч онога старца Херцеговца да ћеду онда зли пропасти кад се сви добри сједине. А који су ти добри? — може ко помислити. Сви они који трудољубно, паметно и поштено живу, себе и своје фамилије богоугодно садржавајући, и за општу ползу сложно, јединомислено и јединодушно старајући се.

138 Лисица и рода

Л

исица упати у пролеће новопришедшу роду, приступи к њој и запроси је да

јој што лепо из даљних места, чрез која она пролази, каже. Онда она затегне дугачко и пространо расказивање: какве се баре и ритови у Индији и у Египту налазе, и какве су у њима жабе; пређе у Ципар, пресловуту Гречију, Македонију и Далмацију, пак каже какве су туда планинске жабе и зелене жабице што се и на дрвеса пењу, и каквога су које укуса. „Али си за ништа, кад из толиких места друго казати не знаш него какве су гди жабе, рече лисица, окрене јој реп, и оде од ње.

Наравоученије

По многој части ова греческа сентенција истинствује: „Χαράκτηρ ἀνδρός ἐκ λόγου γυνώριζεται: Изображеније човека по беседи се познаје”. Разуман свуда гледа да што паметно види, позна и научи, какови су гди људи, њихове нарави, обичаји и прављенија, науке, художества, упражњенија и забаве, што је гди достојно похвале и подражанија, што ли пак похужденија и отвраштенија. Ево како божествени гречески стихотворац бесмртну своју почиње Илијаду: „Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη, πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω: Мужа ми | кажи, Муса, многоискусна, који је весма много странствовао, многих је људи видео градове и ум познао”.

Ко тражи разум, разумнији кући дође, а луд се луђи врати него што је кад пође, зашто овог еспапа, једног како и другог, свуда се налази. С каковима се ко опходи, и сам или је онаки, или ће мало помало постати, „Ἐσθλὼν μὲν αὖτ' ἐσθλὰ μαθήσει: ἣν δὲ κακοῖσι συμμιχθὴς ἀπολείς καὶ τὸν εὐντα νόον: Од добрих ћеш се добру научити: ако ли се међу зле помешаш, изгубићеш и оно што имаш ума”. Ово ваља разумевати не само за опхожденије него и за читање књига. Има многоразличних бездјелица написаних и наштампаних, које боље је не читати, или ко их чита, дужан је здраво расуждавати, и добро од неваљала распознавати, прво благоразумно примати, у срце и у памет слагати и сокровиштествовати, а фторо како непотребно одметати. У овом творимо како Исократ Димоника учи: „Ὡσπερ γὰρ τὴν μέλιτταν ὁρώμεν ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθιζάνουσαν ἀφ' ἑκάστον δὲ τὰ χρήσιμα λαμβάνουσαν: Како што пчелу видимо на сва прозјабенија спуштајући се и од свакога благопотребнаја узимајући, сав прекрасни божји свет пун је меда и млека, нектара и амвросије”. Дух Свети, благи и истини свуда преизобилно излијава знаке вечне мудрости, промисла и благоустројенија за добра срца и благоразумне душе. Отварајмо само на све предмете који нас окружавају очи наше, разматрајмо их са вниманијем ума! И јеже ли би довека

живили, не би никад престали са свештеним Певцем вопијући: „В о з в е л и ч и ш а с ј а д ј е л а т в о ј а, Г о с п о д и, в с ј а п р е м у д р о с т и ј у с о т в о р и л ј е с и!”

На ови разумни начин поступајући, или странствујући или књиге читајући, не само имаћемо о многим прекрасним вештма и мислити и разговарати се (а не као рода само о жабама, и пијаница о вину и ракији), него што највише сви желимо то ћемо подучити, сиреч свако у свом состојанију бићемо спокојни и благополучни. Не требају човеку мађических тајна знати, нити како ће бакар у злато претварати за наћи своје право блаженство, навластито кад је бог дао те се находи под праведним и разумним управљењем.

Трудољубије, умереност и паметно владање, чиста и непорочна совјест братољубно и човекољубно срце, ово је сва тајна, ово је злато и сокровиште времено и вечно, без којег богати Мидас и сластољубиви Сарданапалус ништа нису него џебраци и просјаци. „Vivitur exiguo melius, natura beatiss omnibus esse dedit, si quis cognoverit uti: Живи се са малим лепше, јестество је блаженим свима бити дало, ако ко позна да употреби”. Ко ове речи за истините не припознаје, он својеволно неће да је благополучан. А кад неће, нека га; ми га силом не натерасмо.

139 Орлић и сова

М

лад орлић упаци негде у шупљем древу сову, приступи к њојзи, и упита

је шта ту чини. „Ево мислим и размишљавам”, — одвешта сова. — „А о чему мислиш”, — приложи орлић, — „о добру или о злу?” — „Та падне ми каткад и што зло на памет,” — рече она, — „али водила бих да се може све о добру мислити, зашто добре мисли чине ми много боље”. — „Кад ти толико много мислиш”, при|дода — „ваља да ти знаш што више него ми проче птице, које и не мислећи толико опет гдишто знамо. Кажи ми, молим те, је ли истина оно што кажу људи за некакву птицу меропа да она лети у висину с тртицом к небу а с главом окренута к земљи?”

Насмеја се на то Минервина фаворит-птица и одговори: „Јест истина. Али ваља да знаш да су та птица они исти људи који тобож веле да би ради небо заслужити, а сасвим су к земљи прилепљени, нити би је кад ради испред очију изгубити”.

Наравоученије

Ове предивне басне, небеснога Лесингова ума прекрасни породи, тако су остроумне и у науци богатоизобилне да би се много могло сврх њих беседити. Да ми сви љубимо ови времени живот и ову земљу нашу, која нам је дата за време како учестије обиталишта нашега, у томе право имамо и добро творимо, следујући вроженом и природном јестества закону. Свак вредан и разуман, кад намерава у једном дому не све време живота него само годину или месец или краће времена пребивати, он се стара да му је тај дом чист, уређен, за здравље полезан и колико више може бити пријатан, нити хоће без невоље да живи у ђубрету и смраду, зашто ово је не само здрављу вредовито, него и самој души словесној худо и недостојно. И како се ко види да без нужде у ђубрету и непоретку живи, правично се о њему и худо мњеније зачиње и има. Но, „est modus in rebus: јест начин у вештма” — како смо и на другом рекли месту. Кад смо дужни као словесна | и разумна створења за привремено тело колико више можемо старати се да је нахрањено, здраво и чисто, колми паче дужни смо несравњено већу старост прилагати за словесни ум и за бесмртну душу: да нам је нахрањена здравом и разумном науком, да нам је здрава од сваке наравне болести и недостатка, и да нам је непорочна и чиста од сваке мане и блазни, како чиста и цела голубица, достојна бога творца свога, од кога она почетак и род свој признаје и има. Кад је праведно и разумно старати се да су нам авлија, дом и постеља, село, град и предраго отечество у милој, пријатној чистоти и поретку, да у њима мирно и задовољно преживимо, и да их лепе и благоустројене милим нашим потомком оставимо, колико

више морамо се старати за оно бесконачно и блажено обиталиште и отечество, за свету вечност.

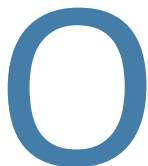
Ми сви видимо, нити ко о томе сумња, да царске фамилије и силни цари на земљи како год и други људи у болест падају и умиру, нити има на земљи богатства ни власти које би могле кога од смрти откупити или сачувати; дакле сви ћемо, који мало пре који мало после, путем смрти одавде поћи. А зашто ово напомињем што сваки зна? Еда ли зато да се већма смрти страшимо? Нипошто и никако. И ово је оно што сваки не зна, и за које је моја реч овде. Ко се икада сна боји кад му се задрема? Нико, разве да је пао у какву меланхолију. Ко се икада смрти може плашити и бојати који како надлежи верује да јест бог и да је душа бесмртна. А ко то не верује, он је сиромах морално меланхолик, зато се плаши и стоји га дрека. Ко ће му помоћи кад је такве памети? О таквом овде није реч. Ово наше тело, жила и кости, од јела се је и пића, најпре у утроби матере наше, а затим и напољу сложило и нарасло; дакле, што је ту ново и необично да ћемо га једанпут свући и оставити? Ми смо плакали кад смо промолили главу на ови свет, ал онда барем ништа | нисмо знали, нико нам се неће за то ругати. Али да плачемо и кад пођемо одавде, кад смо, хвала богу, паметни и знамо што нам надлежи радити? Ово ништа не ваља, ово је стари обичај којег треба међу варваре, простак, неверне и зле у заточеније отпрати. А ми, који смо по мислости божјеј светом евангелским просвештени и верујемо бога и бесмртије душе наше, сматрајмо привремену смрт како сан, и радујмо се онима светима речма: „Б л а ж е н и и у с н у в ш и в о Г о с п о д ј е.

Ништа није тако способно како ова благородна христјанска мудрованија човека к добродјетели возбуди, њега достојним словесне душе показати и к његовом истинитом благополучију довести. Живиш разумно и добродјетелно на ползу и радост себи и другима, а потом, у своје време, поћи одавде разумно и добродјетелно с чистом совјестију и с увереним упованијем вечног живота, ево сав хероизмус Христова евангелија и закона и високог совершенства, за које је човек способним создат. А мероп птица није за христјане ни за разумне људе.

140 Бик и јелен

ви два пасаху на једној ливади. Бик почне, једном, јелену говорити: „Знаш

ли што је? Рогове обојица имамо здраве, 'ајде да се договоримо: ако по несрећи удари на нас лав или медвед, да се не одустајемо, него да се заједно бранимо.“ | Јелен му на то овако одговори: „Да ти право кажем — што је фајда лагати! — какви су год моји рогови, опет' се ја већма у моје ноге могу поуздати, јер добро знам д'утећи могу; а од противстајања и битве не знам шта се може случити. Зато ти пре кажем да се у мене не уздаш.”

Наравоученије

Совјетује нас ова басна да не иштемо помоћи од онога ко је није кадар дати. Бик овде греши против политике, хотећи да учини сојуз са јеленом, који је добро за страшива познат. Јелен пак учи нас двома лепим вештма: прво, чистосердечности, исповедајући управ то што јест, нити ласкајући бику с сујетном надеждом; фторо, учи нас предострожности, да всегда она средства у нужди избирамо која су нам извеснија и безбеднија. Гди видимо и познајемо да нисмо нипошто кадри противстати, а можемо се уклонити и спасти, ту није нимало потреба двоумити да последње ваља изабрати. Искуство добра официра состоји се колико да зна гди и како ваља на непријатеља ударити и победити га, толико гди је потреба разумно уклонити се и избегнути. |

141 Магарац и Езоп

М

агарац упази Езопа гди хода по пољу, сматра што животиња чини, и

отуда саставља своје басне, и даје их људма за науку; приступи и рече му: „Чујеш ли, Езопе! Ти често мене у твојим баснама спомињеш, барем напиши да сам и ја кадгод што паметно рекао и учинио!“ На то му Езоп смејући се одговори: „Онда би'ја био магарац, а не ти.“

Наравоученије

Ко жели у каковом нибуд похвалном делу себе отменим показати, право је да о том попеченије имаде и да се труди. „Високоумије долази пред паденијем; вели немечка пословица. Ружна је игра и пуна бједствованија издават себе за то што ко није. „Εἰ τίς οὐ δεδάηκε τέχνην οὐκ ἄλτοίτο δικάλλῃ. Ко се није научио занату нека копа будаком“, совјетује Фоцилид, пак и на ови начин може бити поштеним човеком. Најнужније су вешти чесност и добродјетел, зато их је бог и всеопштим учинио, од самога цара до сељанина; што је неотложно потребно и без шта се може бити, то је дато и мраву. Сваки има толико разума да може, ако само хоће, добар и поштен бити.

Један краљ француски, пролазећи покрај кујње, види ту момче гди окреће ражањ и пева. Запита га зашто је тако весео. „Јер не би' био весео, кад ми је добро као и краљу?“ одговори младић, не знајући с ким говори. „Како то?“ — воспроси опет краљ. — „Ето тако“, — придо| да мали — „наш краљ има што њему потребује, а ја имам што мени.“ Ови се ответ тако поћуди владјетељу да узме малог међу своје ближње служитеље, који с временом постане знаменитим лицем.

Нек нико из ових речи не закључава да свака ваља да остаје такав какав је; не, ово је за магаре, а не за човека. Него надлежи добро знати да је превелика различност самим делом постати бољим од мечтати себи и чинити се бољим.

Пишу за Јулија Цесара да је био ћелав, али је он заслужио толике победоносне лавре, да је имао чим преславно ћелавост своју покрити. Ко није учен, а стара се добротом својом недостатак науке надополнити, он паметно мисли и дела како год речени цесар. Али ко није довољно учен, а хоће да се покаже да јест, и само зато свему оному што он није кадар разумети противоречи и „није то тако“ виче, а упитај га: „зашто није?“, он или не зна казати, или ако што и каже, оно му је горе од истог незнања, — против овога се овде говори.

Наш добри комшија Стојко, он сам каже и чистосердечно признаје да нити је остроуман, нити за особита вредан дела, ништа мање трудољубивијега ни поштенијега човека у целој вароши од њега нејма. И он дакле у својој окружности како исти Јулије Цесар поступа.

Смотримо сад онога ветрењака Обркнежевића: у просте дне, кад није лепо обучен, разговара се како тако; а како ти буде о ком празнику, те се обуче у злато-галонирате хаљине, накити се и напудра, онда све му сапрлотирања из уста лете, ти му говориш а он звижди, гледа свој везен прослук, и каже да ће му други нове моде скоро из Беча доћи, — једним словом: друге хаљине на њему, друга памет у глави. Пак јошт ако се нађе која и духовна персона овакова, ето ти лепа огледала и примера другим!

Чесна и разумна жена, ако ће и просто обучена бити, достојна је високопочитанија; а она сујетна и беспослена цифрашица, којој с шуштењем свилених хаљина окреће се и мозак, растежу јој се речи као цицвара; гди се о безделици, о опорицању и посмејанију другог не говори, ту она није пристала, — таква нек се сакрије и нек не излази из куће, она је за какав турски сарај, а не за слободне људе, гди се памет и разум гледа и изискује.

Овим дакле подобне пороке остроумни и премудри Лесинг представља под симолом, илити знаком магарета, о којима ко би што добро хтео говорити, морао би сам магаре бити. Сматрајући на после нас следујућа времена, о овом напомињем овде: како су год пре на свету измењенија бивала, тако ће и после бити; Турска нити је од искони Турска била, нити ће до века остати; сама је божја власт вечна, а човеческа прављенија измењаваће се како и пре, а при измененију владјенија уводиће се наука и нови обичаји. У таквим дакле жалајемим опстојателствама намах испочетка дужни су народни поглавари све попеченије своје полагати да се јуности, колико за грађанску толико и за церковну службу опредељеној, полезне књиге, лепа наука и добродјетелно воспитаније даје; зашто кад се испочетка ствари на добро упуте, све на боље иду и напредују.

142 Бакарна статуа

У

пали се један храм и у њему истопи се једнога свеца древним неким

мајстором искусно начињена статуа. Дође нови мајстор, и од| истога бакара содјела по новому укусу у нечем различну, а в прочем подобну првој статуу. Види је завист, зашкрипи зубма од муке, но с овим се утеши, говорећи: он је не би ни оваку кадар био здјелати да му није било оном првога мајстора бакара.

Наравоученије

Није се чудити да у садање доба учени људи што лепше саставе и напишу, и вредни у чем му драго мајстори што лепше содјелају неголи су други преже њих. Подај вредном трговцу добар капитал, намах ће боље трговати него да почне с празним рукама. Предивно приуподобљеније овому даје нам блажени Спаситељ: „У п о д о б и с ја — вели — цар ст ви је не бес но је че лов је ку до мо ви ту, ко ј и из но си из со кро ви ш ча сво је га вет ха ја и но ва ја.”

Што су први знали, то су други за њима готово и написано нашли; а што су ови за хиљаду и за две хиљаде година изнашли, то они први нису могли знати — ово је натурално. Да су Аристотел и Архимид друге себи подобне пре себе имали, и да су живили у време Нефтоново и Ајдерово, и они би знали шта и ови. Похваљивајући садашње велике људе, чрез то се не чини ни длаке умањенија славе првих; они всегда остају и остати ће, во вјеки, велики и славни. На исти начин после садашњих доћи ће други који ће њих превазићи, и тако даље док је год науке међу људма.

Наши поглавити церковни учитељи, како Василиј Кесариски и Григорије Назијанзин, учили су се у Атини од јелинскога философа Ливанија; сљедователно, оно што се је у то време знало то су могли и они знати; а проче науке, које су се после њих постигле, како год и Амери|ка, нису им ни на сан долазиле. Ово ко год с зрнцем соли памети расуђава, види да својим јестественим правим путем иде, и да нипошто не може иначе бити.

А да зашто се дакле налазе многи који су за старим погинули, које чујемо да уздишући подвикују: „Е, стари, стари! Гди су стари?“, те лише, што је за веће чудо и сијасет, ово се највише од оних чује који нити знаду (штоно вели Црногорац) мајде ђавоље мрве ни шта су стари ни млади. Пита се: откуд ово произлази? У простима из незнања, и овима се није толико ни чудити, зашто, природно, ко што не зна, док год не зна, он то не може знати ако ће сто глава а не једну имати. А у онима који знаду пак тако говоре,

ево нам каже Лесинг у овој басни да из њих ништа друго него завист говори, окајана, слепа завист, која не да ни видети ни познати а јошт много мање почитовати полезноје! Но колико је зла и опака, барем ово добро има: што мучи, растрза и чини шкрипити зубма онога који с њом има посла. Словесно створен човек, ако низашто, барем за своје исто добро, мир и спокојство ваљало би да очисти срце овоје од ове пакосне и општевредовите злобе, која је многа царства и бешчислене народе превратила и упропастила.

Није ли лепше и разумније овако мислити: бог који је по јестеству сама и совершењејша премудрост, создавши човека словесним, даровао му је душу способну разума и мудрости; дакле, гди год видимо ове вешти, ако ће бити у Јелину или Латину, у брамину ил' у мандарину, почитујмо их како дар божји, и таштимо се њима ползовати се. Перви гречески мудреци искали су науку у Египтјана, у Финикјана, у Халдеја и Индијана, а они су је потом у велико совершенство довели, своје исте учитеље много превазишли и прочим је европејским народом сприопштили и приподали. И будући да на овој земљи бивају различне премене, видимо данас да исти паметни и љубоучителни Греци нимало се не стиде у просвештену Европу прелазити за приобрити науку и мудрост. А кад бог вишњи изволи њих од варварске власти и удрученија ослободити (какови су они остроумни и љубоучителни), у мало ће времена све друге постигнути и надвисити, зашто Греција је природни дом и пријатњејше обиталиште муса, и јелински језик, он је свију грација по превосходителству фаворит-језик, и био је, и јест, и бити ће.

Овако мударствујући, мислићемо као словесни људи и чувстоваће срца наша сладост и радост. Просвештена и благоразумна душа нити хоће нити може иначе мислити. Радујмо се дакле светлим и слатким божјим Даровом, почитујмо их и желимо их. Ко им се овде радује, много више ће им се радовати кад му се душа од слабостеј тела и од попеченија житејскога размрси, ослободи. И ако их је ко досад, или за незнанство или за што му драго, ненавидио, нек престане, — ово је паметније и боље, телу и души и свему општеству полезније. Чесному човеку не пристоје кабале, завист и проче худости.

143 Херкулес

О

ви славни витез, кад сврши све труде и подвиге своје, очисти земљу од

вредовитих и злих зверова, и ослободи многе од варвара и мучитеља, онда се топрв удостоји на високи попети Олимп, усветле дворове цара Јупитера уљести, и |за трапезу, гди се ципарски нектар и малвазијска амвросија пије, сести. Ту кад дође, свему се царском роду и племену, синовом и кћерма, поклоши, све по пристојности и по реду поздрави, а навластито и по превосходителству великој госпођи, честитој царици Јунони, маћији својој, покаже своје високопочитаније и вечну благодарност.

„Како то?” — чудећи се упита га Јупитерова кћи, премудра Минирва, — „оној која те је највише ненавидила и љута на те гоњенија воздвизала толику благодарност?” — „Њој истој,” — одговори Херкулес — „зашто, да није њезиних гоњенија било, ја ни полак моје славе не бих заслужио”.

Наравоученије

Ко не би тисјаштекратно ублажавао и благосливљао ону свету Лесингову душу која нам је тако високу и благородну науку у својим премудрим оставила баснама? Може ли икаква философическа књига с лепшим, вразумителнијим и дјејствителнијим основанијем показати превелику ползу коју човек може од својих зависника и непријатеља имати? Исти зависници сами би се ужаснули кад би добро расудити могли: какова њиховој жељи и намјеренију противна дјејствија и сљедствија из њихове хуе зависти рађају се и происходе.

Но нека њих настрану, хајдемо ми к нашем лепшем и бољем послу. Добродјетељни и вредни човек може имати неке слабости и погрешке, које и сам он како би ваљало није кадар приметити, сљедователно: нити се стара да се од њих како отресе. Његови најбољи пријатељи, или за преизлишњу к њему |љубов, и сами те погрешке не опажају, или му их праштају и извиновљавају, зашто ово је обичај љубови и пријатељства. А прави непријатељ, он за шалу неће да зна, него са своја два ока, или, ако је по случају ћорав, а он и с једним боље гледа и види него стоокати Аргус, пак ако ће бити оно што он види трунак, његове су очи такве натуре да се њима то чини колик највећи пањ. И ако се срећом не боји, он за атар не мари, него каже, не за леђма, него управ у очи, оно шта он види. А ово је таман то што је разумном човеку, који се исправити жели, од највеће потребе. Ово је прво, и како свак види, није малена ствар, али је прама овоме шта ћемо рећи багатела.

Природно, сваки вредан и паметан човек љуби како славу и чест, тако и своје спокојство. Такви сваки труди се и настоји да заслужи лепо име и да стече колико му је довољно да може потом (разумева се: по својем састојанију и у својој окружности) у лепој чести и задовољном спокојству живити. Саде, ми у свим историјама премного находимо, и својим очима у наше дне многе видимо који су се за довољно време разумни, трудољубиви, вредни и добродјетелни показали док су по својој жељи и намјеренију чест или имјеније или достојанство подучили, а потом дошли су у немарност, раслабили су се, иштетили и сасвим другојачи постали.

Од хиљаду примера довести ћу један, али здрав, за доказати делом то што велим. Није могао бољи, ни трезвенији, ни паметнији цар бити од Александра Великога, док није јошт покорио био Азију и победио Дарија. А кад получи све што је хтео, преда се сав сујетној и лудој персијској гордости, неограниченому раскошу и пијанству, нити доволствујући се царском честију, да себе обожити, и постане од човека звер, од премудра цара мучитељ, и почне за трапезом убијати најверније и најбоље своје пријатеље и офицере.

Је ли нужда — помислиће ко — да кад човек | дође у славу и господство, да се разврати и поквари? Нипошто, ако је управ паметан. Август цесар, пре него постане цесарем, био је доста зао, а потом није бољег ни блажијег човека над њим било.

Из овога се дакле види од какове ползе добром и вредном човеку може бити зависник и непријатељ, од којег стојећи всегда на опазу, ако и на велику чест и достојанство дође, не да се раслабљенију ни разблуживању. Имајући се кога чувати, непрестано бодарствује, нити се даје ласно заслепити чрезмјерним похвалама оних који му ласкају. Што год добро и похвално учини, све му се чини да је мало, док год зна да се ко наводи који ће настојати да то умали и за недовољно покаже. Зато, всегда у предострожности и у дјејствију, не ослабљава нити престаје путем добродјетели тећи и напредовати, док достигне к таковој мери совершенства гди већ и сама завист мора онемити и сакрити се, које ако се не случи за живота, а оно ће потом. Разуман се стара за једно како и за друго.

Из свега овога нека нико не закључава да је завист добра вешт, будући да и она може другда узроковати што добро и полезно; не, она остаје худа и зла, зашто њејзино намјереније није да што добро причини и произведе, него да то воспети, удручи и уништи, и кад год јој се пода и узможе, она то и чини. Добродјетељ обаче, будући рода и својства божественоса, она има ови прекрасни дар и преимуштво: да и исто туђе зло намјереније на добро преобрати и употреби.

Остаје нам да речемо шта је завист и како се рађа. Завист је скорб о совршенству другога. Ово кратко опредељење показује у исто време и шта је она и начин на који се рађа. Како ко жали и радо не види да је други бољи од њега, и да мује боље него њему, он му завиди пак почне га и ненавидити, то јест мрзити и желиш му зло. Греци је наричу φθόνος од αὐτός и φόνοϛ, то јест: себеубиство, зашто зависник себе убија. Первјејше возбужденије и начало ове страсти у незлобивој природи, ако се само на зло не окрене и не употреби, не само што није зло, него добро и полезно, јер је љубоподражаније и жеља успеха. Деца кад се утркују ко ће боље, добро чине; али кад

једно подмете другом ногу да ово падне на нос, а да га оно претече, овако бива зло. Што је год јестество усадило у човека, ако се пристојно и разумно употреби, свеје нужно и добро; а злоупотребљеније све на зло окреће.

144 Дете и змија

Д

ете упазил змију, узме штап и рече јој: „Не приступај к мени, јер ћу те с овим посред главе. Ја сам чуо како је нека од вас једно дете ујела и смрти предала.” — „Чуј сад” — одговори змија — „и оно што још ниси чуо а ваља да чујеш ако си рад знати ствар од краја до конца. Оно дете хтело је убити змију садрати јој шарену кожу и навући ју на свој штап, зашто га је она ујела и убила.”

Оде дете, каже оцу шта је чуло, шаптајући га је ли то тако. „То може ласно бити, сине мој” — одвешта отац — „зато одсад немој никада веровати једну вешт коју наполак чујеш, него чекај док је сву и са свим | њејзиним опстојателствам не чујеш, пак и онда добро расуђавај пре него речеш: Тако је, а не иначе.”

Наравоученије

Сва прелаштенија човеческа на свету, како смо на више места рекли, происходе или из незнанства или из недостаточнога и кривога познанства, које, како је недостатчно, тако све што се о њему суди и говори мора бити или сасвим или од части лажно. А да зашто тако ласно људи верују и варају се? Ево зашто. Знати је лепа вешт, а свако природно оно што је лепо жели имати, а желити имати или у самој вешти имати, то свако види да је весма једно од другога далеко. Имати што и знати, — томе се изискују средства, начин и труд; а желиш што, или себи мечтати да оно што ко жели има, — томе се неће ни полак труда. Зато се случавља ово што Инглеz вели: „А man shall hardly speak anything so absurd, but he will find his approvers: један човек једва ће говорити што нибуд тако будаласто, но он ће наћи своје соутверждатеље.” И наша српска реч лепо ово исто представља у пословици: „Л а к ш е ј е в е р о в а т и н е г о и ћ и п и т а т и.”

Ништа није чешће него децу чути да се инате и једно другом веле: „Т и н е з н а ш н и ш т а.” Кад би човек пристojно хтео и могао расудити да све његово наравно благополучије из чистог и правога поњатија, мишљења и суђења происходи, нити би у испитивању вешти хитио, нити би себи воображавао да зна оно што не зна, нити би, на конач, ласно веровао све што наполак чује и што опстојателно не зна. На пример, ко верује и исповеда да јест бог, разумно верује и исповеда, зашто види толике чудне предмете с таковом премудростију устројене, да мора бити всесилни и премудри зиждитељ и содјетел који је све то створио, тако дивно уредио и садржава. Али кад нам ревњиви дервиш дође казивати да тај исти бог самим Турком добро жели, а на све проче народе да мрзи, он се љуто вара, нити има чисто поњатије о богу, о којему овако

ваља мислити: мрзити, срдити се, завидиш и прочита, — то су страсти и несовершенства, а бог је бестрастан и совершен, он се никада ни на кога не може расрдити, а ко чини зло, сам га себи чини. Нерона истога и њему подобне — њихова ће их зла совест и зла дела мучити, а не бог.

Беднога Монтезуму, американскога владјетелја, немилостиви Шпањоли осуде на сожеженије. Дође францишкан да га обрати у своју веру, обештавајући му по смрти рај. Запита га Монтезума: „Иду ли Шпањоли у тај рај кога толико хвалиш?” Каже онај да иду. „Дакле, ја тамо нећу” — отвешта неправедно осуђени. Он није могао другојаче мислити него овако: гди зли и неправедни људи иду, нека говори ко што хоће, то не може добро место бити.

Ко зна да отров трује и ко се не би рад отровати, он својевољно и при здравој памети неће отров пити; а ко прво зна, и фторо не би рад, а треће својевољно чини: шта ћеш о њему судити разве да није при памети.

Доброје лепе вешти и знања достојне знати, али је у исто време поштено и паметно оно што не знамо — казати да не знамо, и искати способно средство к правом познанству онога што желимо доћи. Навластито кад ко што доказује, или нека паметно доказује, или нек не зановета и нека не чини као неки Александров похлебник, који хотећи да докаже да сном не ваља веровати, доказиваше говорећи да је тако Александер снιο. Свак зна да је истина да снi лажу и да нису за веројатије, али то на тај начин доказивати, значи истину на лажи оснивати и њу исту у лаж преобраштавати. Одмећимо од себе крива | знања, почињимо сумњати: ово доводи к истраживању, а истраживање к познавању и к истини. Није доста: рече тако ови, а онако они. Томе никада нема ни краја ни конца. Рекао је ко је што знао и мислио, ”Колико глава толико капа”; но разуман човек ваља да сазна зашто је ко рекао, и је ли тако управ или криво речено. Шта га Мухамед каже да му је бог рекао, мора ко бити сасвим луд Турчин да му то верује. Он сам, знајући да те вешти нису за веровање, имао је толико хитрости да их од стране божје каже, пак ко сме онда даље испитивати или сумњати — намах по врату!

Није дакле нимало довољно што неки хоће: „То је дух свети за добро нашао и установио; многа су се Евангелију сасвим противна мудрованија на ови начин увела. Зато ваља здраво расудити: је ли то паметно и полезно? И како се позна да није ни једно ни друго, онда се тај час види шта је и како је. Ми видимо неки разум у истим бесловесним животињама, пак је ли право да и од њих стражњи остајемо? На пример, хрт кад беспослен каса, он иде којекуд, а кад се за зецом пусти, лети управ како тане. Тако и ми, гди је потреба и гди можемо најкраћим путем и управ доћи, нашто намоколити. „Покажи ми от дјел твојих вјеру твоју”, — премудро вели апостол, — ово је управ и накратко.

Ко год вели да добро верује, а видиш га да зло дела, крсти га се; тако и с богом лаже, некамоли неће с људма. Ко разумно, поштено и праведно живи, он таман верује како Евангелије изискује.

За докончати ово наравоученије, памтимо ове две вешти: прво, што се год може са здравим општим разумом јасно познати, то није потреба замршивати ни

потамњавати; а што се год чисто не разуме, за то се не ваља инатити ни мрзити, но без пристрастија о том расуђавати. А ово свако разуме: да је онај најпааметнији који је најбољи.

145
Бик, теле и пастир

Б

ик, пролазећи са устремљенијем кроз ниска италска врата са своји силни

рогови, пребије горњи праг. Теле, видећи то, рече пастиру: „Сад ми право кажи: не волиш ли мене који ти нисам кадар онаку штету учинити! — „Расти ти брже и ојачај, — одговори му пастир, — пак се нимало ти не старај за штету што ћеш ми причинити, она ће се мени тобом обилн наплатити”.

Наравоученије

Намах овде у почетку приложићу од слова до слова Лесингове речи: „Беседа телета, беседа је малих философа. Зли Баил! Колике је поштене душе с својими продерзљивими сумњенијама опечалио! О ви, господо, колико би ми ради били опечаљени бити кад би само сваки од вас Баил бити могао!” Овако благородне и велике душе о великим људма мисле и говоре. Верхови превисоких гора остављају далеко под собом црне облачине. Многа се у месецу тамна места виде, ништа мање он нам велико добро чини кад нас у ноћи просвештава. У самоме сунцу чрез на то приуготовљена орудија виде се неке маће, но зато нико неће рећи да је сунце мрачно. Не може се ни од кога изискивати да је без најмање слабости и порока (ово је само божије), а међу људма онај је најбољи који највише добра у себи имаде. „Л а ж љ и в и с и н о в и ч е л о | в е ч е с к и”, вели цар Давид, а зашто? „Ј е р с у н е п р а в е д н и у м е р и л а”, нећеду право да мере. За малене слабости у човеку опорочавају му и презиру велике добродјетељи. Свак види да је то весма неправедно и неразумно. Всесилни и свемогући бог не натерује никога силом да у њега верује: ко хоће да не види, може, и кад је сунце наред неба, нека само веже очи. Спаситељ наш, небесну и пресвету науку дајући, ево како је налаже: „К о и м а у ш и д а м о ж е ч у т и, н е к а ч у ј е!” Овде није силе ни натеривања. И то је исто што доказује сунцеподобну истиност и божественост његове науке, која је тако природна и уверителна да, ко само има здраве и чисте од сваких предварителних лажа уши, не само што ће је чути, но и за истиниту познати и на своје велико добро и благополучије примиће ју. Свако доказателство које се подупире с проклетством и с анатемама, или, што је јошт опачније, с сабљом по врату, то се већ види шта је, само нек је слободно казати.

Баил, којег Лесинг хвали, и он као човек могао се је ласно у неким вештма преварити; али је премноге лажи открио и општеполезне истине изјаснио и показао, а ово је таман што паметни људи и нације желе и ишту. А потом наћи ће се ко ће и његове речи просијати, баш тако како је и он других, и показаше у чем има право, у чем ли не; јоште, што је најважније, с каквим је намјеренијем писао, — све то људи изнађу,

по оној речи: „К р т и н а и с п о д з е м љ е х о д и , п а к о п е т ј о ј с е т р а г н а ђ е”.

„Поштење Платону и Аристотелу, али истини највеће”, веле Греци; и овако сви благоразумни народи умствују. Вешти које се могу с паметним изјаснити речма, нашто ту кавга, анатеме и сила оружја? Свет и истина евангелска није се с силом нити с оружјем распрострла ни раширила, нит требује да се њима подупире и заштиштава. Како гди дође кавга, вражда, лукавство, кабале и насиље, одатле здрави разум, мудрост, истина и христјанска наука беже, зашто | „к о ј е п р и ч а с т и ј е с в ј е т у с м р а к о м ”, мудрости с варварством, и духу кротости и мира с свирјепостију и с немиром? Турци, док су тога закона, никада се неће с науком просветити, зашто им њихова вера не дâ, која будући силом и с оружјем раширена, на њима је и утврђена; ко се ту усуди најмање што рећи против онога што оце и дервиши кажу, намах оде глава као печурка.

Блажени дакле народи који пресветој Исусовој науци следују! Кад год буде, они ће се сви с мудростију и с науком просветити, зашто гди је год права мудрост с најздравијим разумом, с непорочњејшом и с чистјејшом добродјетељију соједињена, ту је право место и дом Евангелија и царство небесноје које нам се чрез њега обештава. „П о к а ј т е с ј а , п р и б л и ж и б о с ј а ц а р с т в и ј е н е б е с н о ј е”. Које је ово разве Христова наука, која се сва состоји у свету разума и добродјетељи?

Из овога свако може чисто видети како греше и против своје ползе поступају они од наше предраге браће који, како виде што ново и њима јоште необично написано, намах се почну срдити и питати: „Ко је то написао? Ао, то му и то било! Некдер он дође овамо, пак ћемо га ми научити како се пише!” Е добро, 'ајде, пак баш и да дође (што он весма жели), шта би му учинили? Истукли, па ето ти га, нек зна други пут како ће писати! Чуда, људи! Зар се и томе хоће велика наука за истући слабијег од себе? Али он добро зна да ви то не би учинили, његовом срцу слатки људи! Он вас све скупа боље познаје него ви сами себе. Нека он вама јошт што напише, а у славној нацији има, благодареније богу, и сад, и биће, уздамо се у бога, унапредак много више и премного ученијих и бољих од њега људи који, гди год и у чем год он буде као човек погрешно, познати ће и показати, и тако то неће никаква вреда нанети. А благо њему ако што | добро и полезно напише! То је све његово блаженство, које он себи од бога јоште за који дан живота на овој земљи жели.

146

Лисица и вран

Ч

ест вран лећаше на алтаре богова, узимаше слободно гди које парче меса

на жртву принесена, и нико му не би сметао, почитујући га свак за птицу која будуштаја прориче. То гледајући лисица, помисли у себи: „Ја би' рада знати да ли је зато врану слободно месо са алтара узимати што је он пророк; или га зато за пророка почитују што он посвећено месо, ником не питајући, носи пак једе.”

Наравоученије

Преводећи ову Лесингову басну, дође ми на памет нешто куриозно што ми се је у Далмацији случило. — Кад сам се вратио из Азије Мале и Греције, — прво, зато што сам остао био без крајцаре и новца, дођем у Далмацију за учити гди децу и стећи што; друго: дати себи времена, пре него што друго почнем, за утврдити се боље у прекрасном јелинском језику. Изберем неко планинско, около предивних и широких долина, сасвим за Омирова и|Исиодова чтенија пристojно место, зовомо Плавно; ту се остановим и сакупим доста дечице.

На један празник, не дајући лекције, у лето, седим међу црквом и мојом школицом, под храстом у хладу с мојим љубимим другом, попом Данилом Мораитским, и слушам (с изобилно текућим из очију мојих сузама) умилителну повјест његове верне но нешчасћиве љубови, која га је у толико очајаније довела да се покаљуђери, и Корцир, своје отечество, остави — кад ето ти к нама свештеник непознат, на коњу. Сјаше, поздрави нас, скине пуне бисаге са седла, да коњу пут у долину на пашу, седне код нас и почне ми беседити:

„Драги брате школнице, ми се јоште не познајемо, али добри људи ласно учине познанство, брзо ћемо се, ако бог да, и боље познати, јер смо комшије. Ено ти моје село за оном главицом што нам баш спрема носа стоји и за оном храстовом шумом што се преко ње промолила. Ја сам ти поп Маук, а моје се село зове Отон. Ето сам ти донео у бисага два варићака чисте пшенице како злато, оку масла и један сирац; простићеш, ово је мало, али биће и више ако бог да. И молим те да ми у недељу дођеш и мојим сељаном једну здраву и вредну предикку искажеш, и кад будеш имати времена да ми што лепо напишеш, да каткад и ја што мојим људма кажем, јер радо слушају кад им се што добро беседи.”

Захвалим му ја на дару, и обештам се једно и друго што од мене жели учинити. Потом разговарали смо се које о чем. Између прочег предложи ми ово чудновато питање

говорећи: „Каж ми, молим те, зашто нас попове зову 'свети оче'? Даје ли нам се ова светиња заједно с поповством, или би ми морали бити без сваке шале свети?” Презнем се на такви вопрос, и речем му зашто то пита.

„Ако је прво,” — одговори — „у добри час, нека иде; ако ли је фторо, у триста злих часа, то нека добро знаш; ја имам толико посла на глави да ми светињицење ни на ум не пада. Други су ту били, | и други, пак нису се могли посветити, алтроке поп Маук!”

Онда сам му ја одговорио, по мојему тадашњему начину мишљења, да свештенство, будући дар светога духа и власт духовна, зато ко ово има, по тому он је светац. То га је упокојило, и оде. Сад обаче овако бих му одговорио: да свештенство, како год и остала достоинства војена и грађанска, неодложно изискује неке службе и дужности, које ко не исполњава, не само није да се нариче светим оцем, него и да се лиши тога достоинства и званија. А ко их исполњава како надлежи, он је прави свети отац и високопочитанија достоин, носећи попеченије о оном што је светјејше у чловеческом роду, то јест благоднавије, сеопшта љубов, мир, непорочност и чистота совјести.

147 Лисица и тигар

„**О**, да ми је твоја снага и брзост,” — рече лисица тигру — „весма би ми драго било!” — „А зар за моју шарену кожу не мариш? — рече јој тигар. — Онда би се показала и споља сушта каква си изнутра, хитра и шарена.“ — „На томе ти лепо хвала!” — одвешта она. „Ја не желим да се покажем таква каква сам.“ |

Наравоученије

Ова басна с великим остроумијем показује да није добар знак кад ко не би рад да се покаже такав какав је у самој вешти. Притворност је природно подозрителна, нипошто не да о себи добро мислити, и всегда оно што Латини веле: „*Latet anguis sub herba*: Крије се змија под травом”, а ми велимо: „покривен угљен”, претполаже.

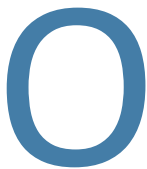
Језуити су у овој мајсторији знаменити били, пак кад би до послетка, што им поможе? Попеше се на толико височество богатства и силе како ће ужасније превалити се и сасвим скрушити. Ово правило, које идем рећи, уливено је од самога бога у јестество: да чистосердечије и нелестност нарава свезује и утврђава пријатељство. То исто служи и за благопоспјешно опхожденије са свим чесним у општеству људма. Приметимо обаче да и верни друг, гди нужда и разум изискује, и за време, од дражајшаго друга може неку тајну (навластито туђу) сакривену чувати; ништа нема без изјатија. Ово се не говори за сасвим особита опстојателства, него за карактер срца и за опште правило опхожденија и живљења.

Нејма ти горе, бедније, ни скаредније од всегдашњега у притворности живота, а то онде мора бити гди лисичје погане нарави преобладају. Зашто је природно и јестеству чловјеческом непријатно и отвратително кад види ко двоје међу другима да всегда шапћу и хихичу? На то свако мрзи, баш ако ће знати да се њега нимало не каса. Свето, благосоздано, безлобно јестество! Покажи људма све пријатности и блаженство чистоте срца и нарава, да блажени буду на земљи! Но нашто ми ово восклицаније, за које ће ми се (може бити) многи посмејати? Ово је сваком показато кога злоба и лукавство не заслепљава. „*Nemo felix nisi bonus*. | Нико шчастљив разве добар.” Древња истина, која никад неће остарити.

148 Овца и Јупитер

овица дође к цару Јупитеру и почне му се тужити да јој многе обиде на

земљи бивају, молећи га да учини, ако се како може, да то унапредак престане. „Овцо моја,” — рече јој Јупитер — „То иначе престати не може разве да ти какво нибуд средство дам с којим ћеш ти твоје злочинце од себе одбијати. На пример, да ти дам уста и очи једовите, и како задахнеш или погледаш на кога, да га отрујеш.” — „Ух! Не говори то, Јупитеру! Уста и очи једовите! Ко би то рад имати? Зар 'оћеш да сам гора од змије?” „Кад ти се не допада, да ти дам зле зубе и нокте као у лава.” „И то је зло, нећу. Дај ми што друго.” — „А 'оћеш ли дакле величину бика и страшне рокове, да те се свако боји?” — „Нећу ни то, ја не желим да ме се ко страши.” — „Још једно остаје, пак ако и ово не будеш хотела, а ти мораш страдати како си и досад: хитрост и лукавство лисичје.” — „Нећу ни то,” — рече овца — „ни | то ми није мило. Волим страдати, кад се без зла не могу зла избавити.”

Онда благослови цар Јупитер овцу, заповеди да унапредак овце имаду пастира, који да се може њима хранити и одевати, но да их чува и да се за њих стара.

Наравоученије

„Ништа није свеће ни чистије од овце”; — веле наши Далматинци — „и њезине брабоњке исцеди човек из млека, пак једе млеко, нити му се гади. Сама доброта благих и добрих људи довољна би била за доказати бесмертије душе и будуштеје награжденије. Има много на свету тако благонравних и добре душе и срца људи, да често за своју исту доброту страдају: дакле премудри Творац, којег се премудрост у свем створењу богато показује, хоће несумњено таквим праведно и својему величеству и благи пристојно награжденије учинити.

„Радујте сја — вели нам небесни Учитељ — и веселите сја, јако мзда ваш а многа на небесјех.”

Друго примјечаније које се настојећем наравоученију приличествује (које смо виšekрат напомињали, но нек се опет спомене) ово је: колико су дужни небесном Промислу благодарни бити народи који се у благоуреженим царствима налазе и живу, гди силан и неправедан мучи се и гризе у злом и пакосном срцу своме, а не може нити сме слабијега обидити! Ко год није ходио по варварским и злоуправљајемим земљама и није видио љута страдања која род човечески за скудост добра поретка и добрих закона подноси и трпи, никада не може себи вообразити какво је благополучије на

земљи да човек може себи рећи: Поштен сам и праведан, не бојим се никога. Безбедство и мир начал|на су и највећа у општеству добра, а в прочем: како себи ко простре, онако ће и лежати; како сеје, тако ће и жети. Али ено невоље: гди човек добро посеје, и бог да те лепо роди, а кад пожње и оврши, пре него саспе у житницу, дође други и однесе, а он остане с женом и децом те гладује. Ко не жели да се мучитељство, неправда и свако зло истреби између људи, он нити зна за бога, нити кад о њему мисли; и ако га речма спомиње, чини као папагал.

Човек је на земљи за благополучије своје онде гди је свакому дужност његова опредељена и позната и гди је свак верно и радо исполњава, а гди тога нејма, ту је несрећнији него звериња која у горама живи. Природно свак жели и иште своје благополучије, к којему се овим путем долази: гди се зли под страшном уздом и љутим бичем, а добри с мудрим совјетом и с чистом науком воде, настављају и управљају.

149 Козе и Јупитер

Козе се согласе, дођу све скупа, и учине молбу Јупитеру да им даде рогове.

Совјетује их Јупитер да се прођу тога зактевања, казујући им да се с рогови још нешто мора дати што њима неће бити по вољи. Ништа то не служи, козе хоће рогове с чим били да били. „Ајде, — изрекне Јупитер — „нек вам нарасту рози”. Но ужас’ нападне на козе кад виде на себи с рогови заједно и браде. Стане их дрека, тресу главом, скачу: „Јаој и помагај, што ће нама браде!” вичу. Но све залуду, мораду и до данашњи дан браде носити, ил’ им се хоће ил’ неће.

Наравоученије

„Ала, мој човече,” — вели гдикоја жена мужу своме — „да су ми онаке хаљине, ништа већ не би’ желила!” Но у тому се љуто вара. Жеља излишњега подобна је отрову змије, зовоме жеднице, која кад уједе човека или животињу, таква љута и неугасима жеђ нападне на њих да пукну пијући, нити жеђи угасити могу.

Алфонс, мудри арагонски краљ, не могући ни на који начин возбранити женама свога времена да не носе на хаљинам злато, учини таков закон да се то дозвољава само оним женама носити које су познате за непоштене, и тако ти се тај обичај намах пресече. Колико умножава ко излишње жеље и потребе своје, толико већма усторишава зло на главу своју. Колико би велможа блаженом божеству за доброту своју уподобити се ласно могли да хоћеду само да умере раскошне и непотребне трошкове! Они би тисјаштекратно срећнији били, име би им се благосливљало на земљи, и пошли би с радосном и чистом совјестију с овога света.

Је ли право да се хиљаду незлобивих фамилија удручавају само за моћи боље трпати у сто беспослених и неблагодарних трбуха? Но тако хоће обичај и мода! Велика господа морају великољепно живити, а ово се не може без просипања, а откуд би се просипало кад се не би поданим цедио и измождавао мозак из костију? Вишњи боже! Кад ћеду те једанпут и велика господа познати? Правдо! Человечество! Добро|дјетељи! Кад ћеду вас већ једном и велможе чувствовати? Кад ћеду сматрати на нагу и гладну дечицу трудољубивога и неуморенога земљеделца с овим благородним чувствованијем: ових је тело као и моје, у њима кров тече како и у мени, имаду душу словесну подобну мојеј и чувствују, чувствују и зло и добро које им се чини. Благородни! Може ли ико благородан бити без благородних и человечеству достојних чувствованија? Воспитаније дакле благородним! Но воспитаније начално и нужњејше у човекољубију, милосердију и правди, ако желе да су пред здравим разумом и пред

богом то што се наричу, да буду цвет и украшеније рода свога, и да служе за пример
чесности и добродјетељи свему општеству.

150 Дивја јабука и ружица

У

шупљину дивје јабуке улезе рој пчела и напуни ју меда. Онда се она почне

поносити и хвалити с медом у себи. „Неразумна и луда гордости!” — рече јој ружа — „Што се с туђом сладостију поносиш? Учини ти, ако си кадра, да сладост меда уђе у плод твој, ако желиш удостојити се да те људи хвале и благосливљају.”|

Наравоученије

Агесилају, лакедемонском војеводи, почну неки који су у Персији били расказивати и хвалити одјејаније, богатство и величество цара персијскога: „Што ви ту у ветар беседите?” — рече им онај. — „Кажите ви мени је ли он мудрији, искуснији и добродјетелнији од мене? И ако то није, он је ништо спрема мени.”

Онај што пролази онуда, је ли то архимандрит манастира Н? Зар не знаш? Он је сад епископ Н-ски ... Пак зар зато он онако главу диже и окреће као Креуза на театру? О, гордости! Достојност епископства њему није кадро дати ни зрно науке, памети, ни добродјетели више него има. Али има на годину толико хиљада карагроша! Горе јошт за њега, по томе може много гори бити, а паметнији не, ако није досад био. Може ли то бити, и како? Може врло ласно, овако: пре тога ако је и имао коју слабост за подучити то достојност, које ваља да се даје честњејшим и најбољим у народу, није јој се сасвим пуштао; а сад, имајући у шака то што је желио, и уздајући се у толике хиљаде карагроша, показаше се сав какав јест у натури. — Ови кратки разговор може с временом бити полезан за оне који се спремају на таква достојности: да се не уздају да ћеду од њих подучити оне вредности које не имаду, него паче да се весма старају с својеличном достојностију узајмљено достојност да опоштене и украсе. Ово се зове сласт меда у својствени плод пренети.

Имам у комшилуку једну познаницу којој је име Дијакрисис. Ова, како што напишем, хоће да јој прочитам, и често ми чини сврх свачеса различна примјечанија. Кад сам јој ово прочитао, рекла ми је: „Не мислиш ли ти да ће се за ово ко на те срдити?” „Ко је добар и паметан, — одговорио сам — „а ко није таков, за њега, хвала богу, данас нико не мари. Притом, и ко би био таки простак да се на ово срди? Чрез то би он| сам показао да му је пчела на клобуку, а ко само прво правило политике зна, тога ће се здраво чувати.”

Ми сви који смо на земљи, колико ћемо јошт овде стајати? А ово што

парати, и с ње живе месо на парчета кидати, док је тако уморе, пак онда с њом на ватру. Ко не признаје овака дела за безбожна, погана и проклета? Ово, браћо моја, у церковној историји овако од слова до слова стоји. Сада сравнимо оваких светаца дела са пресветом евангелском науком, пак ћемо ласно видети како стоје, и може ли, ко бога зна и почитује, ово знати а другима не казивати? Ко не жали оне бедне заслепљене варваре, какових јошт и данас има на свету, који су у такове богове веровали и њима служили, којима су синове и кћери своје на жртву приносили, клали и на ватри пекли, о чем и Псалмопјевац напомиње говорећи:

„И п о ж р о ш а с и н и с в о ј а и д ш ч е р и с в о ј а б ј е с о в о м! Такови богови који истребљеније и умањеније рода человеческого изискују, и који се у бешчеловечном неповине деце кровопролитију улажавају, шта су друго разве бесни волци и љути и немилостиви демони? Они који царскога намесника камењем у главу ударају; они који целомудрено и живо Ипатијино тело на парчета кидају, — шта су друго него, под лажним именем христјана, пустињика и светаца, бесни пси, љути убице и демони? А да како се њихова телеса посветише, и миришу, — ласно ће ко помислити. | Ево како: „И м ј е ј а ј у ш и с л и ш а т и, д а с л и ш и т!” И данашњи дан у египетским гробницама налазе се балсамираћа нарастљена телеса од три хиљаде година; сва миришу, и из неких материја масна течје, зејтину подобна, и прекрасно мирише. Сада Инглези такове мумије с хиљадама дуката купују, а у оно бедно време кад су христјани почели мошти за свете и чудотворне почитавати, сав је Египет био под властију цареј греческих, све су мумије њихове биле, нити им је била потреба куповати. Многа су телеса и христјани балсамисали, али она материја и мајсторија с којом су древњејши Египћани то чинили, последњим није позната била. А паметном христјанину ово је доста: кад су се она иста телеса која су за апостолска држата била, растљела, што иштеш, што ли питаш даље?

Разумна и поштена браћо, разумејте ме: праведна и добра човека ја за јеретика не држим ако ће се он за незнање своје и костима клањати; али само почнимо слободно и разумно мислити, судити и говорити: пак онда, што се год за добро позна, нек се јошт боље утврђава, а све што не ваља само ће од себе пропасти.

И нека нам је ова вечна божја истина всегда и у свачем у памети и у чувствителном срцу: да човек без здравога разума и без љубови к человечеству, к правди, к чесности и к божественој

добродјетељи, он је нечовек и звер, био философ, био господин, био христјанин и зовоми светац, био најпосле што му драго.

„За децу” — рећи ће ми ко — „таке ствари пишеш?” Баш и навластито за децу нашу предрагу, зашто сва садашња деца бићеду скоро људи; а ако не почну из детињства разумно мислити после неће моћи. Зашто сиромах расколник остаје док је год жив расколник, и зашто све мисли да несоздани и непостижими бог носи браду и мустаће баш као и он? Низашто друго него што је из детињства расколник, и онда му је тако казато. А не каже ли му Спа|ситељ, и не чита ли он у Евангелију: „Б о г д у х ј е с т”? Каже, и он то чита, али му то ништа не помаже, јер је он онако у детињству мислио; а од тога све зависи како ко мисли у својем детињству.

152 Три адске фурије

Царица Јунона пошаље Дугу, слушкињу своју, да јој нађе на земљи три

здраве, велике и лепе девојке које су без никакова чувствованија љубови и милошће у срцу, и да јој их доведе на Олимп, да јој буду камерјунгфре. Отиде Дуга, обиђе сву земљу, па кад ето је, сама дође. „Камо? Гди су?” — пита Јуно. „Нема такве какве ти 'оћеш, ниједне“ — каже Дум. „Биле су само три, ал' је Меркурије пре мене дошао, и одвео их је у ад.” — „Ког ће јада тамо?” — запита она. — „Да буду паклене фурије, и да муче зле и осуђене душе”, — одвешта друга. — Насмеје се Јунона и рече: „Гледај ти хитрога Меркурија! Како је он то лепо умео изабрати!”

Наравоученије

Тврдо и немилостиво срце ни у мужеском полу не ваља ништа, али у женском, ту је сасвим против натуре. Љупкост, милошћа и доброта женскога срца и душе тако су премудрим Творцем устројене, да ако би што и било у мужеском полу тврдости и немилосерђа, да се чрез њих умехчава, ублажава, и милостивом природе чувствителству привлачи. Смотримо човека из првог младенчества: пре него разумом позна чувствованија благодарности к родителници својеј, находећи храну и живот свој у персима њејзинима, као да већ савршено зна да се без ње плаче, њу жели, на њу се најпре почиње осмијавати, и њу као своје прво блаженство милује и љуби. Ово је извор и начало свију следејућих најслађих и најсветијих чувствованија и дужности човечества: благодарности, верности, љубови и благотворенија. Прво милост бог к човеку по створењу показа кад му дарова жену, и први благослов што му изрече, ово је: „Р а с т и т е с е и п л о д и т е с е.” Кад би дакле (сачувај боже!) хтео бог највећу немилост показати човеку, што би му учинио? Узео би му натраг жену, пак ето ти га. А кад би хтео и да га прокуне, шта би му рекао? „Не растио се ни плодио, но нек ти пропадне род и колено, и нек те нестане на земљи!”

Ко има мозак и памет, сам себи из овога може прекрасне и преполезне науке давати; ко ли нејма, ил' неће да има, њему се све залуду беседи. Но о доброти и благи срца, буди мужескога или женскога, ово примјечаније господина Абта придодаћу: „Menschen! Wenn eure Seele schlecht ist, so prahlt nicht mit dem guten Herzen: Људи! Ако је ваша душа неваљала, не хвалите се добрим срцем.” Кад душа разумна, просвештена и правдољубива управља и располаже с добротом срца, онда је ова доброта савршена, а иначе сама | доброта срца без разума може ласно човека у различне погрешке довести и неправедним, злим и несрећним учинити га. Но (осим великих и другима вредовитих зала) воопште много се може човеку презрети и простити кад је управ

позната доброта срца његова, и кад се може о њему рећи: Није из зла срца и намјеренија то рекао или учинио. Зато се сами бог нариче праведни судија, зашто он сам совершенно познаје свакога срце и утробу, и зато нам премудри Спаситељ налаже говорећи: „Н е н а л и ц а з р ј а ш ч е с у д с у д и т е !” Ласносе преварити на лице гледајући. А шта је у срцу, ко ће нам то казати? Многи се споља чини светац, а кад после, чудиш се шта у њему нађеш.

Кад се о човеку по делом његовим суди, ово иде својим путем, и ово је једино најизвесније и безгрешније правило по којему можемо закључавати о живима како и о усопшима, о праведници како и о грешници. Само се собом каже да ко год знајући лаже, тај је сасвим лажа; нити се гледа ни пита ко је. Ко му драго. Веле Талијанци за свога именитога папу Ксиста: *Papa Sisto non perdona ne a Giesù Cristo*. Ево што је овој речи повод дало. Језуити у Риму начине у свом манастиру статуу Христову, у које главу метну сунђер, па кад би хотели да Христова статуа учини чудо и да плаче — воде у сунђер, пак суза колико хоћеш! Дође тужба папи да сав народ одустаје све цркве и иде к језуитом гди Христос плаче. Оде и папа, ал' понесе чекић у цепу. Како ти статуа почне плакати, а он чекићем у главу, пак имаш шта наћи: сунђер пун воде. У томе је папа свето дело учинио, зашто Христос, вечна божја истина, неће нипошто да се њему за атар лаже, и ко то чини, он Христа нити верује нити познаје.

Сјединимо, дакле, с добротом срца и честност срца, и дајмо овим његовим благородним својствам здрави и просвештени разум за управитеља и пу|теводитеља, пак ћемо онда заисто наћи у њему источник нашега јестественога и наравнога благополучија.

153
Врба и трн

В

рба, гледајући да трн сваком који покрај њем прође за хаљине заквача,

упита зашто он туђе одјејаније к себи вуче, и нашто би му баш да и има то. — „Не требају мени хаљине — одговори трн — „нити их ја хоћу, него само мило ми је дерати и парати.

Наравоученије

Ова басна изображава зло и пакосно срце, које без сваке своје ползе наводи некаково проклето задовољство у штети и озлобљенију другога.

154 Старац и Соломонов гух

Један старац, добар и имућан газда, по довољној летњој радњи седне у хлад за

отпочинути, кад ето ти јави му се једно, сени подоб|но, но великолепно и царско, виђеније. Запита старац: „Ко је то?” Оно му одвешта: „Ја сам Соломонов дух, и дошао сам те питати како живиш?” „Ево,” — рече старац — „како си ме ти научио, совјетујући ме да се од мрава научим трудољубију. То сам од младости примио, и томе овако стар, како ме видиш, следујем, непрестано трудећи се и радећи.” — „Е, мој старче, само си полак мојега совјета примио, а ваљало би да сав примиш. Мрав се труди у лето, али у зиму почива и труд свој ужива. Та и ти трудио си се и мучио у лето снаге и крепости, зашто сад дакле у зиму старости и слабости не почиваш и не уживаш?” То изрекавши, ишчезне.

Наравоученије

Одвећ љубостјажатељан, лаком, или воопште рећи неразуман човек, он је дошао на ови свет да се мучи. Док је јошт оскудан и ради да стече, има право и разлог; али кад дође у изобилије да може рећи: „Имам довољно не само да спокојно могу живити, него и лепо за собом име оставити”, пак му је све мало те мало, и све се стара и гризе и у срцу мучи, — оваковом ко ће помоћи? Ко ће му памет дати кад је он неће? Он сам хоће и жели да буде светог свог среброљубија многострадални мученик. Највећи његови непријатељи не могу му већега зла желити него што он сам себи причињава. Не ваља му ништа говорити: нека се пече и молви, нек узди|ше и јечи, и колико год већма зна и може, пуштај нека себе обеспокојава! Ово је у јестеству вешти. Срце, к благодјетелному промислу неблагодарно, то исто заслужује. Нека се добро чува да са својим имјенијем никаква општеству добра не учини, зашто те чести он није достојан. А за највише нека се никада не усуди помислити да то имјеније што је он с великим попеченијем и с дуговременом штедњом сабрао, да му је то бог дао. Овога нека се острегава како жива огња! Ови је начин мишљења за простак, а не за њему подобне људе! Зашто, ако он по несрећи овако што помисли, природно доћи ће му затим и ово на памет: да оно што му је бог дао, он је дужан надобро употребити, пак ако то почне, тај час ће почети чувствовати задовољство и сладост великодушија и благотворенија. Онда би му се облекчало срце његово, и душа би му се зачала радовати и веселити, и тако венац вишереченога мученија сасвим би за њега пропао.

Марко, далматински слепац, често би овако говорио: „Хвала богу што у Далмацији нејма никаква чудотворца, јер би ме учинио силом да прогледам, пак би' онда морао радити да се 'раним: а овако вилајет ме 'рани, аја ништа него пјевам.” Ово што је он

сиромах шалећи се говорио, у моралнима стварма сасвим истинствује. Ко се год наводи у слепоти ума, или у блату неваљалства, тај мрзи на свакога који му што говори о просвештенију разума, о чистоти и честности нарава.

Принц Фенелон, камбрејски архиепископ, у своји прекрасни разговори, саставио је један међу Одисејом, итакијским царем, и Грилом, његовим официром. Цирце, чародјејица, претвори јаднога Грила у крмка. Одисеј, мудростију Минервиноју вооружен, дође и он к реченој чародјејици. Ова покуси се да и њега преобрази ујарца, но не може, зашто гди је здрав разум и права мудрост, оваковим преображенијам ту није места. Истргне мачину и рече јој: „Грила ми брже на среду, јер ћу те сву на парчета!” Ка|же му ова шта је сад Грил, моли га да утиша своју јарост, обештавајући му се да ће довести Грила у прво состојаније само ако он усхоће, ибо без његова соизвољенија то се не може учинити. Како не би хтео од свињчета човеком бити? Оду к њему у свињац. Ужасне се Одисеј видећи га у таком чину, и рече му: „Гриле, јадан Гриле, какав си то?”

Грил: Какав сам, да сам, боље ми је него теби.

Одисеј: Та не будали, кукавче, ја сам дошао да те повратим у први образ. Само реци да хоћеш, пак ћеш намах бити човеком.

Грил: Иди ти својим путем; мени је много боље овако. да ти знаш како је мени сад добро, и ти би желио бити као ја!

Одисеј: Каква ти је то памет, Гриле! Волиш свињчетом бити и у том смрадном и згадном блату се ваљати, него словесним човеком и у свом отечеству с људма и у својој фамилији живити?

Грил: Ћути ти! Моја је памет сад боља него твоја, јер ја волим онде живити и онако како је мени боље. Видиш ли ти ово блато што теби смрди и на које се ти гадиш, ово мени мирише као миро и ружица, и што год из њега једем слађе ми је него најизбраније ваше пите и уштипци, пак се ја гојим и све то дебљи бивам; нити сам толиким болестима подложен као пре што сам био, нити имам прежњих мисли, попеченија и којекаквих главобоља, што ви људи за велике и славне ствари почитујете и држите. Веруј ти мени, Одисеју, ако хоћеш да знаш шта је живот и сласт овога света, буди свињче као ја што сам, пак ћеш онда знати.

Ограјише Одисеј с овим који неће ни за што друго да зна него само за оно што чувства његова осећају. Најпосле употреби сву силу красноречија, и почне му изображавати преимуштва човечества и разума: благородство словесности, сладост и красоту добродјетељи, божествено сродство бесмртне душе и познанство всевисочајших божјих својства: мудрости, благости и промисла. И с овим у тако га умиљеније доведе да за|жели и соизволи чловеком постати.

Ово је, како свак види, причта, но весма истинита у моралним вештма. Која год страст сасвим облада човеком, заслепи га и не да му прогледати; обаче среброљубије у овом је отлично и горе од прочих: што друге страсти имаду, по вишој части, свака своје време, подрже човека као нека врућина, пак и пуста, имаду снагу своју и слабост,

младост и старост, глад и ситост. Само среброљубије неће ништа од тога да зна; кад заквачи кога у своје нокте, не пушта га ни при издисању; и колико више ко стари и изнемаже, толико се већма ова страст у њему помлађује и распаљује.

Но доста већ о томе. Докончајмо науку ове наше басне, која нам ово показује: да колико је похвално с правдом и трудољубијем стећи, несравњено веће је чести и похвале дело знати разумно то уживати и како способњејше к општеј ползи, слъедователно к својеј слави, средство употребити; а без овакова употребљенија највеће имјеније својему је истом стјажетељу мученије, често и бешчестије, и, као у Турској, преки пут к конопцу.

155 Славуј и орао

„**К**олико те ја ублажавам, високопарни орлу!“ — рече му једном славуј.

„Достојан си да те царем свију птица наричу! Како се славно у небесне висине возвисујеш! Ти ваља да много лепше красоту небесну видиш него све ми друге птице.“ — „Е, мој славују, баш си сасвим прост, и ништ не знаш! Зар ти мислиш да се ја небесној красоти за љубов тако високо пењем? Ја то чиним како ћу лакше кога зеца, корњачу или јежа на земљи упазити.“

Умукне славујак и помисли у себи: Нек те одсад хвали ко хоће, ја баш нећу, кад ти и на такој висини ни о чем другом не мислиш него о трбуху!

Наравоученије

Да бједни просјак и оскудни убог од јутра до мрака ни о чем не мисли разве како ће глад своју утолити и празну утробу задовољити, нико се томе неће чудити; али господин човек у достоинству и изобилију о том истом да мисли, и у томе своје упражњеније, забаву и блаженство да наводи: какво пузеће срце, какова ниска и худа душа!

Ови следујући благогмижући разговор често од многих случавао ми се слушати: „Нашто нами наука! На каква господства, славу и богатство чрез њу уздамо се доћи!“ Каково сиромашко познанетво и презрително мудровање они који тако говоре о науци имаду! То је опачније, неразумније и луђе него да болестан рече: „Нашто ми здравље? И, неразуман: „Нашто ми разум и памет?“, и слеп: „Нашто ми очи?“ Ни у Англији орачи и копачи, тежаци и пастири, касапи, чизмеџије и прочаја нит су ритори ни философи; али јесу сви епископи и све свештенство, сви сенатори и судије, сви магистри до најпоследњег и у најмањем селу. Колико је овакових људи у сваком многочисленом народу од потребе? А овакови људи ако су невјеже и неучени, шта су? По души, чести и совјести, ништа! И много више, | опачније и горе него ништа! Човек који нити зна лекарства, нити хоће да је лекар, неће ме излечити, ал' ме неће ни утући; а онај који хоће да ми је лекар а тога заната не зна, утуче на место и сам не зна како ни зашто. Учитељ без науке, како ће ме научити кад он и сам сиромаш не зна. Он из џепа ни из трбуха науку не извади. Али ће те учити како зна. О, велика ти хвала на такој речи! Гди си ту мудрост почерпао? Из такве се науке рађа права смрт, и то је извор и начало сваког сујевјерија, слепоте и, што је горе, вражде и мрзости међу људма.

Морао би ко бити или сасвим злобан или всеконечно несмислен који би само помислио да се ово пише с намјеренијем за опорочити наше настојаштеје свештенство, које или је сасвим без науке, или без довољне за своја знања. Свима нам је добро познато шта се је до ономадне изискивало од наших кандидата: уме ли којекако читати; има ли новаца да купи парохију; је ли од добре куће, да може давати онде гди надлежи, и кад му се напрти каква кривица, да се може откупити, — ево ти му класи и школе које је морао апсолвирати. Шта сљедује из овога разве какве класи, така и наука. Такове сохрани боже опорочавати или осуђавати. Собољезновати, то је све.

Ово се дакле говори за одсад, а ово о д с а д не ваља одлагати. Свако средство које се к овом делу може употребити, тај час предузети; све што год цркве и манастири имаду недвижимо и движимо, за ово не штедити. Учен и благонараван свештеник боље ће просветити црков своју него милиони свећа да у њој гору. Тороњ, звона, полијелеји, кандила сребрна и чираци, — све је то мирска помпа и украшеније, а не Христа Спаситеља уневјештене цркве, за коју је он своју пресвету пролио кров. Душе народа просвештене и добродјетелне, нарави непорочне и чисте: ово је, братијо моја, прави небесни Сион и Христова невјеста, по свидјетелству апостолу: „В и ј е с т е ц е р к о в Б о г а ж и в а!“ коју ко краси, укра|сиће њега бог; а не зидови, звона, златоткане одежде (женска украшенија) и сребрно посуђе. Зато све те вешти (које ни на какву дјејствителну ползу ником нису, развје на детињску и сујеверну очију забаву и на нерасудну света гордост) нека се уложе у један капитал, а при томе наћи ће се многи који ће радо и добровољно и од себе што дати да се могу, ако не више, барем две стотине младића за будуште свештенство и за учитељску службу воспитавати и учити. Ово ће бити православије и благочестије, дјејствително христјанство и црковна слава и украшеније, а не празна и велеречива имена без никаква плода и разума.

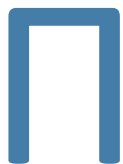
У време простоте и варварства, како ко може и хоће онако и живи, док умре пак се степе и нестане га: а сад је већ време дошло да се имена и памет оних који што значе у општеству или вечној чести и слави, ако су добри, или вечному бешчестију и поруганију, ако су зли и неваљали, предају. Свак који себи за чест почитује словесним човеком нарицати се, и који верује да разумну и бесмертну душу има, он мора овако мислити: волим бити у Семартону или у Војтегу сирамах свештеник с просвештеним умом и чистом совестију, неголи у Београду митрополит с мрачним невјежества умом и немирном совјестију. Они који ишту науку само да чрез њу на некакова зовома господства дођу, а не да разумнији, просвећенији, бољи и совршенији буду, пак ако ћеду и у селу децу учити: такови криво мрачно и худо мњеније како о науки тако и о својој души имаду, и подобни су басне орлу, који се високо пење само да гди зечића или корњачу угледа. |

156

Препелица и препеличићи

репелица излеже у животу своје препеличиће, па кад ови поодрасту и жито почне сазирати, пре него би куд препелица одлетила, всегда би налагала пилићем својим да мотре што се око њиве твори, и да слушају шта се туда говори. Једном кад долети мати, нађе своје птичиће у великом страху и трепету; пита што им је, шта их је тако уплашило. Кажу ови да су слуге господара њиве ту били, и видећи да је жито сазрело, отишли су по српове, и доћи ће жети; зато да се бежи куд се пре може.

„Не бојте се“ — рече им мати — „док год не видите домаћина да дође и не чујете да он то рекне, не плашите се“.

Наравоученије

Сваки посао гди прави домаћин не присуствује, слабо напредује, често пропада. „П у с то м л е к о п с и л о ч у.“

157

Херкул и лопта

еркул, поштапајући се с својим страховитим ајдамаком с којим на лавове и

медведе удараше, упазив некакву лопту, удари је, но она од ударца нарасти већа. „Чекај дакле,” помисли у себи, мане са свом снагом и удари: она ништа, него још већа постане. Дивећи се он необичној вешти, покаже му се Минерва и рече му: „Не дирај у ту лопту, видиш да је то инат! Колико је више ти будеш ударао, толико ће она растити; а како престанеш у њу дирати, она ће се помалити и бити како пре.”

Наравоученије

Преизврјадно изображеније распре и ината! Нејма ти горе муке инадији него да се нејма с ким инатити и терати процес. Многост се тамо негде кућа продаје, а он у Бечу иште које од кога у зајам да тера процес. А која му од тога полза? Велика! Да може казивати док је жив како је с президентом Н. и с конзилијари Н. Н. Н. говорио. „Знаш ли како сам им кресао? Бре, нису знали шта ће ми одговорити, него само: „Шон гут! Шон гут!” И кад ово казује, варнице му из очију лете, јер за њега нејма блаженства над овим. Нека се само гди појави какав процес чиј му драго, не старај се ти: он ће наћи начин како ће се у њега помешати, и тераће га о свом рођеном трошку; у том послу он не зна пет ни девет, то је његов елемент без којег он дисати не може.

Давњашњи јелински стихотворци представљају нам страданије и мученије оваковог беднога човека у изображенију Иксиона, који је осуђен био да ваља уз једну превисоку гору воденични камен; а како би га с великом муком доваљао баш на врх, не имајући ту места да се устави, с великим устремљењем би се сваљао тај | час у долину, а сиромаш Иксион опет с њим уз гору као и пре, и тако довека.

Зашто дакле међу словесним и разумним створењем вечна, луда и срамотна кавга, која им огорчава дне живота? Није ли нам милостиви Творац даровао ово неколико дана живљења на славу своју, на сладост и радост нашу? Инат за тврдоглавство и упорство! Инат за привремени интерес, и често без свакога узрока, само из зла обичаја и за несмислену ината љубов! Но што је најгоре и христјаном и најсрамотније и недостојније, инат, кавга, мрзост и гоњеније за веру и закон мирнога, кротнога и преблагословенога И с у с а ! Пита се, дакле, зашто ово бива? Ево пучина. Људи се уче говорити пре него науче добро мислити и судити. Хоћемо сваки и сви што нас је год на земљи да имамо право; а не долази нам на памет да најпре испитамо и совршено познамо имамо ли право или не. Сваки утврђује своје право на том што је од других чуо: ово је извор и почетак свега несогласија и свађе. А да они други, зар се нису могли

преварити? Те здраво! Време је већ да сви чистосердечно признамо да смо зло и неправедно творили, инатећи се и мрзећи у сами свети недри и наруча евангелскога закона, који је извор љубови, мира и доброте.

Сад дакле кад, благодареније богу, нити се иште нити се мисли да се церков греческа латинској подвргне, но жели се и настоји да свака при својој цркви и сви заједно будемо истинити Христови ученици, а то значи праведни и поштени, умом просвештени, а срцем и дели добродјетелни, сад послушајмо свете апостолске речи: „Р а с п р е м е ђ у в а м и д а н е б и в а ј у, н о м и р б о ж ј и д а в о д в о р ј а е т с ј а в с е р д ц а х в а ш и х! Б л а ж е н и м и р о т в о р ц и, ј а к о т и с и н о в е б о ж ј и н а р е к у т с ј а”. Знамо чије су ове речи: чувствујмо сву сладост њихову ако желимо синови Оца небеснога бити. Ово што ћу рећи управ из ових Спаситељевих речи следује, то јест: „О к а ј а н и н е м и р о т | в о р ц и, ј а к о т и с и н о в е д и ј а в о л и н а р е к у т с ј а”. Ако прве речи за истините верујемо, како и јесу, морају свјачески и ове друге неложне бити. Церков гонима и удручајема, била греческа или латинска, може бити Христова церков; а она која гони и удручава нипошто не може бити, зашто је Христос бог мира и љубови, а не вражде ни гоњенија. Дела поштена, она су нелестни знак истинитога христјанства, а ко год вели да право верује, а неправедно и зло живи, он је сав лажа од главе до ногу, нити он има вере ни закона.

158 Вран и славуј

Вран упита славуја колико година славуји живу на земљи: „Седам година”,

одговори мали пјевчик — „кад мање, кад више. Ми се не старамо колико ћемо живети, него само да лепо и мирно поживимо. — „Међер се људи нимало у појању не разумевају”, — рече вран — „који су толико у ваш глас заљубљени и радо вас слушају. А је ли икада могуће да ви лепше појете од нас, који по сто година живимо?“ То рекне, пак одлети на високо дрво, и почне из свега грла крћати.

Нравоученије

„С једина бо јест мудрост челољеком, и долгота живота не састоји се у числу година”, премудро Соломон учи. Само добродјетелному и чесному човеку припадају ове, које у истом месту следе, речи: „Скоча в сја в маље, и исполни љета долга”, додаје узрок зашто: „угодна бо бје”, вели, „господеви душа је го”. Из овога видимо да у самој добродјетели састоји се сва цена науке и мудрости, сва чесност старинске седине и сва долгота живота која превосходи Метусалова љета; ибо чрез њу саму душа богу угождава и блажену вечност заслужује и добива. Сви који се налазе у добрим опстојателствима, и имаду довољна средства да могу телу своме угодити и сва чувства своја насладити, по вишој части та иста средства на зла и недозвољена услажденија употребљавају, и то низашто друго не чине разве што себи дугачак живот обештавају, а овај дуготрајни живот свој држе у педесет или најдуже у сто година. Чини им се дакле да тим годинама неће бити краја ни конца, и зато, као онај у Евангелију богатац, говори души својој: „Једи и пиј, ми ла душице, имаш откуд за сто година дана; биће ти и претећи ће ти!”

Да ови исти људи по случају сазнаду да нећеду живети него само јоште два или три дни: би ли тако души својој говорили? Мучно би се и од стотине један нашао, разве да је сасвим ништа друго него марвинче. А да што би чинио? Ако је неразуман, ништа него: „Јао, леле, и помагај!” Ако ли је разуман, а он би употребио та два или три дна да најлепше, најблагородније и најславније своје вешти расположи и остави. Сада дакле сваки паметан нека нам право каже: сто година кад прођу, шта остаје од њих? Нигде ништа. Ово дакле число година, које ћеду проћи и у ништа обратити се, не би ли разумније и полезније било на добро, | на чест и на вечну славу употребити, него на сујету, на будалаштине и, што је горе, на вечно бешчестије и вред? Кад би људи здраво, чисто и разумно о времену живота свога мислили, пропало би између њих свако зло, а на овога место дошло би и преобладало би свако добро и благополучије.

У арапским историјам наводи се једна која у самој вешти није ништа друго него причта и басноподобна повјест, али њејзино наравоученије тако је лепо и полезно, и толико се к овој материји допада, да се не могу уздржати с инглескога језика да је не преведем и овде напишем.

Један египетски султан зло живљаше и своје подане удручаваше и мучаше. Неки поштени и за добродјетељ своју за свеца почитајем дервиш, представљајући реченом султану краткост живота, мољаше га, совјетоваше и увјештаваше да престане од зла и неправде, и да не привлачи на душу своју са неколико минута живота вечно срамотно име и савише муку. Султан, у самој младости својећ као звер силовит, не може никако да разуме што тај дервиш хоће, напомињући му толико краткост живота, кад он мисли најмање јоште педесет година живити и царствовати. Кад дервиш већ сазна да је ова надежда дугога живота начална пучина која султана заслепљава и не да му у чувство доћи, нађе га једном на дивану међу први поглавари и официри царства, и рече му: „Јошт једну ствар што ти речем, молим те да учиниш, пак ти затим више нећу досађивати”. „Вала, ако се само може, хоћу што год речеш, само да ме се већ прођеш”.

Тада дервиш заповеди да се донесе један велики чабар пун чисте воде, над којом он нешто очита, пак рекне султану да замочи сву главу у ту воду и да је ту за толико држи за колико може своје диханије уздржати.

„Шта главу?” — одговори рад и весео султан — „бре 'оћу се сав како ме видиш загњурити; само памти да ми унапредак не долазиш на очи с твојим на|равоученијем говорећи ми да је мој живот кратак, ако си рад да не ограјишеш”.

„Главу само”, — рече дервиш — „пак држи је у води колико дуже можеш”.

Онда ти он с главом у чабар. Постоји неколико, па кад је из воде извади, гледајући са ужасом на дервиша:

„Ајме, ниједна веро, свече! Што учини од мене? Колико ли ме намучи, да од бога нађеш!”

„Шта ти је учинио?” — запитају официри.

„Како шта ми је учинио? Ево равно двадесет година како трпим неисказане муке!”

Пак почне исказивати своја страдања на ови начин:

„Како умочих главу у ону проклету воду, нађем се на брегу Нила реке. Дигне се ребелија на ме, и истерају ме из царства, те ти ја бежи, остављен од свију својих, преко некаквих страховитих пустих планина и песковитих поља; дођем у туђу земљу, гди, за не умрети од глади, најмим се и служио сам седам година. Умре ми господар, а ја се — у зли час по ме! — оженим с његовом удовицом, злом женом и проклетом, да јој под небом у злу нејма пара! Седморо деце с њом сам изродио, и све залуду. Бре тукла ме је та жена, бре мучила ме је — исказати вам не могу шта сам ту поднео и претрпио! А кад прирасту деца, зла као им и мати, најпосле сложе се с матером, пак камењем бацајући се на ме, отерају ме од куће. Тада ти ја куд ћу, што ћу, те опет преко истих поља и

планина вратим се натраг. Кад дођем на брег Нила, дочекате ме ви и признате ме опет за свога султана. После толиких страданија и мука што сам искусио, задајем вам моју веру: нећете бољега од мене у целом Египту наћи”.

Чуде се они, и кажу му да ништа тога није било, нити је могло бити за толико кратко време откад је он главу у воду умочио,

„Није могло бити? Кратко време! Вами је до шале! Бре, мене ви питајте, који сам све то што вам кажем преко главе праметнуо!”

Тада и дервиш каже му да то све што је он страдао, то је за толико било за | колико је он главу у чабру држао; да сад из тога позна краткост живота, који му се је досад дугачак представљао и чинио, и да се унапредак опамети и уразуми.

„Било како било”, — рече султан — „ја тога покора и сијасета, и муке и срамоте за живота не заборавих! Одсад помажите ми само с вашим добрим совјетом, пак ћете ме топрв познати. Господине мили боже, да зле женице! Избави таке и мог злотвора! Лако се вами смејати, јер ви јошт не знате што је зла жена! Замоч'дерте само главу у ови чабар, пак ћете видети.”

Ова се повест види да је измишљена, и при првом погледу већма се за шалу и смеј састављена чини; али кад здраво њејзино значење и морал расудимо, ништа не може истинитије бити. Зашто, шта је наш живот и наших сто година кад прођу? Ништа! Ово сви знамо, и нико о том не сумња. Није ли дакле паметније и боље: разумно и добродјетелно, на нашу времену и вечну ползу, славу и благополучије ово неколико година провести, него на времену и вечно бешчестије, срамоту и злополучије? Слаткопјевни славујак, ако ће само једну годину преживити, вреднија му је него врону сто; услади нам пролеће појањем својим, излеже своје пилиће и отхрани, и свак воли једнога славуја чути да поје него хиљаду врана и сврака. Ове ће кракати и крекетати колико ти драго, али појати неће никада, ако ће јошт толико живити. |

159 Ластавица и славуј

О

ве су две птице у старо време биле две милосердачне и љубиме сестрице,

које су велику обиду и неправду од људи пострададе, и од многога плача и сјетовања претворе се у ове птичице. Ласта, дакле, у једно пролеће изиђе из града, дође у један луг за нагледати сестрицу своју, и рече јој: „Престани већ тужећи и сјетујући за Итом, сином твојим, и пређи у град к нама; онде ћеш барем господи и госпођама појати, а овде коме појеш, ком ли слатким твојим услаждаваш гласом, ван до кога сеоског пастира и просту пастирку, који нису за таку музику?”

„Ах, сестрице, како то беседиш?” — одговори славуј, — „зар си ти заборавила да је онај грађанин и велики господин био који је нас љут увредио, и мене бедну у толико очајаније привео и с ума свео, да за освежити бешчестије теби нанесено морала сам ... Познати су ти наши случаји, нашта ћу старе ране позлеђивати? Притом, ти знаш како је господи мучно угодити. А што велиш да пастири и пастирке нису моје музике достојни, љуто грешиш! Зашто нису, кад чувствују красоту јестества? Веруј ти мени, у њиховим прсима човеческа, верна и љубовна срца трају, лепша и благороднија него у многих градских житеља. Ако ли ко и од грађана красоту природе чувствује и љуби, нек ме овде дође послушати гди потоци по долинам шуште, чисти зефири луге прохлађују и разносе мирис љубичице, гди се ливаде с пољским цвећем красе и привлаче сваког очи на се.”

Наравоученије

Премудри и преблаги Творац таково је расположење јестества учинио, да кад би људи и са своје стране сва нужна својему благополучију средства употребили, несравњено би задовољнији и шчастљивији били. Ова средства састоје се у здравом и чистом разуму, трудољубију и благонравију. Има таквих места на земљи нашој гди је всегдашња зима, и гди се људи хране или с рибом морском или с ловом животиња; ове исте људе да хоће ко да их премести и пресели у лепше и питомије земље, нипошто нећеду; ту гди су се родили, најбоље и најлепше им се чини, јер за боље не знаду; ако ли им ко каже, они мисле да их вара. Дакле, кад су они онде задовољни, ми, који имамо и пролеће и лето и јесен, по свакој правци ваљало би да мислимо да смо у рају. И заиста, кад би вишенепоменута средства како надлежи употребили, тако би нам и било. Правда да совершенно благополучије, без сваке бољетице и скорби, не ваља на овој земљи искати, зашто нисмо само за овде створени; али сваки који може бити више задовољан него незадовољан, он, ако је разуман, може себе за благополучна

вмењавати. А људи би, без сумњенија, сви заједно могли врло | ласно много више задовољни него незадовољни бити с помошћу више речених средства.

Узмимо само за пример једну вешт, која највећу част рода човеческога удручава, мучи и злополучном чини: ова је вешт скудост, недостатак или сиромаштво. Сада управ сиромаси не могу се нарећи, разве они који за крајњу старост или немошт и сакатство нису кадри своју храну ни хаљину заслужити; овакових је свуда врло мало, а ти исти који се налазе, чрез милостињу добрих и богољубивих људи нигде нити су голи, нити од глади умиру. Највеће је дакле число сиромаша или за леност или за раскош; мало ко хоће да зна шта му је доста, и да умери свој трошак према свом доходу. Ево истинити извори све скудости међу људма. Зашто су трудољубиви и разумни сељани на свем лицу земном (гди им само удрученије и неправда не бива) задовољнији, веселији и благополучнији него веће число велике господе и грађана? За ова два узрока: прво, што је њихово срце чисто и слободно од премногих страсти и злоба које великих господа и богатаца срца непрестано гризу и муче; а фторо, што се задовољствују с оним што имаду.

Ја из совершеннога искуства ово утврђавам, јер сам провео сав живот досад и с сељани и с богатим људма и господом, и познао сам ову истину у сваком народу и језику међу којима сам живио. Гди су год сељани под праведним и благоуређеним управљењем, ко је год од њих радан и паметан, у његовој кући и авлији жене и девојке певају, и њихове пјесне излазе им из сред срца; а богате фамилије, кад их из далека гледаш, неописано и непоњатно ти се чини њихово благополучије, а кад близо дођеш и внутрењаја срца њихова познаш, гди је право седалиште благополучија или злополучија, ужаснеш се шта ту нађеш, и молиш бога да ти ништа таково на главу не дође!

Покојни Гаврил, молдовски митрополит, гледајући своје робове Цигане гди скачу и певају као да не | знаду што ће од радости чинити, често би рекао: „Та бог их видио! Ништа не једу него мамаљигу; откуд им оно весеље у срцу?” — „Ее, господине”, — рекао би му неки шаљив проигуман, — „не леже њима твојих педесет хиљада дуката на срцу! Како не би били весели?”

Многа су љубопренија церковни учитељи имали: гди би био они рај за кога се пише? Стоји написато да четири велике реке испред њега извиру. Ево четири реке: Дунав и Тиса, Сава и Драва. Ее, баш! Пак зар ове реке из једног места извиру? Подаље се теби ваља измаћи ако си рад к оним рекама доћи! То су, ако ћеш да знаш, Тигар и Ефрат, Нил и Ганг. Ал' ево невоље, што ове две последње реке од оне две прве, и једна од друге, на хиљаду миља далеко извиру. А да што ћемо сад? Ништа, ка' и досад. Ко ме, као и мени, није инат мио, ми ћемо се Григорија Назианзина држати, који овако вели: „Παντί βρωτῷ ευφρουνῆντι λῶσα ὑπὲρ λαράδειςος: Сваком човеку благоразумном сва је земља рај.” На ови начин и наш лепо Тамиш из раја извири.

Здраво и прекрасно мудрованије овога учитеља! Како се човек сваке наравне злоће избави; ум свој од лудих, мрачних и кривих мњења ослободи; срце и душу своју од сваког неправедног и неваљалог запевања отресе и очисти; пак јошт сврх тога кад с чистосердечним, љубоистинитим, без сваке притворности, лукавства и злобе људма живи, гди свако верно, прилежно и поштено своју дужност исполњава: бољег раја на

земљи нек не тражи. А овакових људи (правда, гди мање, гди више), али се, хвала богу, опет наводи свуда.

160

Ластавица и проче птице

У

пролеће, ластавица, како упазу сељане да почну сејати конопље, сазове све

птице и каже им да из тога семена израсти ће таква материја из које ће се птицама на њихову велику погубељ свакојаке мреже плести: зато, ако су своје добру раду, како сељани оду дома, да се све јединомислено и јединодушно сложе и да све оно на њихов вред посејато семе ишчепркају и позобљу. „Две ћемо ползе од тога имати: прво, што ћемо се најести; а друго, што ћемо унапредак безбрижно и безбедно живити”.

Онда птице почну што којој у главу дође говорити. Неке реку: Ми се хранимо с мушицама, нашто се нами мучити и земљу раскопавати? Друге веле: Ми једемо гусенице и свакојаке црве. Треће кажу да имаду и осим тога доста посла на глави гњизда себи правећи, јаја носећи и пилиће излежујући и хранећи, и да им није до копања и чепкања.

На неколико дана потом никне конопље и позелене од њега све њиве. Опет другољубива ласта, кад к једним кад к другим птицама летећи, моли их и увјештава да јоште младо и слабо конопље, док се није осилило, почупају. Птице, ка' и пре, свака и о свом послу, не марећи што ће после бити. На|ђу се неке које јој се наругају, и здраво је испују говорећи: „Гледај-де ти ластавичје главе и памети! Гди она дође да се покаже паметнија и боља од свију осталих птица! Немаш ли ти никаква другог посла, него хоћеш свет раменом да исправљаш? Како се од толико птица ниједна не нађе осим тебе да нам каже што ће сутра и прекосутра и догодине бити?”

Кад ова то чује чему се није надала, онда оде к људма, и измоли себи дозвољење да при њихови домови гди гњиздо себи начини. То јој се допусти, и људи је радо гледају, зашто она ником никаква зла није кадра учинити; и толико је сваком милија што с њом и пролеће, љупко време, долази, и славују пропевају.

Наравоученије

Почти од прве колевке човеческога рода и до садашњег нашега времена, ово исто што нам басна каже да се ласта случило, многим је и људма преко главе прешло. Немилостиви и злонаравни Каин мрзи, ненавиди и убија доброга Авела, брата свога. Праведни Енох, јоште пре Потопа, увјештава свога времена људе да престану од зла и неправде, ако су ради да им у један мах свим заједно зло јутро не дође! Говори данас,

говори сутра, докле ти га у један мах истом нестане. Рабини пишу да је жив на небо однесен био; већ што му драго, куд је год он однесен, али њега између прочих нестане.

Јосиф, прекрасни Јосиф, мучи се по пустињи, тражећи браћу своју и носећи им храну; једва ти нам их нађе, |а они с њим у бунар: ту ти лези, ту је теби место! — Мојсеј у Египту почне молити и увјештавати силнијега од сродства свога да слабијему обиде не твори: „Ш т о ? — изврати онај као бесан на њега очи, — к о т е ј е п о с т а в и о с у д и ј о м н а д н а м и ? И л и з а р м и с л и ш и м е н е у б и т и , к а о ш т о с и Е г и п т ј а н и н а н е к и д а н ? Ч е к а ј т и , с к у в а ћ у ј а т е б и п о п а р у ! ” А о в и о н д а п о м и с л и у с е б и : м е ђ е р т и о в д е н и ј е д о с т а ј а њ а ! Т и њ и м а о д о б р у р а д и ш , а о н и т е б и о г л а в и ! П а к о н d а б е ж и к у д г а о ч и в о д е .

Добродјетелни Сократ, о којему је целој Грецији сведоџба делфинскога Аполона позната била: да је „Σωκράτης ἀλάντων των Ελλήνων ο σοφώτατος”, то јест: „Сократ од свију Греков премудрејши”, страшан непријатељем отечества у ополченију и војни, страшан истим мучитељем у бедном граждана својих междусобном раздору, страшан навластитом жрецем, лажефилософом и сујеверија заштититељем, — но најпосле он исти, који је мудрост с неба међу људе донео, осуђен је од својих грађана у време старости своје отров пити! После не прођу два-три дна: јао и помагај! Вечне срамоте и покора шта то учинисмо? Дај, сазидајмо му храм, воздигнимо му алтаре! Кољимо сто јунаца на жртву његовој праведној души! Све то већ касно и у невреме.

Пилат, Римљанин будући, вели блаженом Спаситељу: „Т а р о д т в о ј и б р а т и ј а т в о ј а п р е д а л и с у т е д а н а с м е р т о с у ђ е н б у д е ш ! К а з у ј ш т а с и у ч и н и о ? ” У м и в а п р е д с в и м а р у к е с в о ј е о д н е п о в и н е к р о в и ; а к а д с а в н а р о д в и ч е „ В о з м и и р а с п н и ! ” — н е к и м б у д е , „ о н и у з р ј а т ! ”

У овој стотини година Волф, Германије просветитељ, професор хадски, прими оштру краљевску заповед: у двадесет и четири сата да се не нађе у Хâли ни у пруским државама, ако хоће да главу на рамени носи. У време љуте зиме, жена хоће да му се породи, — ништа то не по|маже! Фурт! Нек се у коли бежећи порађа! А ко ово причињава? Та то се зна, што питаш? Ревносни пастори и богослови, зашто овакови, гди су год и чији су год, свуд су једнаки, нити хоће за шалу да знаду.

На Лесинга, великога и премудрејшега у нацији својеј, на исти начин сви, ревностију протестантскога православија ужежени и распаљени проповедници и себезовоми философи и богослови, подигли су се били пред његову смрт на њега као чавке. А то опет зашто? За трагедију „Натана”, у којој Лесинг премудру божју Промисал у правди доказује; али је доказује тако како они сви заједно, и да их је још толико, не би кадри били доказати, — ето зашто.

У сваком роду и језику они су људи ужасни који хоћеду за бога више да ревнују и да се старају него што сам милостиви изискује бог, и који мисле: да њих нема, сва би божја слава пропала. Нико није тако славу истинаго бога искао како Исус Христос, но он у свему Евангелију показује да сва слава од стране људи к богу у томе се состоји да верују у бога и да га љубе, да живу праведно и поштено. И ни на што преблагословени син и слово божије није викао него на злобу, на неправду и на притворно лукавство.

А да кад је ово овако бивало како се из овога што смо рекли види, од Адама и до данас, може ли ово, и хоће ли кадгод престати? Може врло ласно и хоће тада кад сви оставимо преданија човеческа настрану, из којих се ништа не рађа него кавга и мрзост, а примимо чисту Христову науку, из које би се родио свети мир и слатка свеопшта љубов и свака правда и добродјетелъ.

Ја сам различне нације желио и искао познати, а навластити нашу славеносерпску од Баната до Албаније. У Србији, у Босни, у Славонији, у Далмацији и Херцеговини, свуда је у сељани ових краљевства карактер воопште једнак, као да су, како и јесу, једна фамилија. Гди год добро стоје, ту су великодушни, странољубиви, мужествени, поштени, на добро| склони, и здравим, то јест општим човеческим разумом одарени, а притом и трудољубиви. Гди се год између себе у комшилуку мрзе, то по највећој части проиходи из тога што су неки греческога и неки римскога закона, и наричу једни друге с којекакви ружни и презрителни именима; први фторе зову или „Шокци“, или „Буњевци“, ил' „Римци“, или „Латини“, а ови оне: „Власи“, „Ркаћи“ и „Шизматици“, а чесно, свето и братско име х р и с т ј а н и — то свако само за се држи, или ако кад једна страна другу назове „Кућани“ или „Ришћани“, то се за особиту милост и учтивост твори и држи, и по несрећи врло ретко бива.

Она сва вишеречена укорителна и бешчесна називања, и која се из њих рађа вражда и мрзост, престала би како би свештенство једне и друге стране добро васпитано и добродјетелно постало; отворило би народу очи, и показало би му праву, чисту и свету евангелску љубови и мира науку. Представимо себи какова би то сладост била и блаженство видиш толики поштени народ да се љубе као браћа и да се поштују! Ми сад видимо очевидно милост вечнога Промисла! Турска власт и величество спада и умањава се, а христјанска са свих страна расти и узвишава се. Србија, Босна и Херцеговина избавиће се с временом од Турака и ослободити; али ако народ у овим земљама не почне отресати од себе сујеверије и не искорени ону древњу и богомрску вражду и мрзост за закон, они ће ду сами себи бити Турци и мучитељи. Ако епископи, свештенство и благородство међу њима не буду науком и добродјетелију крашени, изабрањејши у нацији и истинити отечества верни синови, свобода иста служиће им на растљеније и развраштеније нарава, а кад се ово у обичај уведе и отме мах, онда се и наука иста отрује, разврати, опогани и буде гора и вредовитија општеству него простота и варварство.

Ово обаче неће бити само ако се ово средство употреби: да се јуности, колико на церков|ну толико и на грађданску службу опредељеној, наука на чистом евангелском духу и наравоученију основата из прве младости даде.

Свако ласно и чисто, ако само хоће, може видети и познати да ја ово не из пристрастија, не из мрзости нити к греческој нити к римској говорим цркви, но из чисте љубови к богу, Творцу мојему, к светој евангелској истини и к предрагој нацији нашеј. Имајући пред очима милосердије благога Промисла, који ме је у сиромаштву мојему из детињства као за руку водио, и сподобио ме полезним језиком научити се и прекрасне божествених умова књиге читати; и желећи да се ове, мени паче свакаког злата и бисера честњејше и дражајше благодати достојан колико могу покажем; и да не чујем једанпут оно неблагодарнога раба сакрившаго дани јему талант обличеније: што год боље, разумније, поштеније и полезније знам, то дражајшим рода мојега суштим и

будуштим приподајем, желећи им да с временом најдобродјетелнији, најпросвештенији и најславнији на земљи буду.

Ово је мала вешт, коју ја по возможности мојеј милој рода нашега јуности сприопштавам; али ће служити за искру чистог небесне истине огња, која ће с временом многим ученим и добродјетел љубјаштим душама повод дати да многу светлу и чисту здравога разума и наравоученија у народу ужегу свећу и општеполезну књигу преведу, саставе и издаду. Ко год буде умео и хтео беспристрасно и основателно мислити и судити, ласно ће из свега мојега говорења познати: да ја ништа нисам сматрајући на какovu нибуд моју корист писао ни овде издао. За преживити јошт који дан док буде божија воља, с ови језици што ми је бог дао те сам научио, могу у многи лепи места и градови у Европи поштено и спокојно живити. Лекције давати оним који управ желе учити се, то је моја сладост и радост; а такoвих желатеља, гди се год људи у добром состојанију налазе, благодареније богу, довољно има. Зато, нити ми је потреба коме ласкати, нити на кога мрзити. Али на злобу и неправду потреба је мрзити гди се год оне нађу и познаду, у церковном како и у мирјанину, у свецу како год и у грешнику. Да нам ко каже за какву злобу, у туђем свецу, ми смо намах готови на тога туђега свеца мрзити, и нимало га се не бојимо. То исто ваља да чинимо кад управ познамо и у ономе злобу којега смо ми за свеца држали; а ко ово неће, тај почитује и боји се више свога свеца него бога, које сваки види да не ваља.

Ми на други начин не можемо знати што су други на више од хиљаду година пре нас творили разве из историје која се је у оно време писала, и која је од исте цркве за истиниту призната; из ове, дакле, видимо онога времена људи дела, и по овим делом, ко је за похвалу, дужни смо га хвалити, а ко је за осужденије, дужни смо га осуждавати, био цар, папа, патријарх, или светац. Кома ли се ово неповољно види, он усред подне затвара очи, и мора бити у мраку и слепоти.

Христјанство је, како сви знамо, раздељено на различна општества; свако општво и осим нас има своје свеце, за које ми нећемо нипошто да знамо: нек они говоре и вичу колико им драго, они су сами своје свеце начинили, нека их сами и држе, и нека их силом другима не намећу. На ови дакле исти и суштествени начин могли смо и ми наше начинити: ко нам је могао у томе заповедати? Није ли свако у својој кући господар? Не може ли он своје иконице на којем му драго од својих зидова привесити или приковати, и на ту се страну клањати? Овако свуда бива, овако и код нас.

Греци су људи као и остали људи, могли су се ласно преварити као и други, а ми од њих примили, пак се нашли у истом шкрипцу, пак сад све друге за прелаштене држимо, а сами себе чисте као сунце! Кад смо тако готови све друге муштрали и судити, није ли праведно и време већ да и сами се|бе мало промуштрамо и попросудимо? Чини ми се да је ово најпааметније. Кад су Греци и Латини од Христова апостола примили христјански закон, онда није било ни часнога дрвета, ни икона, ни светих тела, ни моштију, ни костију, ни канона, ни ирмоса, ни тропара никаква, ни најмањег кондака. За све то блажени и свети апостоли нису ни речи ни слова нити знали нити мислили. А наши славенски народи примише христјанство неки од Греков, а неки од Латина. Но кад? На девет стотина година после апостола. Саде нек ми каже ко зна: шта се није могло за д е в е т с т о т и н а година изумити и натрпати?

Блажен и преблажен велики цар Петар росијски! И блажена утроба која га је носила! Јер да не би њега, би се до данас и магарећим ногама клањали! Већ су их почели били разносити, него њега просвети бог те их покупова и затрпа, да се тај покор и срамота христјанству не наноси и не чини. Што се јоште никада на свету није чуло било ни видило, проклето среброљубије то је већ наумило било учинити: да се христјани магарећим ногама клањају! Зашто ми, хвала богу, добро знамо и видимо да при простом народу почитовати једну вешт, клањати јој се и за чудотворну је држати, то ни длаке не отличествује.

Свак може видиш, ко год хоће, у синодическим књигама, да су и иконе и мошти само за просто почитаније (и то касно, силом и на љуту срамоту) допуштене, и сад су свуда те вешти чудотворне; а вешт чудотворна, то значи која имаде свемогућега бога силу у себи. А нису ли, рећи ће ко, сјен Петрова и Павлов убрусац у оно време немоштне исцељивали? За избавити људе од идолослуженија то је онда бивало. А сад, кад, благодареније буди богу, нисмо идолослужитељи, но познајемо и верујемо у бога једнога, сад не требају ни убрусцем ни костима апостолским клањати се кромје богу вечному. Нити су апостоли никад до века ни помислили да к својему поклоњенију народе и језике приведу, него к богопознанству, к богослуженију и к добродјетељи.

Судимо дакле себе, и не бивајмо тако готови и брзи друге осуждавати. Читајмо прилежније и с великим вниманијем пресвето, божествено Христово Евангелије, пак ћемо ту наћи ове речи: „Н е с у д и т е, д а н е о с у ж д е н и б у д е т е”, а то ће рећи: не мрзите и не гоните друге, ако хоћете да нисте мржени и гоњени; не проклињите, ако хоћете да нисте проклети; благосливљајте и љубите, ако желите да сте благословени и љубими; имајте мир мој и љубов моју, ако сте ради да сте моји ученици и братија моја, ибо: „К о с л у ш а с л о в о м о ј е и к о т в о р и в о љ у п о с л а в ш а г о м ј а, т а ј ј е б р а т м о ј и с е с т р а и м а т и м о ј а”.

Ево, љубима браћо, христјанство! Ево православије, благочестије и соједињеније! Нејма ту Грека ни Латина, унијата ни неунијата!

Будимо само прави христјани, пак ћемо бити и овде колико је могуће на земљи благополучни, и по том вовјеки! Амин!

Конац баснама |

